

ACTA
ACADEMIAE
ARTIUM
VILNENSIS
VILNIAUS
DAILĖS
AKADEMIJOS
DARBAI

1

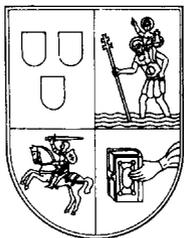
Stanislovas Mikulionis

Trakų
Šv. Mikalojaus
Vyskupo bažnyčios ir
bernardinų vienuolyno
statybos istorija

Stanislovas Mikulionis

Trakų
Šv. Mikalojaus
Vyskupo bažnyčios ir
bernardinų vienuolyno
statybos istorija

ACTA
ACADEMIAE
ARTIUM
VILNENSIS

VILNIAUS
DAILĖS
AKADEMIJOS
DARBAI

1

Stanislovas Mikulionis

Trakų
Šv. Mikalojaus
Vyskupo bažnyčios ir
bernardinų vienuolyno
statybos istorija

Vilnius
1993

Redakcinė kolegija:
A.Aleksandravičiūtė, A.Butrimas (pirmininkas)
R.Janonienė, A.Žvilius

Meno istorija tarp įvairių praeities pažinimo sričių užima nepaprastai svarbią vietą kaip vienas iš krašto kultūrą - tautos gyvybingumo pagrindą - tyrinėjančių mokslų. Tačiau Lietuvoje nėra gausu jos problematikai skirtų specializuotų leidinių. Pažintis su naujausiais mūsų meno istorikų darbais, atspindinčiais pačias įvairiausias mokslinių tyrinėjimų kryptis, buvo gana epizodiška. Vildamasi sukurti šių tyrinėjimų publikavimo centrą, Vilniaus dailės akademija pradeda leisti tęstinį leidinį "Vilniaus dailės akademijos darbai" (Acta Academiae Artium Vilnensis), kurių pirmąją knygą ir pateikiame skaitytojams.

Vilniaus dailės akademija, tęsia XIX a. pirmojoje pusėje Vilniaus universitete veikusių dailės katedrų (vad. Vilniaus meno mokyklos) tradicijas. Kaip tik šiose katedrose formavosi profesionaliosios lietuvių dailės ir menotyros pagrindai. Šiemet Akademija pradeda renginių ciklą, skirtą savo gyvavimo 200 metų sukakčiai paminėti. Manome, kad mūsų leidiniai ne tik prisidės prie jubiliejinių renginių, bet nuolat skleis menotyros žinias.

"Vilniaus dailės akademijos darbu" knygos bus skirtos Lietuvos dailės ir architektūros istorijai pačia plačiausia chronologine ir dalykine prasme. Jose bus skelbiami straipsniai bei monografijos apie atskirus dailės ir architektūros paminklus, menininkus, menines kryptis. Netruks dėmesio VDA ir kitų Lietuvos dailės mokyklų istorijai. Planuojame publikuoti tyrinėtojų svarbių archyvinę dailės bei architektūros istorijos medžiagą, nevengsime ir platesnės kultūros istorijos problematikos.

Stanislovas Mikulionis
(1935 - 1992)

1992 metų spalio 11 dieną mirė Vilniaus dailės akademijos docentas, žymus architektas restauratorius Stanislovas Mikulionis. Jis gimė 1935 m. sausio 20 d. Rokiškio rajone, Taraldžių kaime. Baigęs Svėdasų vidurinę mokyklą, pasirinko architekto kelią: įstojo į Kauno politechnikos instituto Statybos fakulteto architektūros skyrių. 1959 metais baigė šį institutą ir įgijo inžinieriaus architekto specialybę. Iki 1984 metų S.Mikulionis dirbo įvairiose paminklotvarkos organizacijose architekto, vyr.specialisto, vyr.projektų architekto, skyriaus vyr.architekto pareigose.

Studijų metais, vadovaujant architektui S.Abramauskui, susidomėjo architektūros paminklų restauravimu, ir todėl neatsitiktinai dar 1959-aisiais pradėjo dirbti architektu Mokslinėse restauracinėse gamybinėse dirbtuvėse (vėliau - Paminklų konservavimo institute). Nuo pat darbo pradžios S.Mikulionio kasdieniniu rūpesčiu tapo Trakų miestas ir pilys. Jau 1960 m. išspausdino pirmąjį straipsnį "Dar kartą apie Trakus" ("Tiesa", 1960 m. kovo 31 d.). Nuo to laiko 30 metų jis tyrinėjo Senujų Trakų, Trakų pusiasalio ir salos pilis, buvusius Trakų vienuolynus, Senujų ir Naujųjų Trakų bažnyčias, Trakų tiltus ir karčiamas, parapijos mokyklą, senuosius Trakų planus ir graviūras, Trakų apylinkes (Bražuolė, Šklėrius). Ilgamečiai Trakų pilių ir miesto tyrimai natūroje, kruopštus darbas Vilniaus, Sankt Peterburgo, Krokuvos ir kitų miestų archyvuose bei muziejuose leido parengti aukšto lygio Trakų salos pilies restauravimo projektą, kvalifikuotai talkinti rengiant Trakų pusiasalio pilies (1962-1992) ir Trakų senamiesčio regeneracijos (1969) projektus. Beveik 100 mokslinių publikacijų ir straipsnių periodikoje, monografijos apie Trakų salos pilį ir Trakų miesto istoriją bei architektūrą taip pat paremtos gausia archyvine medžiaga. Projektavimo ir mokslinių tyrimų derinimas leido parengti ir 1976 m. Maskvoje, TSRS kultūros ministerijos Meno istorijos institute, apginti archeologijos mokslų kandidato disertaciją "Trakų gynybinės architektūros paminklų komplekso tyrimai ir jų apsaugos klausimai".

1978 metais S.Mikulionis už vieno iš svarbiausių Lietuvos kultūros objektų - Trakų salos pilies restauravimo projektą apdovanotas Lietuvos

valstybine premija. Paskutinais savo gyvenimo metais rengė Medininkų pilies konservavimo ir restauravimo projektą. S.Mikulionis gyveno aktyvų visuomeninį gyvenimą. Dalyvavo inteligentijos judėjime saugant istorijos, architektūros ir kultūros paminklus, įvairiose komisijose kvalifikuotai atremdavo bandymus dėl vienadienių poreikių arba ir pagal išankstinių planų naikinti Lietuvos kultūros paveldą. Daug nuveikė Vilniaus senamiesčio gelbėjimo komiteto darbe, buvo leidinio "Architektūros paminklai" ir laikraščio "Gimtinė" redkolegijų narys.

Puikus praktinis ir mokslinis pasirengimas leido sėkmingai pradėti ir pedagoginę veiklą. 1972 - 1980 metais dirbo dėstytoju Vilniaus inžineriniame statybos institute, o nuo 1984 m. - Vilniaus dailės akademijos Meno istorijos ir teorijos katedros vyresniojo dėstytoju. 1990 m. S.Mikulioniui suteiktas docento vardas.

S.Mikulionio kruopščiai parengtos architektūros pagrindų, Lietuvos architektūros istorijos, visuotinės architektūros istorijos bei interjero istorijos paskaitos, vadovavimas diplominiams darbams daug prisidėjo, kad Lietuvai būtų rengiami kvalifikuoti architektūros istorikai. Deja, jis netikėtai anksti paliko Vilniaus dailės akademiją ir savo studentus, kolegas, nebaigtus darbus, įpusėtus straipsnius, neįgyvendintas svajones.

Viena iš paskutinių didesnių S.Mikulionio studijų pradedame "Vilniaus dailės akademijos darbu" seriją. Tai "Trakų Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statybos istorija". Kadangi šis darbas paties autoriaus nebuvo iki galo parengtas spaudai, gali pasitaikyti kai kurių netikslumų.

Adomas Butrimas

IVADAS

Trakų vaidmuo Lietuvos valstybės gyvenime - labai svarbus. Todėl neuostabu, kad šiame nedideliame miestelyje, jį supančių ežerų krantuose ar ant kalvelių įvairiais laikais yra buvę tuo metu labai skirtingų konfesijų kulto pastatų. Pirmiausia pačiuose Trakuose ir artimosiose apylinkėse turėjo būti pagoniškų šventyklų ar su senąja religija susijusių vietų. Apie tai randama užuominų įvairiuose leidiniuose ir archyvuose šaltiniuose. Pavyzdžiui, lenkiškame vadove po Trakus minima, kad 1791 m. tuometinis Užtrakio valdytojas Odyneccas ten, neva vietoj senosios pagoniškos šventyklos, pastatė bažnytelę [Kulwiec E., 1939.P.14]. Beje, Užtrakyje buvo cerkvėlė, o ne bažnytelė ("W Parafij Trockicy w majątnosci Zatroczu WJM Pana Odynea Skarbnika Wędenskiego Kaplica Murowana i udzielna znayduie się poświęcona Obrządem Ruskim") [MAB RS.F.43-1840.]. Su pagonybe siejama ir pietinėje miestelio dalyje esanti kalva, ant kurios tebėra skurdžios mūrinio bernardinų vienuolyno liekanos. Dar 1857 m. V.Sirokomiė, nagrinėdamas kulto pastatų Trakuose istoriją, rašė: "Pirmoji, kuri atkreipia mūsų dėmesį, yra prie įvažiavimo dabar panaikinta bernardinų bažnyčia su pakankamai erdviu vienuolynu. Šv.Pranciškaus ordinas turėjo Lietuvoje pelnytą pirmenybę prieš kitus ordinus teises, todėl minėta bažnyčia iš esmės gali stovėti ant kokios senos pagoniškos šventyklos pamatų" [Syrokomla W., 1857.P.40]. Deja, ta kalva net archeologų tebėra netyrinėta ir apie buvusią ten pagonišką šventyklą galima tik spėlioti. Ir tai labai atsargiai. Su pagonybe susijusių vietų Trakuose yra buvę ir daugiau. Tačiau tai atskirų studijų objektas.

XV a. pabaigoje Trakuose jau pradedami statyti krikščionių religijos kulto pastatai. Pirmiausia Rytų apeigų arba stačiatikių cerkvės, kurios seniuose dokumentuose neretai vadinamos "graikų apeigų" kulto pastatais. Seniausią tokią Skaisčiausiosios Dievo Motinos gimimo cerkvę su vienuolynu 1384 m. fundavo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas [Археологический сборник...T.2;T.5;T.14], nors dėl jų statybos pradžios ir fundatoriaus yra kai kurių neaiškumų [Baliulis A., 1972.L.147-155]. Cerkvės ir

vienuolyno pastatai buvo išsidėstę gretimoje kalvoje į pietus nuo vėlesnio bernardinų vienuolyno.

Iš viso cerkvių (su dabar tebestovinčia) XIV-XX a. Trakuose būta bent penkių [Mikulionis S., 1977.P.38-63]. Tik dar neišaiškinta, ar Galvės ežero Bažnytelės saloje iš karto buvo pastatyta Šv.Jurgio cerkvė, ar ja vėliau paversta bažnyčia.

Trakų cerkvių statybos istorija irgi dar tebėra nestudijuota. Plačiau prie jų ir šiame darbe neapsistojama.

Parapinė katalikų (Šv.Mergelės Marijos aplankymo ir Šv.Jono Evangelisto) bažnyčia Trakuose buvo viena. Ją 1409 m. taip pat fundavo didysis kunigaikštis Vytautas. Fundacijos dokumentai neišliko, tačiau nurodytos parapijos bažnyčios statybos datos visi tyrinėtojai laikosi vieningai [E.P.T.25.S.577; Baliulis A., 1972.L.126].

Jau pačioje šio darbo pradžioje tenka pabrėžti Trakų miesto įsikūrimo, raidos ar atskirų pastatų statybos istorijos studijavimo epizodinį pobūdį. Anksčiau vardinti klausimai buvo gvildenami tik esant finansavimo šaltiniui ar atskirų asmenų iniciatyva. Įstaigos ar grupės asmenų, kuriems Trakų miesto ir jo pastatų studijos būtų pagrindiniu ir nuolatininiu darbu, dar ir dabar nėra. Todėl išsamių studijų apie atskirus Trakų pastatus ir jų tarpusavio santykius irgi dar neturime. Iki šiol neiškus Trakų parapijos bažnyčios santykis su kitomis šio miesto bažnyčiomis ir vienuolynais (tarp jų ir bernardinų). Tebėra nenustatyta ir administracinė priklausomybė, o ką jau kalbėti apie įvairias turtines fundacijas. Bet sprendžiant iš kai kurių parapijos bažnyčios dokumentų, ji Trakuose buvo svarbiausia, t.y. glėbėja kitų bažnyčių, kurioms sunykus - ir visų turtų ar fundacijų paveldėtoja (apie tai žr. kituose skyriuose).

Trakuose yra buvę ir nekrikščioniškų tikybių kulto pastatų. Pirmiausia, totorių mečetė. Ji nugriauta 1609 m. ir nebeatstatyta [Kryczyński L., 1937.S.13-20, 25; Kryczyński S., 1938.S.181, 191, 259-280; Firkovičius R., 1981]. Mečetės stovėjimo vieta dar nenustatyta. Žydų sinagoga Trakų rajono vadovų iniciatyva nugriauta jau mūsų dienomis (barbariškas aktas įvykdytas 1966 metais, ir šio darbo autorius sinagogą yra nufotografavęs). Nors sinagogos tiksli statybos data nežinoma, bet, sprendžiant iš architektūros, ji galėjo būti pastatyta XIX a. Sinagoga stovėjo dabartinėje Trakų gatvėje į šiaurės vakarus už dabartinio "Žuvėdros" kino teatro. Karaimų kenesa (nors ne kartą perstatyta ir remontuota) išliko iki mūsų dienų.

Trakuose yra buvę trys katalikų vienuolynai. Dviejų vyrų vienuolynų - bernardinų ir dominikonų - kai kurie pastatai (ar jų liekanos) išliko iki mūsų laikų. Trumpai egzistavo čia ir moterų benediktinių vienuolynas su medine bažnytele. Jos į Trakus buvo perkeltos iš Oršos apie 1666 m., o jau 1688 m. jų valdose M.Oginskis įkurdino dominikonus [VUB RS.F.4-A 2437; Baliulis A., 1972.L.141; Kurczewski J., 1916.S.182]. Spėjama, kad benediktinių (ir pirmasis dominikonų) vienuolynas su medine bažnyčia stovėjo dabartinės Karaimų gatvės pradžioje (netoli buvusio Trakų rajono vykdomojo komiteto pastato).

Anksčiau minėti Trakų miesto ar jo pastatų epizodiniai tyrimai būdingi ir bernardinų vienuolynui. Galimybė plačiau patyrinti jų pastatų architektūrą atsirado tik iškilus rajono centrinės ligoninės rekonstrukcijos klausimui. Ligoninės pastatai išsidėstę bernardinams priklausiusioje teritorijoje. Todėl rajono valdybos Statybos ir remonto skyrius 1991 m. vasario 13 d. raštu Nr. 78 užsakė paminklų restauravimo ir projektavimo institutui "atlikti Bernardinų kalvos su buvusiais statiniais ir aplinkos buvusį istorinį architektūrinį įvertinimą". Vykdamas tą užsakymą ir buvo parašyta ši statybų Bernardinų kalvoje ir aplinkoje istorija.

Autorius surinko ir šiame darbe apibendrinavo visą Lietuvos Respublikos archyvuose apie Trakų bernardinų vienuolyną esančią istorinę ir ikonografinę medžiagą. Dalį tos medžiagos yra suradę ir fragmentus paskelbę ir kiti Trakų miesto bei pastatų architektūros tyrinėtojai. Tai A.Baliulis, R.Firkovičius, A.Vojevodskaitė [Baliulis A., 1972; Baliulis A., Firkovičius R., Vojevodskaitė A., 1981; Baliulis A., 1984]. Šio darbo autorius pasinaudojo jų tyrinėjimų ataskaitomis, t.y. archyvinių šaltinių signatūromis, tačiau visus tuos istorinius šaltinius ar ikonografiją išstudijavo papildomai ir čia pateikia viską, kas nors kiek paaikškina analizuojamo objekto statybos istoriją ar architektūrą. Autorius dėkingas tiems asmenims, kurie geranoriškai nurodė su bernardinų vienuolynu susijusius dokumentus, taip pat ir tiems, kurių surinktomis žiniomis vienaip ar kitaip galėjo pasinaudoti.

Trakų bernardinų vienuolynas, kaip ir dauguma Lietuvos kultūros paminklų, pergyveno keletą smukimo, atstatymo ar perstatymo etapų. Be to, prieš įsikuriant bernardinams, kalvoje statybos vyko jau seniai. Tai taip pat labai svarbus istorijos puslapis.

Kaip jau minėta, Trakų bernardinų vienuolyno su bažnyčia kompleksiniai tyrimai neatlikti, o šis darbas paremtas vien tik istoriniais šaltiniais.

Bet ir jais remiantis galima atsekti šiuos svarbiausius statybų Bernardinų kalvoje etapus:

1. Nuo XV a. pabaigos iki 1617 m. - Goštautų pastatytos Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčios egzistavimo laikotarpis.

2. Nuo 1617 m. iki mūsų dienų - bernardinų vienuolyno gyvavimo laikotarpis. Jį galima suskirstyti į šiuos periodus:

a) nuo 1617 m. iki XVIII a. vidurio - pradinis bernardinų statybos periodas;

b) nuo XVIII a. vidurio iki 1845 m. - mūrinio vienuolyno ir bažnyčios bei medinių pastatų periodas. Tai pats svarbiausias periodas;

c) nuo 1845 m. iki Pirmojo pasaulinio karo - tai periodas, kai po uždarymo rekonstruojamas vienuolyno gyvenamasis namas, nugriaunama bažnyčia. O Pirmojo pasaulinio karo veiksnių metu vokiečių artilerija rekonstruotą vienuolyno pastatą sugriauna;

d) nuo Pirmojo pasaulinio karo iki mūsų dienų - tai bernardinų pastatų galutinio sunykimo laikotarpis.

Tokios chronologinės schemos ir bus laikomasi šiame darbe.

Trakų bernardinų vienuolynas ir Šv.Mikalojaus bažnyčia buvo įsikūrę pietinėje miesto dalyje ant gana aukštos (apie 25,5 m. virš Trakų ežeryno lygio), dabar vadinamos Bernardinų kalvos. Į šiaurę ir į šiaurės rytus šios kalvos papėdėje buvo vienuolyno palivarko gyvenamieji ir ūkiniai pastatai. Visa vienuolyno valda užėmė miesto dalį trikampyje tarp dabartinių Vytauto, Birutės ir Banelio gatvių. Tai gana didelė miesto teritorijos dalis.

I SKYRIUS

GOŠTAUTŲ ŠV.MIKALOJAUS VYSKUPO BAŽNYČIA

(nuo XV a. pabaigos iki 1617 m.)

Savaime aišku, kad apie pirmąjį statybų Bernardinų kalvoje laikotarpį žinių visai nedaug.

Šios bažnyčios statybą fundavo tuometinis Trakų vaivada Martynas Goštautas. Tačiau tarp Martyno Goštauto mirties (apie 1483 m.) ir bažnyčios statybos pradžios (1495 m.) yra neaiškus 12 metų laikotarpis. Vadinasi, vieta, kur vėliau įsikūrė Trakų bernardinų vienuolynas, pirmąsyk paminėta tik pačioje XV a. pabaigoje, t.y. 1495 m.

Bažnyčios fundacijos kažkodėl pageidavo Vilniaus vyskupas Vaitiekus Taboras, ir jos statyba rūpinosi pats. Jis 1495 m. sudarė sutartį su statybininku Nikeliu (Mikalojumi) Prokopovičiumi dėl Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčios su varpine pamūrijimo už 600 auksinų [*Kodeks...*, T.2.S.520; *Zahorski W., 1902.S.40*]. Nikelis Prokopovičius buvo Trakų vaitas. Jam 1505 m. už 60 kapų grašių buvo atiduota rinkti muitą Lucke ir Vladimire [*Леоитович Ф.Н. 1897.C.162.№ 174*]. Jis taip pat buvo ir Vilniaus miesto vaitas, o 1544 m. minimas jau miręs [*Jasas R., 1980.P.186.Nr.469*]. Matyt, pradėtos bažnyčios jis nebaigė, nes 1522 m. Žygimantas Senasis leido Martyno Goštauto sūnui Albertui, irgi stambiam LDK veikėjui, bažnyčios statybą tęsti toliau. Albertas Goštautas 1519 m. buvo paskirtas Trakų vaivada ir turbūt tuo metu tėvo pradėtą pastatą nusprendė užbaigti. Privilegijoje, išduotoje Piortkove, rašoma, kad A.Goštautas, būdamas Polocko vaivada, narsiai gynė Polocko pilį nuo Maskvos ir totorių puolimo. Todėl Žygimantas už tokią tarnybą leido tęsti bažnyčios statybą [*LVIA.LM-1.L.100*].

Kaip jau minėta, XV a. pabaigoje bažnyčia pradėta statyti mūrinė. Tai liudija ir kiti dokumentai [*Jasas R., 1980.P.103.Nr.253; MAB RS.F.43-204 (Da 90).L.119-120; LVIA.LM-1.L.119; Baliulis A., 1984.P.17*]. Tokia ji buvo statoma ir toliau. Nors vėlesniuose XVIII-XIX a. vizitacijos aktuose ir tvirtinama, kad pirmoji bažnyčia buvusi medinė, tačiau 1522 m. privilegi-

joje rašoma, kad ji atstatoma mūrinė ("de muro et lapidibus") [LVIA.LM-1.L.110; Baliulis A., 1984.P.17]. Ir kita tų pačių metų privilegija liudija, kad šis pastatas buvo puiki šventovė iš plytų ir akmens [Zahorski W., 1902.S.40-41].

1522 m., t.y. bažnyčios tolesnės statybos ar užbaigimo metu, ji aprūpina materialiai. Bažnyčiai atiduodama žemė, ant kurios ji stovėjo, suteikiama privilegija laisvai gaudyti žuvis Galvės ežere, skiriami trys valdiniai [Zahorski W., 1902.S.41]. Dovanojimą patvirtina įrašai Lietuvos Metrikoje, tik ten apdovanojimų minima daugiau. Iš Tarpupio buvo paskirta 10 vežimų šieno ir leista ten kirsti mišką. Bažnyčios vyresniajam buvo duota šeimyna ("Zygmunth... Dať tedy sľuzby ludzi na teyže dzierzawie będace"), tiems kunigams buvo dovanoti trys baudžiauninkai iš Lošakovo dvaro, priskiriama dešimtinė iš netoli Žaslių esančių Beištrakio ir Kondalkovo dvarų, taip pat paskiriama tam tikra suma pinigų (9 kapos grašių) iš pajamų, gaunamų Žaslių smuklėse [LVIA.LM-1.L.110-111.; Jاسas R., 1980.P.103.Nr.253]. Iš to matyti, kad prie Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčios turėjo būti trys kunigai.

Kada ir dėl kokių priežasčių sunyko Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčia, dar nenustatyta. Menkos užuominos istoriniuose šaltiniuose rodytų, kad pačioje XVII a. pradžioje ji tebebuvo. 1586 m. Steponas Batoras Gardine patvirtino Žygimanto Senojo privilegiją [EP.T.25.S.580]. 1603 m. balandžio 2 d. Lietuvos Metrikoje yra įrašas, kad jau seniai iš Žaslių nemokama 9 kapos grašių, paskirtų Šv.Mikalojaus bažnyčiai [LVIA.LM-290.L.250-251]. Po to ji jau niekur neminama.

Sunykus bažnyčiai, neteko galios ir išduotos privilegijos. Tačiau ne visos. Dalis jų kažkoku būdu perėjo Trakų parapijos bažnyčiai. Kokiu būdu ir kada tai įvyko, neaišku, nes, kaip jau minėta, niekas dar nestudijavo Trakų bažnyčių tarpusavio santykių ar administracinės priklausomybės. Kaip matysime, dėl teisės gaudyti žuvis Trakų ežeruose dar XIX a. pirmojoje pusėje ginčijosi parapijos bažnyčia ir bernardinų vienuolynas. Bernardinų vienuolynas turėjo teisę kirsti mišką statyboms ir kituose Tarpupio seniūnijos miškuose. Vadinasi, dalį bažnyčios privilegijų pasisavino bernardinai.

Šv.Mikalojaus bažnyčiai vieta parinkta labai vykusiai. Ji statyta ant pačios aukščiausios ne tik miesto, bet ir gretimų apylinkių kalvos. Nuo jos atskleidė pasakiško grožio tolimos apylinkės, ežerai, miškai. Bet kyla klausimas, kodėl Goštautai bažnyčios statybai pasirinko kaip tik šią vietą. Apie

tai nieko nežinoma. Goštautų giminės ryšiai su Trakais dar nepatraukė istorikų dėmesio. Matyt, Lietuvai nusipelnę Goštautų giminė turėjo čia savo dvaro pastatų. Apie tai galima vien spėlioti, nes archeologiniai tyrimai kalvoje dar nevykdyti. Todėl nežinoma, kaip atrodė to laikotarpio mūrinės bažnyčios planas, o tuo labiau architektūra. Tebėra neištudijuoti civilinio inžinieriaus Gromovo 1846 m. sudaryti bernardinų vienuolyno rūsių ir pirmojo aukšto brėžiniai, saugomi Maskvoje [VIM.95937/15.P.8404.K.II.2958]. Šie brėžiniai Lietuvos dar nepasiekė, o juose gal galima būtų įžiūrėti bent Goštautų bažnyčios vietą ar nustatyti jos dydį. Dabar belieka spėlioti, kad tai buvo statinys su renesanso stiliaus požymiais. Juk jos fundatoriai Goštautai buvo renesanso kultūros šalininkai ir humanistai. Buvo įrodinėjama, kad jie yra romėniškos kilmės, Palemono ainiai. A.Goštautas buvo daugelio knygų savininkas, nemažai nusipelnęs ir mokslo plėtotei Lietuvoje [Jurginis J., Lukšaitė I., 1981].

Goštautų veiklos Trakuose atminimas XVIII a. dar tebebuvo gyvas. 1782 m. Trakų parapijos bažnyčios inventoriuje rašoma, kad ją išmūrijęs Gernainių savininkas Goštautas, tik nenurodoma kada. Bet toliau inventoriuje tvirtinama, kad bažnyčią 1409 m. fundavęs didysis kunigaikštis Aleksandras Vytautas [LVIA. F.694.Ap.1.B.3494.L.1.].

Tai tokios trumpos žinios apie Goštautų funduotą statybą Trakuose ant Bernardinų kalvos.

II SKYRIUS

TRAKŲ BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ PASTATŲ STATYBOS ISTORIJA

(nuo 1617 m. iki mūsų dienų)

1. NUO 1617 M. IKI XVIII A. VIDURIO - PRADINIS BERNARDINŲ STATYBŲ PERIODAS

Antrasis statybų Bernardinų kalvoje etapas prasidėjo XVII a. pradžioje. Jas vykdyti pradėjo nauji kalvos šeimininkai - vienuoliai bernardinai.

1617 m. vyskupas Eustachijus Valavičius, Trakų vaivadijos bajorų prašomas, minėtą Goštautų bažnyčią atidavė vienuoliams bernardinams [VUB RS.F.4-A 2014]. Kokia tada buvo jos būklė neaišku, bet, matyt, ji nebuvo visiškai sugriuvusi ir vienuoliai galėjo ja naudotis. Vėlesniuose dokumentuose vienodai liudijama, kad pirmoji bernardinų bažnyčia buvusi medinė [VUB RS.F.4-A 2115].

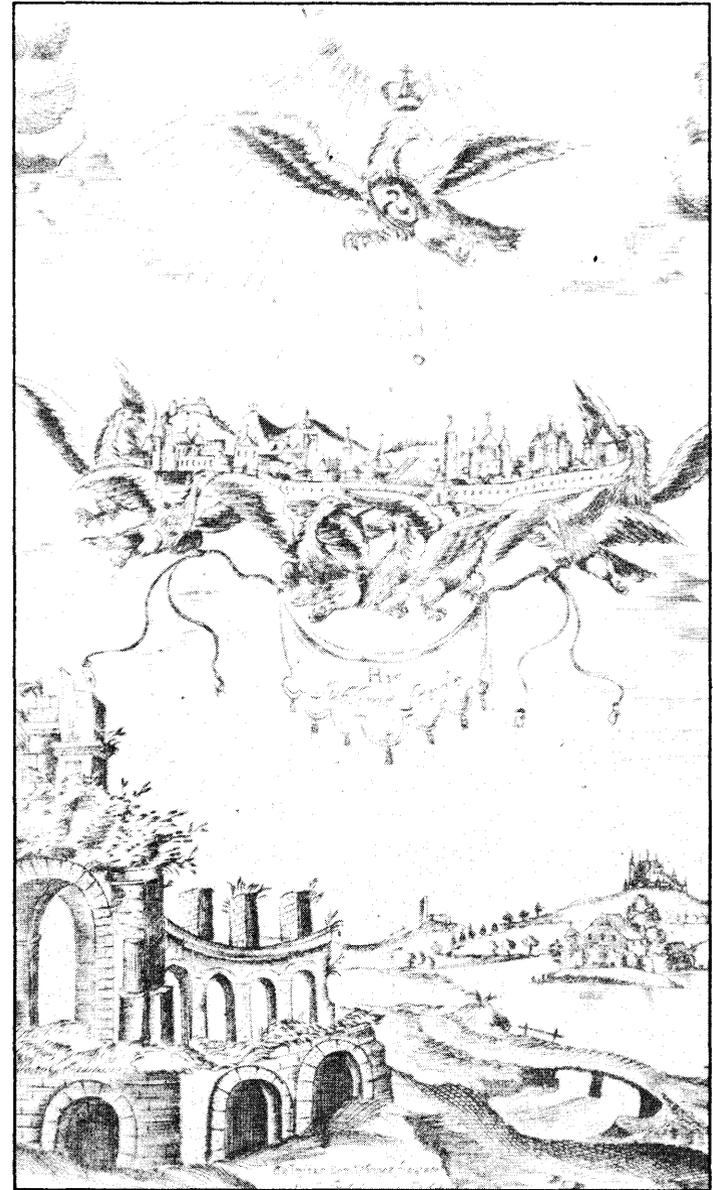
Trakuose besikuriantys bernardinai turėjo apsigyventi kokiam nors pastate. Nuo tada, t.y. 1617 m., prie bažnyčios privalėjo egzistuoti ir vienuolynas arba koks nors anksčiau čia stovėjęs pastatas, tinkamas vienuoliams gyventi. Ne išimtis ir tai, kad vienuolyno gyvenamąjį namą, greičiausiai medinį, pasistatė ir patys vienuoliai.

Todėl šio periodo statinių Bernardinų kalvoje galimi tokie variantai:

- a) mūrinė Šv. Mikalojaus bažnyčia ir medinis vienuolynas;
- b) medinė Šv. Mikalojaus bažnyčia ir medinis vienuolynas.

Ar buvo kalvoje kokių nors kitų statinių, nežinoma. Nes tik nuo XVIII a. vidurio dokumentuose minimi kalvos papėdėje įsikūrusio palivarko pastatai.

Ankstyvasis bernardinų gyvenimo Trakuose laikotarpis baigėsi 1655 m. Karų su Maskva metu rusų kariuomenė užėmė Trakus, juos sudegino, sugriovė pilis, suniokojo vienuolyną [TLE, T.4.P.330]. Tačiau ir iš šio laikotarpio neaiškumų taip pat daug. Yra išlikęs vėlesnių laikų, t.y. 1666 m. K.Šnopso medžio raižinys [Szyzma A., 1936.S.2], kuriame ant kalvos pavažduotas kažkoks kulto pastatas (1 pav.). Tačiau šio pastato identifikavi-

1 pav. K.Šnopsas. Panegirikos M.K.Radvilai "Senator Septem Consolaribus" frontispisas

mas nevienareikšmis. Anksčiau buvo manoma, kad graviūroje yra pavaizduota parapijos bažnyčia [Mikulionis S., 1977.P.52]. Dabar galvojama, kad tai bernardinų bažnyčios pastatas [Mikulionis S., 1987.P.40-41].

K.Šnopso graviūroje bažnyčia pavaizduota su dviem bokštais priekiniame fasade ir keletu bokščiukų sienoje aplink ją. Šiame raižinyje bažnyčia dar renesansinės išvaizdos, panaši į kitus XV-XVI a. gynybinės paskirties kulto pastatus, žinomus dabartinės Baltarusijos ar Lenkijos teritorijose [Чантурня В.А. 1969.С.57-79]. Tai Sinkovičių (XV a. pab. - XVI a. pr.), Malomožeikių (XVI a. pr.), Černavčių (XVI a. pab.), Bžochovo ar Supraslio (XV a. - XVI a. pr.) cerkvės. Tik kruopštūs kompleksiniai tyrimai galės nustatyti, ar graviūroje pavaizduotas objektas yra bernardinų bažnyčia, ar jos architektūra priklauso XVII a., ar tai yra gal net gotikinės architektūros interpretacija renesanso formomis. Klausimų daug, o atsakymo kol kas nėra.

Mus dominančių ankstyvojo bažnyčios ir vienuolyno egzistavimo laikotarpio dokumentų žinomi tik vienetai. Pavyzdžiui, 1649 m. vyskupas A.Vaina, to paties pavadinimo altarijos Vilniaus katedroje fundatorius, bernardinų bažnyčiai testamentu užrašė 1000 auksinų, o iš vyskupo rūmų - juodo marmuro stalą. Mat Trakų bernardinų bažnyčioje buvo palaidota jo motina [MAB RS.F.43-26738.L.2].

Kitas laikotarpis, prasidėjęs po 1655 m. karo sugriovimų, Trakų bernardinų vienuolyno istorijoje irgi gana neaiškus. Be abejo, ir XVII a. antrojoje pusėje, ir XVIII a. pirmojoje pusėje kažkokie vienuolyno pastatai turėjo stovėti. Juos reikėjo remontuoti, rekonstruoti. Vienas kitas pastatas buvo ir pastatomas. Tačiau dokumentų apie tuos remontus ir statybas po XVII a. tragiškų įvykių yra ne daugiau, kaip ankstesniais laikotarpiais, t.y. vienetai. Pavyzdžiui, Kernavės seniūnienė ir Ašmenos maršalkienė Hiliarija Pacaitė-Zienovičienė 1676 m. savo testamentu Musninkų dvarą užrašė Vilniaus katedrai, o Trakų bernardinams - 180 auksinų, "kurie būtų panaudoti sudėgintos Trakų bernardinų bažnyčios atstatymui" [MAB RS.F.43-26751.L.2].

Kur kas daugiau dokumentų išliko tik nuo XVIII a. vidurio. Tai pajamų ir išlaidų knygos, vizitacijos aktai, inventoriai. Bet ir šių dokumentų negausu, o jie yra kone vieninteliai informacijos šaltiniai. Tačiau iš jų galime gauti kai kurių žinių apie buvusius pastatus ir jų architektūrą.

Pats svarbiausias tokio tipo dokumentas yra 1739-1745 m. laikotarpio pajamų ir išlaidų knyga [MAB RS.F.43-18460]. Išlaidų dalyje įrašai siekia iki 1742 m. spalio mėnesio, o pajamas liudijantys paskutiniai knygos lapai, deja, išpjauti.

Kaip rodo išlaidų punktai, visais tais metais daugiausia vyko remonto darbai arba buvo perkamos statybinės medžiagos bei gaminiai. Bet visais atvejais sumos buvo išmokėtos nedidelės. 1739 m. pirka daug stogui dengti skiedrų - 30 kapų, o 1740 m. - 36 kapos.

Minėta pajamų ir išlaidų knyga iš dalies atspindi ir kokie statybos darbai buvo atlikti. 1739 m. birželio mėnesį remontuota bažnyčia. Minima čia dirbus mūrininkus, bažnyčios reikalams pirka geležies, taisyti langai, vėliau kažkas buvo daroma zakristijoje. Tais pačiais metais ir kitur vyko nedideli statybos darbai. Gegužės mėnesį dailidėms išmokėtas 5 auksinų avansas, liepos ir spalio mėnesiais kažkur dengtas stogas. 1740 m. bravore remontuota pirtis. Liepos mėnesį dailidei Niperui (?), pabaigus statyti ir uždengus arklidę (?), išmokėta 12 auksinų 15 grašių. Gruodžio mėnesį išardė kažkokį priebutį, o krosnininkai permūrijo krosnis.

1740 m. nenurodytos pavardės dailininkas gavo 56 auksinus už vieno paveikslo ir "Via Krucis" nutapymą. Tai labai svarbi žinia. Ji rodo, kad bernardinai savo pastatams puošti kvietėsi profesionalius menininkus. 1741 m. nieko nebuvo dirbama, o 1742 m. už 27 auksinus nupirka 3 statinaitės stogvinių ir dailidėms išmokėta 12 auksinų už vartų pastatymą. Šios pajamų ir išlaidų knygos pabaiga itin netvarkinga - daugybė išbraukimų, taisyčių ir pan. Tačiau tai su mūsų aprašomais dalykais nesusiję.

Kita pajamų ir išlaidų knyga nuo 1747 metų, kuri buvo saugoma Vilniaus valstybiniame universitete, yra dingusi [VUB RS.F.4-A 2543]. Todėl nežinoma, kokie statybos darbai vyko 1745 (?) - 1752 m. laikotarpiu. Šios knygos dingimas Trakų bernardinų vienuolyno istorijoje didelis nuostolis. XIX a. vizitacijos aktuose minima apie bažnyčios pašventinimą 1750 m. Be abejo, šis svarbus įvykis būtų atsispindėjęs išlaidų dalyje.

Visi šie faktai rodytų, kad XVIII a. pirmojoje pusėje Trakų bernardinai turėjo pasistatę nemažai trobesių, kuriuos retkarčiais reikėjo remontuoti. Jau šiuo laikotarpiu vienuolyno pastatų kompleksas, matyt, galutinai buvo pasidalijęs į dvi dalis. Aukščiausioje vietoje ant kalvos stūksojo medinė bažnyčia ir medinis vienuolyno pastatas. Tai buvo iškilmingoji, reprezentacinė vienuolyno dalis. Kalvos papėdėje glaudėsi vienuolyno palivarkas -

paprastas, medinis. Nors, kaip matysime toliau, įvairių pastatų palivarke buvo nemažai, tačiau, kada pradėjo formuotis ūkinis sektorius, dar nenustatyta. Bet XVIII a. viduryje bent jau bravoro ir arklidžių pastatai jame tikrai buvo.

2. TRAKŲ BERNARDINŲ MŪRINĖS BAŽNYČIOS IR VIENUOLYNŲ STATYBA BEI PALIVARKO MEDINIAI TROBESIAI NUO XVIII A. VIDURIO IKI 1845 M.

Naujas Trakų bernardinų vienuolyno statybos etapas prasidėjo XVIII a. viduryje. Tos pačios kalvos viršuje vietoj medinės pradedama mūrinės bažnyčios, o kiek vėliau ir mūrinio vienuolyno statyba. Pietinėje Trakų dalyje galutinai sukuriamas ansamblis, kuris daugiau kaip šimtą metų buvo miesto silueto sudėtinė dalis [Mikulionis S., 1987.P.41].

Naujas mūrines statybas fundavo Trakų vėliavininkas Jonas Judickis bei jo žmona Eleonora Rudaminaitė-Judickienė ir Ona Oginskaitė-Judickienė [Baliulis A., 1984.P.17-18].

Bet ir šiose palyginti vėlyvose statybose dar esama neaiškumų. Negalima nustatyti tikslų bažnyčios ir vienuolyno statybos pradžios datų. Nors XIX a. vizitacijos aktuose patvirtinta, kad mūrinė bažnyčia buvo pastatyta 1750 m. ir kad ją tais pačiais metais ankstesniu Šv.Mikalojaus Vyskupo vardu pašventinęs eksprovinciolas Pranciškus Savičius, tačiau tos žinios abejotinos. Istorinių šaltinių analizė rodytų, kad bažnyčia greičiausiai buvo pradėta statyti kiek anksčiau, gal net XVIII a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje. Mūrinis Trakų bernardinų vienuolynas buvo pastatytas irgi XVIII a., bet kiek vėliau negu bažnyčia.

Apie šį statybų laikotarpį dokumentų turime nepalyginti daugiau, negu apie ankstesnį. Tai irgi pajamų ir išlaidų knygos, inventoriai ir vizitacijos aktai. Iš jų galima susidaryti tikslesnį vaizdą apie to meto bernardinų mūrinės bažnyčios ir vienuolyno statybos eigą ar kitus tuo metu buvusius pa-

status. Nurodytuose šaltiniuose yra aprašomi įvairūs statybos darbai, tik, deja, dažnai nepaaiškinant kokių pastatų.

Toliau visi šie dokumentai analizuojami pamečiu.

Apie XVIII a. antroje pusėje atliktus statybos darbus daug žinių suteikia išlikusios pajamų ir išlaidų knygos. Ne visos jos buvo vedamos laikantis griežtos chronologijos. Kai kurių pajamų ir išlaidų knygų datos sutampa. Tačiau jos apima gana ilgą ir svarbų 1752-1782 m. laikotarpį. O kaip tik tada ir turėjo būti užbaigta bažnyčia, iškilti vienuolyno mūrai. Be to, išliko penkios (1766, be datos, 1772, 1775 ir 1784 m.) bažnyčios bei trys (1775, 1778 ir 1784 m.) labai trumpos vienuolyno vizitacijos.

XVIII a. šeštojo dešimtmečio Trakų bernardinų vienuolyno pajamų ir išlaidų knyga pradėta 1752 m. sausio mėnesį, o baigta 1753 m. rugpjūčio mėnesį [VUB RS.F.4-A 3845]. Joje šalia kitų išlaidų yra ir tokių, kurias be abejonės galima priskirti statybos darbams. Tuo laikotarpiu dailidėms iš viso išmokėta 163 auksinų 71 grašis. Iš jų - 41 auksinas 11,2 grašio už nurodyto pastato pastatymą, 16 auksinų - greičiausiai už vienuolyno stogo uždengimą ("za pabycie Klasztoru"). Už pirties pastatymą užmokėta 24 auksinai. Vienuolyne tuo metu dirbo dailidės Kazimieras, Laurynas ir Jurka (Jurkus). Staliams nurodytu laikotarpiu išmokėta 75 auksinai 80,7 grašio, tačiau, matyt, už nedidelius remonto darbus, nes atskiros sumos smulkios. Nurodytu laikotarpiu pirka nemažai geležies. Ypač daug pirka skiedrų stogams, t.y. 309,5 kapos. Stogų dengimui įsigyta 11 statinaičių stogvinių. Pirka ir kitų statybinių medžiagų, dažų, stiklo, metalo. Pjautos lentos, ruošta kita mediena. Minimios išlaidos plytų gamintojams.

Iš pajamų ir išlaidų knygos ryškėja ir kai kurie kiti darbai. Buvo tverinama stačiakuolių tvora. Už koklius ir krosnių mūrijimą sumokėta 44 auksinai. Mūrininkams ir jų pagalbininkams išmokėta 47 auksinai 35,4 grašio. Vadinasi, mūro darbų vienuolyne būta, tačiau nedidelių.

Kažkam vienuolyne reikėjo parako ir šratų - išlaidos tokioms prekėms irgi pažymėtos knygoje.

Kita pajamų ir išlaidų knyga pradėta 1753 m. rugsėjo mėnesį, baigta 1754 m. rugpjūčio mėnesį [VUB RS.F.4-A 2545]. Joje taip pat įrašytos smulkios išlaidos dailidei ir statybinėms medžiagoms (baltam ir juodam metalui (?), plienui ir geležiai, skiedroms) pirkti. Už statybines medžiagas mokėta irgi mažomis sumomis, matyt, jos buvo reikalingos nedideliems

remonto darbams. Daugiausia (1754 m.) pirka skiedrų ir geležies. Kaip rodo sąskaitos, geležies pirka kasmet.

1753 m. iškasamas šulinys.

Iki 1763 m. (kaip rodo dar viena 1754 m. spalio mėnesio - 1763 (?) gegužės mėnesio laikotarpio pajamų ir išlaidų knyga) periodas statybinio požiūriu irgi ramus [VUB RS.F.4-A 2542]. Nurodomi išmokėjimai už nedidelius statybos darbus ir medžiagų įsigijimą. 1754 m. mūrininkui Antanui išmokėta 5 auksinai 20 grašių. Kitais metais mūrininkas Tamošius už darbą gavo 8 auksinus 20 grašių. 1760 m. už 17 auksinų 30 grašių darbų atliko mūrininkas Marcinkus. 1755 m. vyko kažkokia stamboka statyba. Už jaučio priežiūrą statyboje užmokėta 24 auksinai 20 grašių. O 1757 m. kažkokiam ponui Vladyšui už statybą išleista 184 auksinai. Tais pačiais metais kovo mėnesį Simonavičius, Vasiliauskas ir Bonikrauskas ruošė medieną, tik neaišku kam - statyboms ar kurui. 1758 m. minimi labai smulkūs darbai arklidėje.

1761 m. vienuolyne buvo statomas bravoras. Tėn kažką dirbo mūrininkai ir tuo pat metu statė krosnis, gaudami 43 auksinus 40 grašių. Kitais metais 22 auksinus 11 grašių gavo mūrininkas Tamošius su draugais. Jie vėl bravore mūrijo krosnį.

Gana intensyvi statyba iš medžio vyko 1761 m. Už medienos paruošimą bravorui darbininkai ("Cieslom za Spuszczenia drzeva na browar") gavo 24 auksinus 10 grašių, už pusę kapos gegnių - 6 auksinus. Tačiau didžiausios išlaidos bravorui buvo rugsėjo mėnesį. Tada dailidėms buvo išmokėta 313 auksinų 76 grašiai, iš jų 128 auksinai 10 grašių - dailidei Antanui Zombžyckiui. Tą mėnesį dailidės kažkur taisė stogus. Užmokėta 20 auksinų. O stikliai gavo 11 auksinų 24,2 grašio. Dalis išlaidų, matyt, irgi susiję su bravoro įrengimu.

Nurodytu laikotarpiu nedidelius darbus dirbo skardininkas. Be to, buvo stiklinami langai. Dalis stiklo buvo pirka net Nalibokuose (dabartinėje Baltarusijos teritorijoje).

Knygoje įrašyta ir kitų mus dominančių išlaidų. 1755 m. taisytas Šv. Antano paveikslas. Palyginti nemaža suma (38 auksinai ir keliasdešimt grašių) išmokėta knygrišiui. Pirka 10 knygelių sidabro. Vadinasi, kažkas buvo sidabruojama. Iš Vodzinskio pirka drobės paveikslui. Minima, kad 1761 m. pirka 6 odos vargonams. Be abejo, dumplėms.

Tų pačių metų birželio mėnesį išmokėta 75 auksinai 15 grašių "už vario po gaisro pataisymą". Matyt, kažkuriame vienuolyno pastate buvo kilęs gaisras.

1759 m. vienuolynas pirko iš kažkokio Čeporco klavikordą. Balandžio mėnesį keliose vietose minimos su šiuo instrumentu susijusios sumos. Viena gana nemaža suma (253 auksinai 10 grašių) nurodyta kaip skola už įrengimą, nekonkretinant už ką. Tai gali būti minimo instrumento įsigijimas, nes tą patį mėnesį buvo mokama tam pačiam Čeporcu už instruktažimą.

Tačiau vienuolyno bažnyčia vargonus yra turėjusi. Gerokai anksčiau pajamų ir išlaidų knygoje nurodytos išlaidos vargonininkui išlaikyti.

1757 m. pirka ir svaras parako.

Gana ilgo 1760-1777 m. laikotarpio pajamų ir išlaidų knygoje bent kiek didesni statybos ir remonto darbai visai neminimi [MAB RS.F.43-18471]. Tai vien nedideli einamieji remontai.

O 1764-1769 m. laikotarpiu apie statybos ir remonto darbus bernardinų vienuolyno pastatuose žinių iš viso nėra, nors 1766 m. Pranciškus Savičius sudarė bažnyčios ir zakristijos iliustracijos aktą [MAB RS.F.43-18472.L.2-4]. Tai pirmasis žinomas dokumentas, kuriame aprašyta kai kurių pastatų būklė, bažnyčios altorius.

1766 m. iliustracijos akte nurodoma, kad bažnyčia yra mūrinė su naujai primūrytu priangiu ("bobinčiumi"). Tai pirmasis dokumentas, kuriame minima jau mūrinė bernardinų vienuolyno bažnyčia. Joje buvo penki altoriai. Didžiajame altoriuje (matyt, pirmoje kondignacijoje) kabėjo Nukryžiuotojo paveikslas, o antroje altoriaus kondignacijoje - Šv. Mikalojaus. Tai, matyt, tas pats paveikslas, apie kurį su pavydu kalbama dabartinės cerkvės pašventinimo proga išleistoje brošiūroje [Освящение... , 1863.C.II-12]. Joje tvirtinama, kad Šv. Mikalojaus paveikslas buvęs senas, pasak legendų - stebuklingas. Uždarius vienuolyną, bernardinai jį išsivežė. Toliau iliustracijos akte aprašomas daug puošnesnis Švč. Mergelės Marijos altorius. Jis buvo medinis, drožtas, vietomis paaukuotas. Altoriaus paveikslas figūros buvo sidabriniais rūbais su dviem paaukuotomis karūnomis. Virš didesnės karūnos minimas paaukuotas su spinduliais paveikslėlis. Paveikslas buvo papuoštas keturiais nedidelių karoliukų karoliais ir dviem rožančiais. Vieno rožančiaus kryželis - iš kažkokio akmens. Didžioji

karūna turėjo 14 akmenų (matyt, brangakmenių ar pusiau brangakmenių). Paveikslas, ko gero, jau pradėtas laikyti stebuklingu, nes prie jo buvo du votai - keturkampė plokštelė su grandinėle ir kojėlė. Minimasis altoriuje akmeninis (!) medalionas su auksine figūrele. Kitas - Šv. Onos altorius nepašaukiamas. Nurodoma, kad jo daiktų aprašas yra brolijoje. Vadinasi, bažnyčioje veikė kažkokia brolija, kuriai priklausė minimasis altorius. Šv. Pranciškaus altorius aprašomas kaip senas ir drožėjų darbas. Ir dar vienas - Šv. Antano altorius buvo medinis, drožtas, nepaaukuotas. Jame kabojo paveikslas su sidabriniais apkaustais, o virš Šv. Antano ir Jėzaus galvų skleidėsi sidabriniai nepaaukuoti spinduliai. Altoriaus viršuje minimasis Šv. Šeimos apvalus paveikslėlis.

Aprašant bažnyčią ir altorius, dokumento tekste palikta daug tuščios vietos. Matyt, vėliau iliustracijos aprašymą galvota gerokai papildyti.

Aprašomi zakristijos lobyne esantys sidabriniai bažnytiniai reikmenys, indai ir kt. 1766 m. jų, pradedant monstrancija ir baigiant sagėmis, buvo 23 vienetai. Minimasis vienas mišiolas su sidabriniais ir keturi - su juodais aptaisais. Dar nurodoma, kad buvo laikrodis, o zakristijoje ar lobyne kabojo dar vienas mažas laikrodėlis.

1766 m. iliustracija rodo, kad bažnyčia tada buvusi puošni, bent jau jos altoriai, kurie buvo meninės drožybės, o juose paveikslų figūros aptaisytos brangių metalų apkaustais. Visa tai rodytų, kad bernardinų bažnyčia savo interjero kokybe nenusileido parapinei, o ką jau kalbėti apie skurdžius dominikonų maldos namus. Dar vienoje nedatuotoje iliustracijoje, tik sudarytoje to paties asmens kaip ir 1766 m. - P. Savičiaus, matoma, kad niekas iš esmės nepasikeitė [MAB RS.F.43-18472.L.5-6]. Tik didysis altorius kažkodėl vadinamas nauju, jame minimos 4 relikvinės. Tas pats ir lobyne. Tik Šv. Onos altoriuje atsiranda naujovių - relikvinė ir įstiklintas Šv. Marijos paveikslas.

Stebina viena, kad nei 1766 m. iliustracijoje, nei iliustracijoje be datos neminimas vienuolyno pastatas.

Toliau vėl pateikiamos žinios iš 1760-1777 m. pajamų ir išlaidų knygos.

Tuo laikotarpiu vienuoliai buvo ypač pamėgę fejerverkus. Kiekvienais metais buvo perkama nemažai parako. 1765 m. jo pirkti 128 svarai už 164 auksinus. Buvo perkama ir kita fejerverkams reikalinga medžiaga - padegimui virvės, siera, medvilnė. Fejerverką ruošė kareiviai, jiems vadovavo

karininkai. 1773 m. išlaidose nurodomas 90 auksinų užmokestis kapitonui Zabaraukui. Be to, nurodytais metais pirkti iš kapitono Giedraičio 100 svarų parako.

Vienuoliai tam tikslui turėjo patrankėles. 1767 m. mokėta už varį, skirtą šiems nebažnytiniams "rakandams", o 1773 m. vietoj sprogdusios buvo atlieta nauja mortyra, sumokėjus 56 auksinus. Patrankėlėms 1775 m. pirkti 29 svarai ketaus.

XVIII a. antrosios pusės didelės statybos atsispindi dvejose paskutinėse pajamų ir išlaidų knygose.

Priešpaskutinė knyga apima devynerius metus, t.y. 1770-1779 m. laikotarpį [VUB RS.F.4-A 2546]. Tuo metu buvo sudaryti ir du vienuolyno bei keturi bažnyčios iliustracijos aktai.

Kaip jau minėta, žinių apie statybas 1764-1769 m. laikotarpiu nėra. Tačiau, matyt, jau tada pradėta rūpintis naujo mūrinio vienuolyno statyba. Nors minėta pajamų ir išlaidų knyga pradėta 1770 m. pabaigoje, tačiau atkreipia dėmesį nemažos išlaidos plytomis gaminti, o plytininkui Maksimui vieną kartą išmokėta didelė 350 auksinų suma.

1770 m. bažnyčioje buvo statomi nauji altoriai. Staliams ir drožėjams už altorius ir jų pastatymą išmokėti 396 auksinai. Nurodoma, kad tai negalutinė suma. Kažkas bažnyčiai buvo tapoma, nes pirkti kiaušiniai dažams ir aliejus, o vieną kartą net nurodoma, kad aliejus reikalingas "tapybos menin".

Tačiau su altoriais, su vienuolyno statyba ar kitais darbais tais metais ir vėliau yra daug neiškumų. Pavyzdžiui, 1770 m. kažkokiam Minkevičiui kartu su kitomis prekėmis išmokėtas pinigų likutis už "akmens grindis". Tačiau neišku, kur tokios grindys buvo rengiamos.

Pagrindinių medžiagų vienuolyno statybai ruošimas tikriausiai prasidėjo 1771 m. Tai matyti iš daugybės apmokėjimų už metų pradžioje atvežtas plytas. Jos buvo skaičiuojamos tūkstančiais, pavyzdžiui, vien kovo mėnesį atvežta 37000 plytų.

Statybos, matyt, irgi prasidėjo 1771 m. Kovo mėnesį išlaidų knygoje įrašyta, kad nors ir trūko plytų, tačiau mūrininkams mokėta. Svarbiausias įrašas padarytas balandžio mėnesį. Nurodoma, kad pradedama statyba ir Sliniskio pagalbininkui (arba tokia buvo pagalbininko pavardė) už 6 dienas išmokėta 4 auksinai 24 grašiai. Nuo tos datos išlaidų knygoje nuolat nurodomos išlaidos "meistrams", o toliau - "mūrininkams ir pagalbininkams".

Tačiau tais metais, matyt, buvo nedaug mūrijama, nes mūrininkams ar jų pagalbininkams buvo išmokamos nedidelės sumos. 1770-1780 m. pajamų ir išlaidų knygoje yra paminėta ir daug kitų statybos darbų.

1771 m. staliams už altoriaus rengimo darbus išmokėta 36 auksinai. Dar kartą staliams išmokėta 204 auksinai, tik jau nurodoma, ką jie dirbo. Drožėjui Jonui Frezeriui iš Vilniaus primokėta 400 auksinų. Tai, matyt, išlaidos altorių įrengimui. Buvo ruošiami sienojai stačiakuolių tvorai. Dvi Prienuose pirktos stiklo skrynios kainavo 240 auksinų. Stikliams per metus atitinkamai mokėta 80 auksinų, 3 auksinai 15 grašių ir 48 auksinai. Tai nemažos sumos. Juk tų metų rugpjūčio mėnesį už 1164 stiklų įstatymą sumokėta tik 61 auksinas. Šios išlaidos rodytų, kad vienuolyno pastatuose jau turėjo būti daugybė naujų langų.

1771 m. buvo ruošiami ir pjaunama mediena, gaminamos plytos. Kazoks Jonas degė kalkes, licpos mėnesį Mykolas Paulauskas paruošė 50 kapų skiedrų, už tai jam buvo išmokėta 50 auksinų. Iš kitų išlaidų paminėtina 10 grašių "auka" konfederatui.

Tačiau 1771 m. visų stambiausių išlaidų statyboms nustatyti negalima. Du išlaidų knygos lapai yra taip sulipę, kad nieko negalima įskaityti.

1772 m. išlaidos mūrininkams jau nebeminimos. Bet atsiranda naujų išlaidų. Tais metais minima inspekto statyba, o už daržo sulyginimą ir už kitus darbus išmokėta 319 auksinų 8 grašiai. Matyt, buvo rengiamas vienuolyno sodas.

Tais metais vienuolyno bažnyčioje stalius remontavo Švč.Mergelės Marijos altorių, o Vilniaus staliai remontavo ir kitus altorius. Be to, Vilniaus dailininkas Motiejus nutapė Šv.Pranciškaus paveikslą. Buvo išlaužtos senos grindys ir vokiečių meistras paklojo naujas. Buvo pagamintos ir naujos baliustros. Darbas buvęs sudėtingas, nes staliams per du kartus išmokėta 218 auksinų.

1772 m. vienuolyne jau buvo du šuliniai.

1772 m. sudaromas bažnyčios ir zakristijos iliustracijos aktas, kurį surašė Erikas Bobiatinskas [MAB RS.F.43-18472.L.7-10]. Jis gana trumpas ir apie pastatus žinių jame nedaug. Tačiau iliustracijoje jau atsispindi visi nauji pasikeitimai. Nurodoma, kad bažnyčia mūrinė, su naujai pristatytu prieangiu. Jame didelės dviverės durys su metaliniais apkaustais. Grindys viduje marmurinės, pusė marmuro iš Karaliaučiaus per Kauną atgabenta gvardijono P.Savičiaus, kita pusė - Eriko Bobiatinsko rūpesčiu. Už didžio-

jo altoriaus abiejose pusėse ir gilumoje išdėstytos kėdės. Viduryje - didelis stovas. Jame sudėtos knygos (pateiktas knygų sąrašas). Čia pat kabėjo Jėzaus paveikslas ir kryžius.

Iliustracijos akte aprašyti altoriai. Didysis altorius jau naujas - faneruotas ir lakuotas. Jame tebėra kryžius, tik jis - altoriaus nišoje, o prie jo yra 5 relikvinės. Cimborijus tokio pat darbo kaip ir altorius. Toks pat naujai perstatytas ir Švč.Mergelės Marijos altorius. Tačiau pats paveikslas yra uždaroje nišoje. Nišos durelės - tai Šv.Marijos Nekalto Prasidėjimo paveikslas. Šiame altoriuje minimas sidabrinis votas - plokštelė ant grandinėls ir relikvinė. Šv.Onos altorius irgi naujai perstatytas, lakuotas ir faneruotas.

Kiti du - Šv.Pranciškaus ir Šv.Antano altoriai buvo išlikę seni. Šv.Pranciškaus altorius buvo drožėjų darbo. Drožiniai vietomis paaukuoti, o visos kitos altoriaus dalys juodai dažytos. Altoriuje kabėjo naujas šventojo paveikslas. Ir Šv.Antano altorius tebebuvo senas, juodai dažytas. Paveikslo aprašymas toks pat kaip ir 1766 m. Tik altoriuje jau kabėjo vienas votas - sidabrinė koja.

1772 m. bažnyčioje stovėjo dvi medinės klausyklos, o viena buvo įrengta sienoje. Taip pat minimi du dideli oda apmušti krėslai, pozityvas ir bokšte kabantis didelis varpas.

Lobyne virš spintelės kabėjo ant vario skardos tapytas Švč.Marijos su Kristumi paveikslas. Abiejų galvas vainikavo sidabrinės karūnos. Ten buvo dar vienas ant vario skardos tapytas Marijos paveikslas. Be to, lobyne buvo saugomas varpas be šerdies ir kilpos bei dviejų laikrodžių dalys. Tai tiek žinių pateikta bažnyčios iliustracijos akte. Vienuolynas ir kiti pastatai neaprašyti.

O kokia buvo architektūros padėtis Lietuvoje ir kuris iš to meto architektų galėjo dirbti prie Trakų bernardinų vienuolyno statybos? 1770-1790 m.- tai baroko stiliaus pabaiga ir klasicizmo plėtotės pradžia. Išlikę menki vienuolyno mūrų fragmentai rodo gal net ir klasicistinę šio periodo architektūrą. Ir kuriam architektui klasicistui būtų galima priskirti Trakų bernardinų vienuolyno pastatų statybą? Atkreipia dėmesį trys ankstyvojo klasicizmo architektai, kurie vienokiu ar kitokiu aspektu susiję su Trakais ir apie kurių kūrybinę veiklą bernardinų vienuolyno vyresnybė turėjo žinoti.

Vienas iš jų - tai ankstyvojo klasicizmo pradininkas Lietuvoje Martynas Knakfusas [Čerbulėnas K., 1981.P.41-61], 1768 m. atvykęs iš Lenkijos. Jo

indėlis į Lietuvos klasicizmo architektūrą yra labai didelis. Bet ne apie visus pastatus, priskiriamus jam, turima pakankamai konkrečių žinių. Gali atsirasti ir dar iki šiol nežinomų autoriaus kūrinių.

Spėjama, kad M.Knaksas dalyvavo statant Trakų dominikonų bažnyčią XVIII a. paskutiniame ketvirtyje [Lopaciński E., 1946.S.109, 112, 119; Mikulionis S., 1986.P.97-103].

Kiti du architektai - tai jau vietiniai Vilniaus universiteto auklėtiniai. Pirmasis iš jų Dionyzas Čadajus, išsilavinęs žmogus, turėjęs architektūrinį pasirengimą. 1755 m. jam net buvo pasiūlyta Vilniaus universitete dėstyti architektūrą [Čerbulėnas K., 1983]. Jis buvo viršininkas Trakų bazilijonų vienuolyno, buvusio kitoje gatvės pusėje negu bernardinų vienuolynas (Skaisčiausiosios Dievo Motinos gimimo cerkvės ir stačiatikių vienuolyno vietoje).

Antrasis architektas Augustinas Kosakauskas labai produktyvus ankstyvojo klasicizmo kūrėjas [Drėma V., 1980.P.56-87]. Jis suprojektavo Kazokiškių dominikonų bažnyčią ir spėjama, kad padaręs Trakų dominikonų bažnyčios kontūrinį piešinį ("abrisą") [Łoza S., 1954.S.95,134, 154, 448].

Lietuvoje tuo metu dirbo ir daugiau žymesnių ir ne tiek žymių architektų. Visai tikėtina, kad bernardinai vieną iš jų (greičiausiai iš tų, kurių pavardės paminėtos) galėjo pasikviesti prie savo statybos. Ir ne tik vienuolyno, bet ir prie bažnyčios statybos bei rekonstrukcijos. Tačiau šio darbo pobūdis neleidžia plačiau aiškintis architekto pavardės. Juk nesant dokumentų, tektų imtis didelės kelių spėjamų architektų kūrybos manieros ar naudotų architektūrinių ir meninių formų analizės.

Kaip jau anksčiau minėta, nuo 1774 m. Trakų bernardinai pradėjo stambias statybas. Atkreiptinas dėmesys, kad tais metais labai stambi suma - 869 auksinai 24 grašiai - sumokėta mūrininkams, dirbusiems 12 savaičių prie bažnyčios (!) statybos. Vadinasi, arba 1750 m. buvo pašventinta neužbaigta bažnyčia, arba dabar jinais kiek rekonstruojama. Gal buvo perdengiamas bažnyčios stogas, nes vėl miniama, kad už 125 auksinus pirka skardos, o skardininkui per du kartus sumokėta 288 auksinai. Minima dirbus ir tinkuotojus (ar lipdytojus), tik nenurodyta jiems sumokėta suma. Kažkur važiuota ir dėl čerpių.

Tais metais būta ir mažesnių darbų: remontuota kepykla (perdengtas jos stogas), naujai pastatyta pirtis ir gvardijono celė.

1775 m. jau vėl pradėta kažkokia mūrinė statyba, tačiau išmokėtos sumos gana nedidelės. Pačios didžiausios tais metais sumos išmokėtos sodininkui Pranciškui ir už kalkių išdegimą. Vienuoliai kažkuriam reikalui tais metais pirklo klepsidrą.

Labai svarbus mums rūpimu klausimu yra 1775 m. bažnyčios, vienuolyno ir visų kitų pastatų iliustracijos aktas, surašytas Roberto Jurako [MAB RS.F.43-18472.L.26-30]. Tai pats seniausias žinomas dokumentas, kuriame aprašyta tuometinė padėtis. Iš jo matome, kokie buvo viso vienuolyno ansamblio pastatai ir kaip jie buvo išsidėstę.

Ant kalvos stovėjo anksčiau pastatyta bažnyčia. Bažnyčioje jokių pasikeitimų neįvykę. Tik bokšte pakabintas dar vienas varpelis. Matyt, ten varpų buvo dar anksčiau. Prie bažnyčios šiaurinio fasado glaudėsi naujasis mūrinis vienuolynas. Jis buvo dviaukštis su rūšiais po visu pastatu. Pirmajame aukšte minima gvardijono celė su pertverta kamara, iš kurios į rūšį vedė durys. Celėje stovėjo žalių koklių krosnis. Celė turėjo 4 langus su arkušo dydžio stiklais ir 3 į mūrą įleistas spinteles su drelėmis. Tame pačiame aukšte buvo refektoriumas su 5 langais. Jame stovėjo krosnis, 8 pilkai dažyti stalai, dažyta katedrėlė skaitymui, viena į sieną įleista spintelė ir kita atskirai stovinti. Dar refektoriume buvo piupitras akolitams, stovintis laikrodys, 7 paveikslai ir didelis kryžius. Be to, pirmajame aukšte dar buvo įrengtos dvi celės su dviem dideliais langais ir viena celė su vienu langu. Virtuvė su kepykla taip pat buvo įrengta pirmajame aukšte.

Antrąjį aukštą užėmė vien celės. Buvo 2 celės su krosnimis ir kamaramis, 6 celės su dviem langais ir krosnimis (iliustracijos akte jos vadinamos žiemos celėmis), 14 celių (vasaros) be krosnių ir su vienu dideliu langu. Be to, šiame aukšte buvo kažkokia patalpa su krosnimi ir dviem langais. Vienuolyno viduryje (kieme) buvo šulinys su dviem kibirais.

Mūrinio vienuolyno aplinkoje dar tebestovėjo senas medinis vienuolynėlis. Jame buvo įrengtos šešios gyvenamosios patalpos su krosnimis ir langais.

Tai tokie trys vienuolyno pastatai 1775 m. stovėjo ant kalvos. Kaip tuomet buvo sutvarkyta likusi kalvos teritorija, iliustracijos akte nerašoma.

Iš šiaurės ir iš šiaurės rytų kalvos papėdėje buvo išsidėstę visi palivarko pastatai. Jų būta gana daug. Pirmiausia minima medinė dviaukštė klėtis.

Palivarko gyvenamasis namas buvo medinis. Jame buvo pirkia ("izba kanoparska") su kamara, krosnimi ir keturiais langais. Po tuo pačiu stogu, tik kitoje pastato pusėje, buvo stalių dirbtuvė su krosnimi ir dviem langais. Kitas medinis dviejų patalpų pastatas buvo skirtas šeimynai. Ten pat stovėjo medinė pašiūrė šienai. Po tuo pačiu stogu buvo įrengtas tvartas arkliais ir raguočiams. Minimas ir vežiminės pastatas. Kitoje (matyt, ūkinio kiemo) pusėje stovėjo skiedromis dengta medinė pašiūrė ir 4 mediniai tvarteliai. To kiemo viduryje minima kalvė. Šiame pastatų komplekse taip pat buvo šuliny su velenu ir dviem kibirais. Kažkur netoli stovėjo bravoras su pirtimi ir salykline. Vienuolynas laikė ir nemažai gyvulių: 9 arklius, 4 jaučius, 2 karves, telyčią, 16 kiaulių ir 30 avių pulką.

Vienuolyne dar vyko kažkokios statybos, nes iliustracijos akte yra jai priklausančių instrumentų sąrašas.

1775 m. iliustracijos akte aprašyti Trakų bernardinų vienuolyno komplekso pastatai aiškiai suskirstyti į dvi funkcines grupes:

a) kalvoje stovėjo reprezentaciniai (svarbiausi) pastatai - mūrinė bažnyčia ir vienuolyno gyvenamasis namas. Ten dar tebebuvo ir medinio vienuolyno pastatas;

b) kalvos šiaurinėje ir šiaurės rytų papėdėje buvo išsidėstę vienuolyno ūkinio sektoriaus (palivarko) mediniai trobesiai. Tai klėtis, palivarko ir šeimynos gyvenamieji namai, tvartas su pašiūre, vežiminė, dar viena vežiminė su keliais tvarteliais, kalvė, bravoras. Kaip matysime vėliau, šio sektoriaus trobesiai buvo dažnai remontuojami, rekonstruojami, statomi ir nauji.

Kiti 1770-1779 m. pajamų ir išlaidų knygos įrašai atskleidžia toliau aprašomą statybų eigą.

Nuo 1776 m. pradedami itin stambūs mūro ir dailidžių darbai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aprašomoje 1770 - 1780 m. pajamų ir išlaidų knygoje 1776 m. vasario mėnesį kažkodėl yra įrašas: "Statybos pradžia.....kovo 18 d. meistras ir pagalbininkams" išmokėta 17 auksinų 10 grašių. Gal tai ir bus mūrinio vienuolyno (o gal tik tų metų) statybos pradžia? Dar vasario mėnesį Lisauskas (specialybė nenurodoma) ir mūrininkas Pranciškus paėmė statybos avansą. Vėliau, paėmęs avansą, minimas dar vienas mūrininkas - Maksimavičius. Už statybą atskirais mėnesiais išmokėtos nemažos sumos. Pavyzdžiui, gegužės mėnesį mūrininkams ir pagalbininkams išmokėta 271 auksinas 70 grašių, rugsėjo mėnesį - 221 auksinas 9 grašiai.

Tačiau dar didesnes sumas gavo dailidės. Rugsjūčio mėnesį jiems išmokėta 500 auksinų, rugsėjo mėnesį - 1300, spalio mėnesį - 225 auksinai. Tai, matyt, tik dalis išlaidų, nes ne kartą dar nurodytas dailidėms išduotas avansas. Ten minimas ir dailidė Martinkus. Dar viena dailidžių grupė darbavosi girioje, ruošė tašus. Rugsjūčio mėnesį atstovui Ščerbickiui duota 152 auksinai. Kitam dailidei Jagelavičiui už 75 sijas užmokėta 72 auksinai 200 grašių. Dailidė Martinkus už 40 sijų gavo 120 auksinų. Labai dažnai minimos išlaidos grebėstams. Rugsėjo mėnesį pirmąkart užrašytos išlaidos čerpėms (376 auksinai) ir išlaidos stogų dengimui čerpėmis. Iki metų galo apmokėjimų už stogo dengimą čerpėmis yra ir daugiau. Minimas apmokėjimas Mikalauskui "už stogą", išlaidos lietvamzdžiams įrengti.

1776 m. buvo ruošiami gontai, perkamos skiedros, pjaunamos lentos, gaminamos čerpės ir plytos (minimas plytininkas Marcinkus), ruošiamos kalkės. Pažymėtos išlaidos kalviui už varpo apkaustus.

Išanalizavus stambiausius 1776 m. darbus, kyla klausimas, kada buvo pastatytas Trakų bernardinų mūrinis vienuolynas, nes jis jau minimas 1775 m. iliustracijos akte. Jeigu jo statyba iki 1775 m. buvo baigta, tai kas gi buvo statoma vėliau? Klausimai kol kas be atsakymų. Tačiau 1776 m. vyko įvairūs ir gana dideli statybos darbai.

Bet 1777 m. išlaidose gegužės mėnesį vėl rašoma: "Prasideda statyba". Ir šiais metais mūro darbai dar dideli. Pavyzdžiui, birželio mėnesį mokėta kelis kartus. Meistrai bei pagalbininkai gavo apie 320 auksinų. Nedidelė suma išmokėta už skliautų (tik nenurodoma kur) susklijautimą. Minimi nauji mūrininkai - Gabrielius, Tadaušas, Krasauskas. Metų pradžioje du kartus buvo mokama dailidėms. Jie gavo 114 auksinų. Šiais metais pirktas ar gaminta tokių pat kaip ir praeitais metais medžiagų. Vėl minimas sodininkas Pranciškus. Gerokai padidėjo sumos skardininkams (vienas iš jų vadinosi Maušas) apmokėti. Rugsėjo mėnesį krosnininkai jau mūrijo krosnis.

Statybos vienuolyną nuskurdino. Tą patvirtina 1774 m. vasario 9 d. Trakų vaivadijos seimelio aktas. Jame pasakyta, kad neturtingam bernardinų konventui nuo dūmo skiriama 9 grašiai [LVIA.SA.B.5917.L.949]. 1777 m. seimelio nutarimu "neturtingiems ir padegėliams" bernardinams skiriama nuo dūmo po 6 grašius [LVIA.SA.B.5917.L.1149].

1778 m. Robertas Jurakas sudarė dar vieną vienuolyno ir bažnyčios iliustraciją [MAB RS.F.43-18472.L.14-17]. Per tuos kelerius metus mažai kas

pasikeitė. Minima, kad prie gvardijono celės yra refektoriumas, o prie jų dar naujai rengiama po vieną vienlangę celę. Antrajame aukšte belikę 10 vasaros celių. Jau nebeminimas medinis vienuolyno gyvenamasis namas, kuris 1776-1778 m. laikotarpiu nugriautas.

Tų pačių metų bažnyčios iliustracijoje esminių pakitimų, lyginant su 1775 m., nėra. Tik bažnyčioje jau buvo įrengta faneruota sakykla. Vėl pradeda rekonstruoti didysis altorius. Ten rengiama raudonu audeklu išmušta spinta-niša. Tos spintos dalys tada buvo sukrautos zakristijoje. Vienuolynas buvo įsigijęs kažkokį karinės amunicijos daiktą, puoštą 10 sidabrinių paausotų skardelių. Be to, atskirai minima didelė skardelė su brangakmeniu.

Analizuojama pajamų ir išlaidų knyga baigiama 1779 m. liepos mėnesį. Joje užfiksuotos irgi nemažos išlaidos mūro darbams. Metų pradžioje ruoštos kalkės ir pirktas nemažai kalkakmenių, mokėta už plytų gamimą. Visa tai rodo, kad 1776 m. pradėtos statybos intensyviai tęsimos toliau.

Kita 1779 m. rugpjūčio mėnesį pradėta pajamų ir išlaidų knyga apima laikotarpį iki 1782 m. liepos mėnesio pabaigos [*VUB RS.F.4-A 2489*].

1779 m. metais daugiausia vyko anksčiau pradėti darbai. Tačiau didžiausią vienu kartu išmokėtą sumą (108 auksinus) gavo krosnininkas. Pradedama mokėti lentpjoviams.

1780 m. dar vyko dideli mūro darbai. Daug kartų nurodytos išlaidos plytų gamybai. Kur kas dažniau minimos išlaidos ir lentpjoviams. Rugpjūčio mėnesį perstatomas vienas altorius. Metų gale kažką pradeda dirbti staliai Antanas ir Kadynas.

1781 m. pradžioje daugiausia išmokėta lentpjoviams ir staliams. Staliui Kadynui gegužės ir birželio mėnesiais išmokėta 170 auksinų 10 grašių.

Mūro darbai 1781 m. prasidėjo gegužės mėnesį, o paskutinė sąskaita apmokėta liepos mėnesį. Daugiau už mūro darbus išlaidų nebužfiksuota. Tačiau dažnai išlaidų knygoje minimas stalius Kadynas. Pradedami kažkokie kasimo darbai. Gegužės mėnesį kasėjams maskoliams išmokėta 16 auksinų. Nemaži žemės darbai vyko ir liepos mėnesį. Tais metais padaryti ir lietvamzdžiai bažnyčiai.

1782 m. išlaidos rodo, kad vyko jau baigiamieji darbai. Pirmiausia architektui (vardu Jonas) išmokėta 18 auksinų 20 grašių. Tuo metu iš

žymiųjų architektų, dirbusių Lietuvoje, Jonas buvo tik čekas Matekeris. Tačiau jis gyveno ir dirbo Kaune, todėl vargu ar galėjo prisidėti prie kokių nors statybų Trakuose. Matyt, čia architektas Jonas buvo kitas asmuo.

Toliau tokios išlaidos: išmokėtas likutis lentpjoviams ir staliui Kadynui (238 auksinai), pirktas daiktai. Visa tai akivaizdžiai rodo, kad didieji darbai jau praėityje, - vyko galutinis atsiskaitymas su meistras.

Reikia manyti, kad vienuolyno statyba greičiausiai ir buvo baigta 1781 m.

Vienas iš paskutinių statybas rodančių XVIII a. antrosios pusės dokumentų yra 1784 m. bažnyčios ir vienuolyno iliustracija, sudaryta jau minėto Roberto Jurako [*MAB RS.F.43-18472.L.18-21*].

Bažnyčioje esminių pasikeitimų neįvyko. Vienuolių chore už altoriaus įrengiami nauji baldai. Dalis jų raudonai dažyti, kiti faneruoti. Ten pat buvo įrengtas ant sienos kabantis faneruotas ir lakuotas altorėlis, kuriame buvo Jėzaus Kristaus paveikslas. Jame kabėjo 7 sidabriniai votai. Tiek pat votų buvo ir didžiajame altoriuje. Švč. Mergelės Marijos altoriuje minimos dvi relikvijos. Šv. Onos altoriuje šventosios paveikslas buvo spintelėje, ant kurios durelių buvo pavaizduotas Šv. Mikalojus. Taip pat minimas Šv. Onos altorėlis, priklausantis brolijai.

Iš kitų įdomesnių dalykų - tai zakristijoje kabantis laikrodis. Mušamasis laikrodis buvo gvardijono celėje. Ir dar vienas mušamasis žalvarinis laikrodis stovėjo ant gvardijono stalo.

1784 m. vienuolyno iliustracijoje [*MAB RS.F.43-18472.L.22-25*] mūrinio vienuolyno planas vietomis aprašytas smulkiau. Prie didelės gvardijono celės minima dar viena mažesnė celė su kamara. Abi turėjo po vieną langą. Mažoje celėje buvo trejos durys. Vienos vedė į kamara, antros - į gvardijono celę, trečios - į koridorių. Kitoje koridoriaus pusėje, po laiptais, buvo įrengtas naujas podėlis. Toje pačioje linijoje (korpuse), prie gvardijonui skirtų patalpų, buvo dar trys celės ir zakristija su lobynu, turėję po vieną langą. Čia dar minima ir kamara.

Kitoje galerijos pusėje įrengiamas naujas refektoriumas su penkais langais. Refektoriume buvo laikoma dalis knygų ir mušamasis sieninis laikrodis su spintele. Ten pat buvo virtuvė su trimis langais, o prie jos - vienlangė kamara. Toje pačioje linijoje (link vartų) minimos dvi celės su dviem langais ir krosnimis. Dar viena nauja celė buvo prie refektoriumo.

Antrajame aukšte virš gvardijono celės buvo irgi nauja celė su trimis langais ir kokline krosnimi. Kita celė įrengta mažesnė ir su vienu langu. Joje buvo dvejios durys: vienos vedė į tą didesnę celę, kitos - į koridorių. Toje pačioje linijoje buvo dar 6 celės, viena iš jų su kamara. Viena celė turėjo du langus, visos kitos ir kamara - po vieną.

Kitoje linijoje virš refektoriumo buvo celė su trimis langais ir kamara su vienu langu. Toje pačioje linijoje iki bažnyčios minimos trys vienalangės celės, iš jų viena - su kamara. Taip pat minimas naujas bibliotekos su dviem langais kambarys. O už laiptų prie pirmojo (?) koridoriaus įrengiama nauja vienalangė celė.

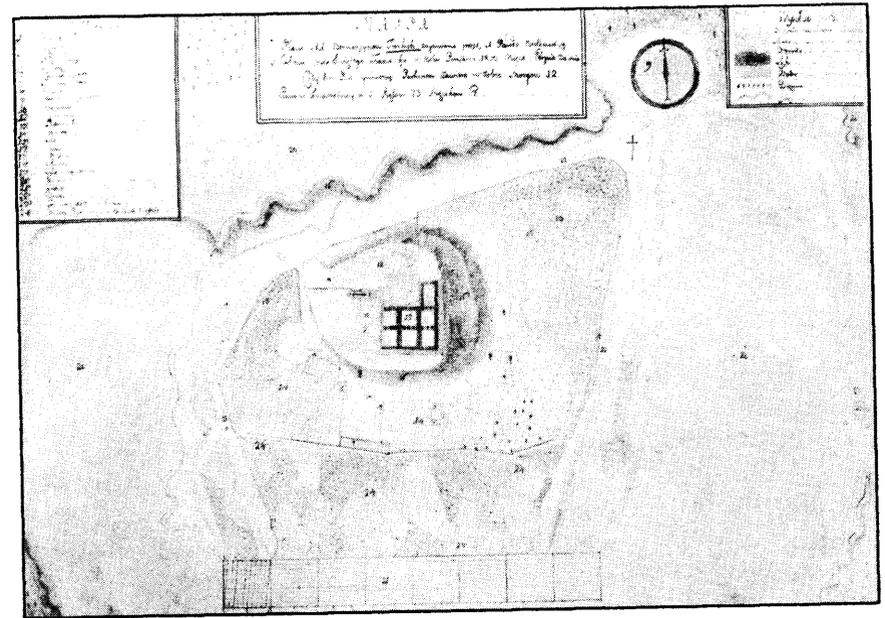
Liustracijos akte aprašyta viena svarbi patalpa - scholasteriumas. Tai didelis kambarys, matyt, skirtas dideliame besimokančiųjų skaičiui. Jame stovėjo koklinė krosnis ir buvo 4 langai.

Iš 1784 m. liustracijos akto matyti pasikeitimai ir palivarke. Tėbėra dviaukštė klėtis, pirkia ("izba kanoparska") su kamara ir krosnimis bei šeimynai skirtas pastatas su dviem patalpomis, krosnimis ir kamara. Iš senųjų statinių, minimų 1775 m., tėbėra medinė kalvė, šulinys ir po vienu stogu bravoro, salyklinės ir pirties pastatai. Tačiau yra ir naujų pastatų: jaučiais sukamas malūnas, ledainė ir dar greičiausiai vienas pastatas, kuriame tilpo dvi arklidės, vežiminė bei tvarteliai raguočiams.

1784 m. liustracijos aktas yra paskutinis dabar žinomas dokumentas apie bernardinų vienuolyno gyvenimą XVIII a. pabaigoje. Apie likusius XVIII a. paskutinius 15 metų dokumentų nerasta. Reikia manyti, kad visus reikalingus pastatus vienuoliai jau turėjo ir vyko vien jų remonto ar nedideli rekonstrukcijos darbai.

Taip ir gyveno toliau vienuoliai bernardinai. "Garbindami Dievą, gerbdami gvardijoną, gerdami alų, užkasdami mėsa arba Trakų seliava, pragyveno čia du šimtus ir kelias dešimtis metelių, nepalikdami apie save jokių užrašytų žinių", - ironizavo bernardinus V.Sirokomlė dar 1857 m. [Syrokomla W., 1857.S.40].

XVIII a. pabaigoje Trakų bernardinų vienuolynas tapo svarbiu regiono mokymo (apie tai liudija minėtas scholasteriumas) ir kultūros centru. Vienuoliai turėjo gausią ir vertingą biblioteką, kurios knygų sąrašas, sudarytas 1787 m. ir apimantis 16,5 lapo, yra išlikęs [VUB RS.F3-145]. Surašytos knygos daugiau-

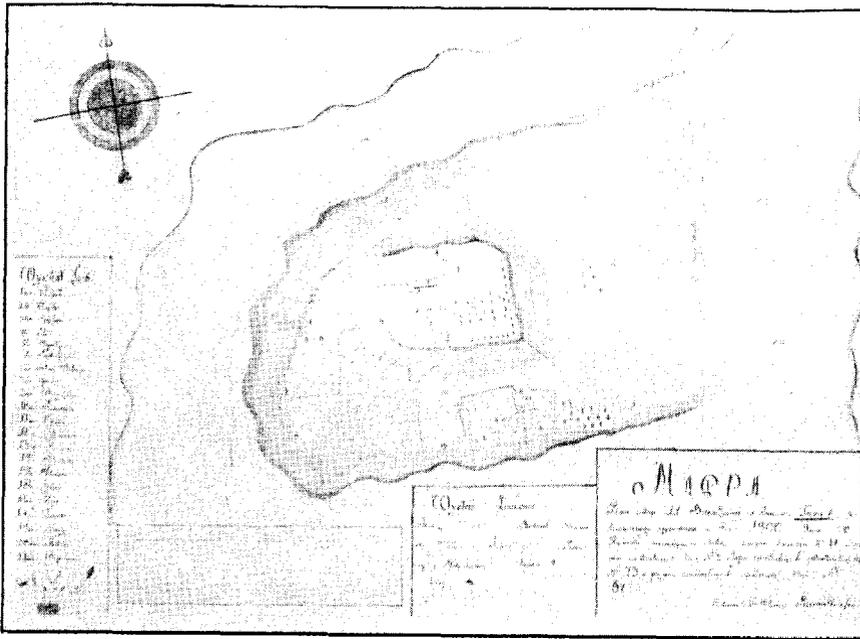
2 pav. 1800 m. bernardinų komplekso esamos būklės planas, sudarytas P.Butkevičiaus.

sia yra išleistos XVIII a. Vilniuje. Labai daug lituanistinės literatūros. Čia pateikiami tik keli pavadinimai: "Kalendarz Wilen:na R 1786", "Życie S.Kazimierza opisane R" 1752", "Opisania męczęstwa Franciszkanow w Wilnie", "Dictionarium trium linguarum... auctore Szyrwid", "Historia illustrissimae domus Sapiehanae... Authore Misztolt. Vilnae, 1724", "Historia Litewska manuscripta", "Domowe wiadomości o Wielkim X'stwe Litt'. Grodnae 1781" ir kt.

Vienuolyno bibliotekoje buvo ir labai senų knygų, vadinamųjų inkunabulų. Tai "Gerson, Johanes. Opera. P. III. Strassburg, Martin Flach, 11.VIII. 1497.2^o · /359, 52/ ff." [LI.1975.P.160].

Kaip bernardinai pergyveno visų Žečpospolitos padalijimų tragediją, rusų kariuomenės siautėjimus Trakuose 1794 metais ir gaisrą, sunku pasakyti. Tačiau ištvėrė, išliko, įžengė į naują XIX a.

XIX a. vienuolynas iki pat jo uždarymo 1845 m. naujų pastatų jau nebeostatė. Toliau vienuolynas vyko normalus gyvenimas, esant reikalui, pasiremontuojant ar rekonstruojant jau esamus trobesius.

3 pav. 1800 m. bernardinų komplekso esamos būklės planas, sudarytas U.Pževalkausko

Pačioje XIX a. pradžioje vienuolynas pasidarė savo valdų generalinius planus. Tai labai svarbi kartografinė medžiaga.

Planus sudarė brolis Urbonas Pževalkauskas 1800 m. rugpjūčio 29-30 d. (3 pav.) [VUB RS. F.23-46] ir kunigas Povilas Butkevičius 1800 m. rugpjūčio 30d. (2 pav.) [VUB RS.F.23-47].

Vienuolynui tada priklausė 12 margų 2 kvadratinių šniūrų 12 prentų 67 prentikų plotas.

Orientuota rytų-vakarų kryptimi kalvoje stovėjo bažnyčia. Į šiaurę prie jos glaudėsi keturių korpusų vienuolynas su šuliniu kieme. Į pietus ir į vakarus nuo bažnyčios buvo šventorius su kapinėmis, kuriose laidoti ir miesto gyventojai. Į vakarus nuo vienuolyno buvo reguliaraus plano sodas. P.Butrimavičiaus sudarytame plane vakarinio ir dalies šiaurinio šlaitų pakraščiuose matome eile susodintus medžius. Taip pasodintos liepos auga dar ir dabar. Kalvos pietrytiniame kampe buvo įrengta kalkinė.

Į šiaurę ir į šiaurės rytus nuo kalvos plytėjo vienuolyno daržai, kuriuose dviem grupėmis buvo išdėstyti visi dešimt vienuolyno palivarko pastatų. Pirmiausia - jaučiais sukamas malūnas. Netoli buvo šeimynos gyvenamasis namas su kepykla, klėtis, vežiminė. Pačioje ūkinio kiemo šiaurėje stovėjo arklidė su daržine ("odrynia"). Kiemo viduryje pažymėta kalvė, o kalno šlaite - ledainė. Šiame ūkiniame pastate buvo iškastas šuliny. Antrajame nedideliame ūkiniame kieme buvo bravoras ir du nedideli tvarteliai. Visa kita teritorija buvo ganyklos. Nors abu planai sudaryti vienu metu, bet yra kai kurių skirtumų. P.Butrimavičiaus sudarytame plane dabartinių Vytauto ir Birutės gatvių kampe pažymėta sodyba ir didelis kryžius. Kažkoks pastatas ar sodyba vaizduojami ir į pietryčius nuo bažnyčios. Jo sudarytame plane pažymėtas rytiniu kalvos pakraščiu einantis takas. Tuo tarpu U.Pževalkausko plane parodytas takas, vedantis į bažnyčią. Šis asmuo prie vienuolyno vieno (dešiniojo) rizalito pavaizdavo kažkokį įrenginį, pavadinęs jį "loka". Abiejuose planuose nesutampa ir vienuolyno mūrinės tvoros trasos. U.Pževalkauskas mūrinę tvorą pažymėjo tik į rytus nuo bažnyčios, o P.Butrimavičius ją parodė abiejose bažnyčios pusėse. Be to, jis už bažnyčios kairėje buvusios tvoros dar pažymėjo kažkokį pastatą.

XIX a. buvo sudaryta keletas vizitacijos aktų. Anksčiausias iš jų datuojamas 1804 m. [VUB RS. F.4-A 2014]. Tačiau XIX a. Trakų bernardinų vienuolyno vizitacijos aktai yra kitokie negu surašyti XVIII a. Jie daug platesni, aprašomi ne vien pastatai, bet ir pateikiamos išsamios žinios apie vienuolyne saugomus dokumentus, biblioteką, legacines sumas, privilegijas ir pan. Toks yra ir 1804 m. vizitacijos aktas.

Apie pastatus 1804 m. akte pateikiamos tokios žinios:

Bažnyčia mūrinė, dengta čerpėmis, su dviem bokštais. Viename iš jų kabojo du varpai. Vienas svėrė 840 svarų (svaras = 400 gramų), antrasis - 422. Į "bobinčių" vedė naujos apkaltos divivėrės durys. Vizitacijos akte neiškia nurodoma, kad dar vienerios apkaltos durys buvo vartuose ("do fórtų"). Po visa bažnyčia buvo rūšys, o bažnyčios grindys - marmurinės. Nurodoma, kad sakykla buvo "tapyta", ant piliorių kabojo 6 ant drobės tapyti paveiklai. Viena klausykla buvo mūrinė. Minima buvus grotas, ap-

kaltas medžiaga ir "durantem" (?). Bažnyčioje buvo 9 langai. Iš viršutinio vienuolyno koridoriaus į bažnyčią buvo dar 1 langas su metalinėmis grotomis. Bažnyčia turėjo vidutinio dydžio vargonus. Procesijoms skirtas altorėlis buvęs puošnus. Jame minimi Jėzaus, Marijos ir Šv.Onos paveikslai su trimis sidabrinėmis paausiuotomis karūnomis ir karoliais. Kitoje altorėlio pusėje buvo Šv.Pranciškaus paveikslas.

Vizitacijos akte plačiai aprašytas bažnyčios choras. Į jį patenkama pro abiejose didžiojo altoriaus pusėse buvusias duris. Jame buvo 3 langai ir visi reikalingi baldai. Antroje altoriaus pusėje nišoje kaboję Jėzaus paveikslas.

Toliau aprašyti altoriai. Jų būta penkių. Didysis altorius buvo faneruotas ir lakuotas. Jame kaboję Švč.Mergelės Jeruzalietės (Jeruzolimitanskij) paveikslas dažytuose ir paausiuotuose rėmuose. Figūra su sidabrinu drabužiu, karūna taip pat sidabrinė, paausiuota. Prie paveikslo kaboję kelias votų. Didžiojo altoriaus dešinėje buvo Nekalto Prasiidėjimo altorius, faneruotas, lakuotas ir poliruotas. Jame - Švč.Mergelės Marijos su Kristumi paveikslas. Marijos rūbai sidabriniai, abiejų karūnos sidabrinės, paausiuotos. Viršuje - Nekalto Prasiidėjimo paveikslas su sąvaromis. Altoriuje taip pat minimi keli votai. Šv.Antano altorius buvo toks pat kaip anksčiau aprašytas, tik dažytas, lakuotas ir poliruotas. Altoriuje kaboję Šv.Antano su Jėzumi paveikslas. Abiejų rūbai ir spinduliai sidabriniai. Ir prie jų buvo votų. Šv.Pranciškaus altorius panašus į anksčiau aprašytą, tik jo pirmajame aukšte kaboję Šv.Pranciškaus, o aukščiau - Čenstakavos Mergelės Marijos paveikslai. Tokiame pačiame Šv.Onos altoriuje buvo šios šventosios su Jėzumi paveikslas (jo figūrų karūnos sidabrinės, paausiuotos), bei Šv.Mikalojaus paveikslas su sąvaromis.

Prie bažnyčios buvo zakristija su lobynu. Į zakristiją vedė apkaltos durys su vidine spyňa. Šviesa patekdavo pro 2 langus su metalinėmis grotomis. Iš zakristijos pro duris su vidine spyňa buvo patenkama į lobyną. Zakristijos ir lobyno spintose saugotas bažnytinis inventorių, rūbai ir sidabriniai indai bei kiti sidabru aptaisyti bei iš sidabro padaryti daiktai.

Paties vienuolyno aprašymas trumpokas. Minima, kad pastatas dviaukštis su galerija. Vidinio kiemo viduryje buvo šulinys. Po visu vienuolynu iškasti rūšiai. Pirmajame aukšte lentinės durys, apkaltos vinimis. Apatiniame aukšte 38 langai, antrajame - 46. Apatiniame aukšte buvo 4 celės be kamary, dar vyresniojo celė su dviem kamaromis, celė su kamara, refekto-

riumas ir dvi sandėliams naudojamos kameros bei virtuvė su kamara. Plačiau aprašomi vyresniojo celės daiktai. Joje buvo 2 laikrodžiai ir nemaža indų bei rakandų kavai gerti. Matyt, ir tada vienuoliai šio gėrimo neniekino. Antrajame aukšte buvo 8 celės be kamary, 4 su kamaromis. Dviejose celėse buvo sandėliai. Šiame aukšte minimas lobynėlis, kuriame buvo oda apkalta ir geležimi apkaustyta dėžė (kupas).

Palivarko pastatai aprašyti irgi glaustai. Pirmiausia paminėtas naujas medinis bravoras su pirkia ir pirtimi prie jos bei ledaine viršuje. Pastatas buvo dengtas čerpėmis. Prie šio bravoro po tuo pačiu stogu buvo įrengti 2 tvartai. Minima dar medinė kepykla su kamaromis, sena dviaukštė klėtis, arkliams sukamas medinis gontais dengtas malūnas. Naujame ant mūrinių pamatų ir į mūrinius stulpus suleistų sienų pastate buvo įrengtos 3 arklidės, 2 vežiminės ir 2 daržinės. Tebestovėjo sena kalvė. Minimas dar vienas naujas medinis gyvenamasis pastatas ant mūrinių pamatų. Jame - 4 pirkios, 4 kameros, 2 alkieriai, 2 drabužinės, 2 priemenės, 2 virtuvės ir 2 kepyklos.

Inventoriuje plačiai aprašytos fundacijos. Nurodoma, kad 1522 m. balandžio 12 d. Trakų vaivada Martynas Goštautas savo lėšomis fundavo Šv.Mikalojaus Vyskupo bažnyčią. Karų sugriautos bažnyčios vietoje 1617 m. Trakų klebonas ir Vilniaus vyskupas įkūrė bernardinus, perdavęs jiems sklypus ir daržus, leidęs vienuolių naudai gaudyti žuvis Trakų ežeruose. Šį įkūrimą privilegija patvirtino Žygimantas I (valdovų vardai čia rašomi kaip dokumentų tekste), kuris, taip pat fundacija, Tarpupio seniūnijoje paskyrė pievų ir miško. Bernardinams 1662 m. gegužės 25 d. Jonas Pašycas Plomėnuose dovanojo plytinę su pievomis ir nedideliu mišku. Dar 1636 m. gegužės 2 d.Aleksandras Chodkevičius dovanojo Babruko ežerą. Dovanojimą patvirtino Vladislovas IV. O 1638 m. birželio 4 d. vyskupas Abraomas Vaina dovanojo Morkininkais vadinamą pievą.

Beveik visi vizitacijos aktai ir inventoriai mini šias fundacijas. Fundacijų galėjo būti ir daugiau. Pavyzdžiui, 1758 m. liepos 14 d. Vokės ir Petuchovo dvarų (abu buvo prie senojo Vilniaus-Trakų kelio) minima Nisaniškių (Nisovščyznos) bajoriško kaimo prie Balčykų (?) ežero nausėdija. Tą nausėdija vienu galu rėmėsi į Trakų bernardinų žvejybai priklausiusį ežero plotą, į kurį jie galėjo patekti nuo savo plytinės [Акты... ,1910. T.35. С.70]. Tačiau patys bernardinai apie tai niekur neužsiminė.

1804 m. vizitacijos akto pabaigoje yra papildymų, surašytų ant dviejų ir 1/4 lapo kita ranka, negu pats vizitacijos aktas. Šie įrašai yra gana įdomūs.

Pirmiausia pateikiamos vienuolių biografijos. Gaila, kad tėra dviejų vienuolių biografijos - aiškiai trūksta vieno ar kelių vizitacijos akto nuorašo lapų. Tada gvardijonu buvo 59-erių metų Tōmas Giečianskas, kilęs nuo Polocko. Išvardijant jo eitas pareigas nurodoma, kad buvo pasaulietinės filosofijos ir retorikos profesorius. Antras sąraše paminėtas žemaičių bajoras Bernardas Judzevičius buvo bažnytinės iškalbos profesorius. Bet šio vienuolio anketiniai duomenys nepilni, nes, kaip minėta, trūksta vizitacijos akto priedo pabaigos.

Kitas papildymų tekstas siejasi su Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno istorija. Nurodoma, kad 1522 m. balandžio 12 d. Trakų vaivada Martynas Goštautas savo lėšomis minėtą bažnyčią pastatė. O 1618 m. Vilniaus vyskupas ir Trakų klebonas E. Valavičius, atkakliai prašomas valdininkų ir gyventojų ("usilnemi prosbami Urzędników y obywatelów Wojewoctwa Trockiego"), karų metu apleistą Šv. Mikalojaus bažnyčią su sklypais ir daržais ("z placami y Ogrodami do Rządu Reparacyi y założenia Nowego Konventu bez Zadnych Ziemskich Dobr y Dochodów") atidavė bernardinams. Toliau rašoma, kad Žygimantas Augustas privilegija bernardinams dovanojo gabalą pievos ir miško Tarpupio seniūnijoje. Tai tokias Lietuvos valdovų fundacijas turėjo Trakų bernardinų vienuolynas. Visas šias privilegijas Trakų žemės teismas pripažino 1800 m. balandžio 20 d. dekretu.

Yra dar vienas neaiškus klausimas. 1800 m. vienuoliams Trakuose priklausė vientisa valda. Šiame akte rašoma, kad, remiantis 1776 metų Konstitucija ir sutinkant bernardinams, buvo sukeisti sklypai. Vadinasi, bernardinams iki 1776 m. priklausė ne vienas žemės plotas, pažymėtas 1800 m. planuose, taip pat jie turėjo kažkokį sklypą mieste. Su kuo, kokiomis sąlygomis ir kur jie susikėitė, dar neaišku.

Vizitacijos akte plačiai aprašytos legacinės sumos. Jos bus nagrinėjamos analizuojant 1842 m. vizitacijos aktą. Čia aprašoma tik tai, kuo skiriasi nuo to akto ir kokia intencija bei už kiek procentų suma buvo užrašyta (visos sumos - sidabro rubliais).

1688 m. Pokirskiai užrašė 82 rb 50 kp sumą (7 %). Reikėjo kas mėnesį už juos laikyti mišias.

1774 m. Jonas ir Marijona Chlopickiai užrašė 150 rb sumą (5 %). Vienuoliai amžinai turėjo kas metų ketvirtį laikyti giedotines mišias.

1750 m. Judickių 3000 rb užrašymas (7 %) įpareigojo vienuolius amžinai kas savaitę laikyti mišias.

1765 m. Riomeriai (Romeriai) Daugirdiškių dvare lokavo 600 rb sumą (7 %). Vėliau ši suma be vienuolių žinios buvo perkelta į Podritvos dvarą. Vienuoliai privalėjo amžinai kas metų ketvirtį laikyti vienerias giedotines ir kas savaitę - skaitytines mišias.

1780 m. Pranciškus Ščodra užrašė 600 rb sumą (7 %) Grycėnuose ("na Grycianach"). Vėliau suma buvo perkelta į Kariotiškes. Kas savaitę reikėjo atlaikyti skaitytines mišias ir kas metų ketvirtį - giedotines. Ar tą reikėjo daryti amžinai, nėra šoma.

1790 m. Jokūbas ir Elena Supernackiai užrašė 150 rb sumą (5 %) Daugirdiškių dvare. Vienuolių pareiga buvo atlaikyti kas metų ketvirtį po trėjas skaitytines ir vienerias giedotines mišias.

Sąraše minima 1792 m. Darsūniškio seniūno Ignoto Oginskio užrašyta suma - 6 % nuo 700 auksinų (arba 1050 rb). Tačiau dėl jos buvo bylinėjamasi ir laikytinų mišių skaičius nenurodytas. Yra akte ir bendras laikomų mišių skaičius - 662. Iš to skaičiaus už gyvus ir mirusius geradarius nemokamai kas dieną buvo atlaikomos vienerios mišios. Viso to apskaitai buvo vedama knyga, kurioje kasdien rašyta, kokia intencija mišios buvo laikytos. Daugybė mišių, esant nedideliame vienuolių skaičiui, lėmė tai, kad jas buvo galima laikyti prie visų altorių. Tai pabrėžta altorių aprašymuose, nurodant, kad juose yra privalomos šventųjų relikvijos. Tik tokiu atveju, remiantis kanonų teise, buvo galima laikyti mišias.

Iš visų legacinių sumų vienuoliai gaudavo (1804 m.) 314 rb 77 1/2 kp pajamų per metus. Pajamoms ir išlaidoms rašyti buvo speciali knyga.

Plačiai aprašyta visų pamaldų vienuolyne tvarka. Vienuoliai meldėsi daug - nuo ryto iki vakaro. Be to, pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais būdavo "disciplina", t.y. saviplaka. Laisvas laikas buvo naudojamas lavinimuisi, ruoštis pamokslams ir pan.

Tuo ir baigiasi šio be pabaigos 1804 m. akto žinios.

1817 m. inventoriuje rašoma, kad bažnyčia ir vienuolynas mūriniai [VUB RS. F.4-A2109]. Atskirų koplyčių, altarijų ar filijų vienuolynas netu-

rėjo. Nebuvo prie vienuolyno nei špitolės, nei mokyklos pasauliečiams. Todėl ir studentų (taip rašoma inventoriuje) vienuolynas neturėjo. Tame pačiame inventoriuje minima, kad yra 5 mokiniai - klierikai profesai. Mokslas tęsėsi vienerius metus: buvo mokomasi geografijos, gramatikos, aritmetikos. Vienuolyne buvo nemažai vienuolių su pedagoginiu stažu. Pats gvardijonas Celestinas Rimkevičius Dotnuvos vienuolyne 6 metus ėjo profesoriaus ir liaudies mokyklų prefekto pareigas. Vėliau irgi 6 metus buvo Trakų bernardinų vienuolyno klierikų profesoriaus. Vienuolyno vikaras Ipolitas Turavičius vienu metu Troškūnuose buvo liaudies mokyklų profesoriaus. Septynerius metus liaudies mokyklose Telšiuose mokė kunigas Florentinas Vasilkevičius ir jau penkti metai Trakų vienuolyne lavino klierikus. Kunigas Pankratas Šiškus turėjo septynerių metų pedagoginį stažą: jis Dotnuvos liaudies mokyklose profesoriavo 4 metus, Telšiuose - 3. Trakų bernardinų vienuolynas turėjo didelę biblioteką. 1817 m. joje buvo 498 tomai knygų.

Inventoriuje nurodyta, kad žemė, ant kurios stovėjo vienuolyno pastatai ir buvo daržai bei ganyklos, užėmė 5 margų 1 šniūro 42 prentų 20 prentikų plotą.

Inventoriuje plačiai aprašytos vienuolyno valdomos pievos. Viena iš jų su krūmais ir plytine buvo už 3 1/2 varsto Plomėnuose. Prie plytinės stovėjo sargo gyvenamasis namas, tvartas ir pašiūrė. Šioje valdoje buvo trys valakai. Kita Morkininkais arba Rūdiškėmis pavadinta pieva su grioviu ir kitais ženklais pažymėtomis ribomis buvo už 12 mylių nuo vienuolyno. Joje buvo prišienaujama 70 vežimų šieno. Dar viena pieva, iš kurios buvo gaunama 40 vežimų šieno, vadinama Rūdiškėmis (I), plytėjo už Merkio upės. Bernardinams priklausė prie pat Trakų esantis Babruko ežeras su prie jo prieinančiomis pievomis. Jie galėjo laisvai gaudyti žuvis Trakų ežeruose bendru Galvės pavadinimu, tarp jų Skaisčio ir Totoriškių ežeruose. Taip pat vienuolynas turėjo teisę kurui ir statyboms kirsti mišką Tarpupio seniūnijoje. Visas anksčiau išvardintas valdas ir teises 1810 m. patvirtino Trakų pavieto pakamario teismas.

Inventoriuje rašoma, kad legacinės sumos sudarė 6945 rb 17 1/2 kp sidabru. Vieną iš didžiausių sumų (600 rb) yra 1765 m. dovanojęs Trakų žemės prezidentas Steponas Dominykas Riomeris (Römeris). 1780 m. Pranciškus Ščodra vienuolynui užrašė 600 rb, o 1792 m. Darsūniškio se-

niūnas kunigaikštis Ignatas Oginskis - 7000 auksinų (2160 rb 17 1/2 kp). Didelę 1200 rb sumą 1817 m. paaukojo Ignatas Zaleskis, buvęs Trakų vėliavininkas, o kunigaikštienė Antanina Bialozaraitė-Oginskienė, Darsūniškio seniūnienė, 1810 m. - 1500 rb.

Tačiau vienuolynas turėjo ir ginčytinų legacinių sumų - iš viso 5472 rb sidabru. Didžiausia iš jų - Jono ir Eleonoros Judickių iš Kamienos dvaro Minsko pavieta 20000 auksinų fundacija. Inventoriaus surašymo metu tai sudarė 4275 rb procentų.

Kokių nors kitų fundacijų, pavyzdžiui, kaimų, vienuolynas neturėjo. Tik 1647 m. Gardino maršalka Vladislovas Kurdėjus iš Vladykiškių dvaro (inventoriuje nenurodyta jo buvimo vieta) skyrė vienuolynui 4 statines javų. Inventoriaus surašymo metu tą dvarą valdė Trakų vėliavininkas Boleslovas Riomeris (Römeris).

Kadangi nuo tikrųjų legacinių sumų procentai (410 rb 71 kp) nebuvo mokami, tai minima, kad vienuolynas ir bažnyčia visiškai sunykę. Vienuoliams išlaikyti, bažnyčios ir vienuolyno tarnams, šieno pjovimui ir kt. tais metais buvo išleista 1231 rb 25 kp, iš to skaičiaus bažnyčiai išlaikyti - tik 230 rb. Pajamų ir išlaidų balansas minusinis.

Aprašyta, kad vienuolynas nukentėjo 1812 m. Buvo sudeginta arklidė, jaučiais sukamas malūnas. Vienuolynas ir bažnyčia buvo apiplėšti, dingo sidabriniai, variniai ir geležiniai daiktai bei 529 rb 80 kp grynais pinigais. Iš viso 1812 m. vienuolynui padaryta nuostolių už 6579 rb. 1817 m. inventoriuje vienuolyno ir bažnyčios pastatai neaprašyti. Tik nurodoma, kad prie bažnyčios yra zakristija su lobynu. Kitą, t.y. 1818 m. vizitacijos aktą surašė vizitatorius Darsūniškio klebonas Antanas Miendzigurskas [LVIA. F.684. Ap. 1. B. 4014. L. 363-370].

Vizitacijos akte rašoma, kad 1617-1750 m. laikotarpiu vienuolynas buvęs medinis, o jam sudegus, pastatytas mūrinis. Medinis vienuolynas ir bažnyčia funduoti Trakų vaivados Alberto Martyno Goštauto 1622 m. kovo 12 d. ir pastatyti jam priklausiusioje teritorijoje. Fundacija buvusi skirta trimis pasauliečiams kunigams, kurie vėliau paliko karų metu sunaikintą vienuolyną ir bažnyčią. Vizitacijos akte aprašyta ir bernardinų įkurdinimo istorija, ir kad mūrinę bažnyčią ir vienuolyną fundavę "uolūs geradariai piliečiai", o būtent Rezeknės vėliavininkas Jonas Judickis, jo žmona Eleonora Rudaminaitė- Judickienė bei Ona Oginskytė-Judickienė, LDK raštininkie-

nė. Kaip matome, šiame statinių Bernardinų kalvoje istorijos dėstyme daug painiavos.

Toliau vizitacijos akte aprašytas sklypas, kuriame stovi vienuolyno pastatai. Minima Žygimanto I ir Vladislavo I 1636 m. fundacija, patvirtinta 1776 m. Konstitucijos apie 5-kių sklypų pakeitimą. Tačiau iš ankstesnių dokumentų ir dabar neaišku, kur ir kokie sklypai buvo keičiami. Matyt, įsikūrę Trakuose bernardinai visos kalvos (ar vėlesnės vientisos valdos) nevaldė ir tikriausiai ją įsigijo tik vėlesniais keitimais.

Todėl 1818 m. akte aprašomos tokios valdos: 1. Sklypas, kuriame stovi vienuolyno pastatai, daržai ir ganyklos. Jis turi 5 margus šniūrą 42 prentus 20 prentikų ploto. 2. Septynių šniūrų ploto Plomėnų pieva su krūmokšniais ir plytine. Tėn stovi sargo trobelė ir pašiūrė šienui. 3. Antroji Rūdiškių pieva. Ji yra ant Merkio upelio kranto ir pagal rusiškus matus turi 4 dešimtines 185 sieksnius ploto. Prie šios pievos yra 260 sieksnių smėlėtos, nedirbamos žemės. 4. Babruko ežero plotas nežinomas - jis tebėra nema tuotas. Vizitacijos akte dar minima viena maždaug valako ploto pieva, kurią 1638 m. birželio 4 d. dovanojo Vilniaus vyskupas Abraomas Vaina, o 1643 m. birželio 22 d. išdavė atitinkamą dokumentą, aktuotą Trakų žemės teisme.

Vizitacijos akte rašoma, kad fundacijų ar kitokių ("porobkowych") sumų vienuolynas neturi. Tačiau turėjo nemažai legacinių sumų. Nuo vienu sumų vienuolynas gaudavo procentus, o nuo kitų jau ne. Suma iš procentų 1818 m. sudarė 281 rb 85 kp sidabru. Procentų nuo kitų, ginčytinų legacijų vienuolynas turėjo gauti 459 rb 61 kp sidabru.

Toliau vizitacijos akte rašoma, kad 1816 m. balandžio 1 d. kunigaikštienė Antanina Bialozaraitė-Oginskienė testamentu Trakų bernardinams už jos palaidojimą palikusi 4000 auksinų. Taip pat vienuolis Tercijonas (?) Petras Bialovickis testamentu vienuolynui paliko 3000 auksinų kažkokiomis sąlygomis ("na sufragie tymczasowa"). Ši suma buvo lokuota Trakų žemės teisėjo Antano Grinevičiaus dvare. Tačiau tos sumos nėra nei fundacinės, nei legacinės. Todėl tuos pinigus vienuolynas panaudojo bažnyčios ir vienuolyno remontui. Taigi XIX a. pradžioje vienuolynas ir bažnyčia buvo remontuoti, tam išleidžiant nemažą sumą.

4 pav. 1819 m. sudarytas Lietuvos bernardinų provincijos žemėlapis

1818 m. išlaidų grafoje nurodyta, kad ūkiui pagerinti, bažnyčia ir vienuolyno vienuoliams, tarnams ir samdiniams išlaikyti išleista 1150 rb sidabru. Tačiau kokių nors konkrečių statybos ar remonto darbų neaprašyta. Paminėta, kad prie vienuolyno nėra parapijos mokyklos ir špitolės, neturi vienuolynas ir kaimų su baudžiauninkais.

Bažnyčios inventoriaus sąrašas skurdus. Minimi 3 krėsiai, 4 paveikslai, 3 vėliavos, 3 kilimai, 2 varpai, dar 4 įstiklinti paveikslėliai ir kt.

1818 m. vyresniuoju buvo Celestinas Rimkevičius. Vienuolyne buvo dar 4 kunigai, 5 broliukai ir 6 mokiniai (naujokai). Pastarieji mokėsi lotynų kalbos, skaičiavimo, geografijos. Aprašyta ir biblioteka, bet tik nurodant bendrą knygų skaičių pagal mokslo šakas, pvz., istorijos knygų - 50 vnt., gramatikos ("gramatici") - 53 vnt.

XIX a. pradžioje bernardinai Lietuvoje atliko grafinę vienuolynų inventorizaciją. Į ją pateko visi Lietuvos bernardinų provincijos vienuolynai. Tās buvo padaryta 1819 m., kai Dotnuvos mokyklos mokiniai, remdamiesi Hiršo Leibovičiaus darbais, sudarė Lietuvos bernardinų provincijos vienuolynų žemėlapij (4 pav.). Jame yra ir anksčiausias žinomas Trakų bernardinų bažnyčios piešinys.

Ikonografijoje kažkodėl pavaizduota vien bažnyčia, stovinti ant kalvos tarp ežerų. Tai gana paprastos architektūros pastatas. Bažnyčia halinė, šoninis fasadas piliastrais suskaldytas į tris dalis, o tarp jų - irgi trys langai. Priekinis fasadas itin paprastas, jame pabrėžtos tik durys. Bažnyčią vainikuoja frontonas, virš kurio pavaizduotas lyg ir kupolas.

Priekiniame fasade abipus halės stovi triaukščiai į tarpsnius karnizais suskirstyti bokštai. Bokštų viršuje matomas vainikuojantis karnizas. Bokštai užbaigti pusės sferos kupolais. Kairiojo bokšto kupolas iš dviejų dalių, o dešiniojo - vienos dalies. Kiekvienoje bokšto kraštinėje matoma po vieną langą. Kairiojo bokšto priekinio fasado pirmajame aukšte yra durys. Prie dešiniojo bokšto pavazduotas kitas dviaukštis bokštelis, kurio pirmajame aukšte yra durys, o antrajame - du langai. Bokštelio viršuje irgi pavaizduotas kupolas.

Bokšto dalijimas karnizais į tarpsnius, jų užbaigimas pusės sferos kupolais, frontonas priekiniame bažnyčios fasade ir kt. rodytų, kad pastatas jau yra klasicistinis, nors kairiojo bokšto užbaigime dar išlikę ir baroko bruožų.

Šis Lietuvos bernardinų provincijos vienuolynų žemėlapis susilaukė užsienio lietuvių mokslininkų dėmesio. 1985 m. JAV (Čikagoje) vyko XVI-

XVIII a. kartografijos Lietuvoje paroda, kurioje demonstruotas ir mūsų analizuojamas žemėlapis. Išleistame kataloge [*Kunčas-Zemaitaitis R.A., 1985*] nurodoma, kad žemėlapis raižytas H.Leibovičiaus apie 1760 m. Nesvyžiuje, o tą žemėlapij apibūdinantis P.Reklaičio tekstas perspausdintas iš 1982 m. 6-ojo "Aidų" numerio. P.Reklaitis rašė, kad tai pirmasis žinomas Lietuvos žemėlapis, kuris pačioje Lietuvoje buvęs parengtas, nupieštas, išraižytas. Jis esąs pirmasis ir vienintelis religinis, t.y. vienuolynų kartografijos paminklas, nors ir nelabai tikslus. Lietuvos teritorijoje esą pažymėtos tos vietovės, kur stovėję tik tėvų bernardinų (pranciškonų observantų) vienuolynai.

1800 m. Trakų bernardinų valdų planai ir minėto žemėlapio kopija, padaryta 1819 m., rodytų, kad vienuoliai turėjo neblogų kartografų. Galimas dalykas, kad jie galėjo sudaryti pastatų planus ir scheminius fasadų brėžinius. Deja, šiuo aspektu vienuolių veikla dar nesidomėta.

Kiti du - 1820 ir 1821 m. vizitacijos aktai yra labai smulkūs. Nors abiejų aprašymai žodis žodin sutampa, bet duomenys apie tų metų vienuolyną, bažnyčią ir pastatus pateikiami iš abiejų dokumentų.

1820 m. sudarytas platus vizitacijos aktas [*LVIA. F. 694. Ap. 1. B. 4019. L. 660-678*]. Jį pasirašė ir antspaudu patvirtino deleguotas vizitatorius Trakų dekanas ir Bresto kanauninkas Simonas Augutavičius.

Bažnyčios aprašyme minimi 6 didesni paveikslai, 3 maži įstiklinti paveikslėliai, aštuonių balsų vargonai, 2 klausyklos, 6 suolai (bažnyčioje besimeldžiantiems), 2 krėsiai. Auksinių daiktų bažnyčioje nebūta. Sidabrinės karūnos buvo virš Šv.Onos, Švč.Mergelės ir Jėzaus galvų. Minimi sidabriniai paveikslų apkaustai - Švč.Mergelės, Švč.Mergelės Jeruzalietės (su paaukuota karūna) ir Šv.Antano su Jėzumi (jų karūnos su spinduliais), taip pat viena sidabrinė plokštelė. Bažnyčios bokšte buvo 2 varpai ir 10 varpelių, matyt, prie altorių.

1820 m. labai smulkiai aprašyti palivarko gyvuliai ir įvairus inventorius. Čia paminėsime vien įdomesnius momentus.

Vienuoliai laikė 7 arklius, 5 karves, 8 kiaules, 3 kalakutus ir 7 vištas. Turėjo nemažai (20 vienetų) įvairių varinių rakandų. Vien mažesnieji rakandai svėrė 176 svarus. Bravore buvo 9 variniai bendro 76 svarų svorio katilai. Vieno katilo dangtis buvo su dviem vamzdžiais. Toliau varinių indų sąrašė išvardijamos 6 vazos, 24 pusdubeniai, 7 lėkštės ir dar 18 kito-

kių rakandų. Vienuoliai turėjo ir fajansinių indų: 2 vazas, 34 lėkštes, 2 arbatinukus, 5 druskines ir t.t. Iš kitų įdomesnių daiktų reikėtų paminėti 3 sieninius laikrodžius, kavai malti malūnėlį, "diedą", 20 statinių alui, rankines girnas, 2 apkaustytas bričkas, 2 apkaustytas (matyt, reprezentacines) roges ir t.t.

1820 m. vizitacijos akte yra trumpos vienuolių anketos su kiekvieno gimimo data ir vieta, išsilavinimu, kuriuose vienuolynuose kokias pareigas ėjo, ar nebuvo teistas, ar tinkamas pareigoms. Tuo metu vienuolyno vyresniuojū buvo 47-erių metų Timotiejus Likonskas, kilęs iš Upytės bajorų. Iš viso anketose išvardyti 8 asmenys, visi kilę iš bajorų. Vieni - išsilavinę, kiti - mažiau raštingi. Tais metais labai griežtai nurodoma gimimo vieta, pabrėžiama, jei yra nevietinis. Vienas brolis ir servitorius ("servitor") Tercijus Fidelis Gronkevičius nurodomas kilęs iš Lenkų Karalystės. Vikaras ir pamokslininkas 54-erių metų Ipolotas Turavičius buvo kilęs iš Trakų pavieto šlėktelių. Jis mokėsi Vilniaus viešosiose mokyklose. Vienuolyne studijavo retoriką, matematiką, filosofiją ir dogmatinę teologiją. Vėliau dirbo mokytoju, buvo brigiticčių ir benediktinių kapelionu.

1820 m. vienuolyno bibliotekoje buvo 631 tomas knygų, žinoma, daugiausia religinės tematikos. Bet tarp jų buvo 40 istorijos knygų, 7 knygos jurisprudencijos klausimais, 16 filosofijos veikalų, 4 retorikos ir poezijos tomeliai.

1820 m. vienuolynas turėjo 1438 rb 9 kp pajamų. Tiek pat ir išleido, iš to skaičiaus bažnyčios, vienuolyno ir visų kitų pastatų remontui - 348 rb. Deja, Vilniaus universitetui ir seminarijai paskyrė tik simbolinę sumą - 1 rb (visos sumos sidabru).

Kitas vizitacijos aktas buvo surašytas 1821 m. [VUB RS. F. 4-A 2115. L. 24-35]. Jo pabaigoje nėra sudarytojo parašo, taip pat nėra kitų duomenų, iš kurių galėtume spręsti apie inventoriaus surašymo motyvus.

Inventoriaus pradžioje nurodoma, kad medinę Šv.Mikalojaus (!) bažnyčią fundavo Albertas Martynas Goštautas 1522 m. balandžio 12 d. Bažnyčia buvo skirta trimis pasauliečiams kunigams. Vėliau karų metu sunykusią bažnyčią tie kunigai paliko. 1617 m. vyskupas E.Valavičius, Trakų vaivadijos piliečių prašomas, šią apleistą bažnyčią perleido tėvams bernardinams. Kodėl vaivadijos piliečiai arba vyskupas pasirinko bernardinus, o ne kitą ordiną, iki šiol nepavyko išsiaiškinti.

1655 m. karo metu ši pirmoji medinė bažnyčia buvo sunaikinta. Vėliau buvo atstatyta taip pat medinė. Bet ši sumaiščių krašte metu (data nenurodoma) irgi buvo sudeginta. Vietoj abiejų sudegintų medinių bažnyčių įvairių piliečių, ypač Jono ir Eleonoros Judickių lėšomis ir pastangomis 1750 m. pamūryta nauja. Tais pačiais metais, sutinkant diecezijos vyriausybei, eksprovinciolas P.Savičius ją pašventino Šv.Mikalojaus Vyskupo vardu.

Toliau inventoriuje aprašyta bažnyčia. Ji buvo 53 uolekčių ilgio, 15 1/2 uolekties pločio ir 18 uolekčių aukščio. Pagrindiniame fasade buvo frontonas ("facyata") su dviem bokštais, dengtais juodai dažyta skarda. Bokštus užbaigė du geležiniai kryžiai. Vienas kryžius 1801 m. sulūžo. 1820 m. kryžius tuometinio gvardijono kunigo Timotiejaus Liebonsko (1820 m. jo pavardė nurodyta - Likonskas) rūpestingai suremontuotas. Tas pats gvardijonas čerpėmis perdengė daugiau kaip pusę bažnyčios stogo. Kita stogo dalis taip pat gerai sutvarkyta.

Bažnyčios didžiosios durys buvo dvivėrės, apkalto lentomis. Įėjus į "bobinčių", kairiau - panašios, tik mažesnės durys, iš vidaus užstumiamos į mūrą įlendančiu tašu. Durų apkaustai metaliniai ir, kaip pažymėta inventoriuje, stiprūs. Tik iš inventoriaus aprašymo negalima suprasti, kur jos vedė, - greičiausiai į bažnyčios vidų, nes toliau rašoma, kad iš "bobinčiaus" vienvėrės durys vedė į vienuolyno koridorių. Kitos durys iš presbiterijos vedė į koridorių, kuriuo buvo patenkama į zakristiją. Šios, kaip ir pirmosios, turėjo visus metalinius apkaustus. Bažnyčios grindys buvo iš paprasto marmuro. Po visa bažnyčia žymių žmonių laidojimui įrengti rūšiai. Į juos buvo patenkama pro ketverias dvigubas, dideliais vinimis sukaltas ir su tokiais pačiais dideliais žiedais duris. Bažnyčioje presbiterijos dešinėje buvo medinė su drožiniais sakykla. Choro pakyla ant medinių stulpų. Visoje bažnyčioje buvo 13 langų su pusės ketvirčio (?) dydžio stikleliais alaviniuose rėmeliuose, įdėtuose į medinius rėmus. Bažnyčios skliautai pusės ovalo, t.y. cilindriniai, kalkėmis pabaltinti. Koridoriuje, prie bažnyčios sienos buvo zakristija, o prie jos - lobynas su vienvėrėmis apkaltois ir su metaliniais apkaustais durimis. Abiejose patalpose buvo 3 grotuoti langai su pusės ketvirčio dydžio stiklais. Perdangos - skliautinės, grindys iš plytų. Ten stovėjo 4 spintos bažnyčios rakandams susidėti. Bažnyčioje buvo 5 altoriai. Didžiajame altoriuje virš tabernakulio - Švč.Mergelės Jeruzalietės paveikslas mediniuose paausotuose rė-

muose. Abiejose altoriaus pusėse buvo drelės į vienuolių chorą. Ten tarp piliorių viršuje ant aksominio pagrindo kabėjo Viešpaties Jėzaus lakuota figūra. Tame chore prie sienų stovėjo kunigams (t.y. bernardinams) skirti suolai. Toliau paminėti kiti altoriai. Dešinėje - Šv. Mergelės ir Šv. Antano drožėjų darbo altoriai. Ketvirtasis altorius, matyt, jau kairėje pusėje - Šv. Pranciškaus Serapiniečio, panašus į Šv. Mergelės altorių. Penktasis altorius - Šv. Onos, kuriame buvo Šv. Mergelės, o viršuje - Šv. Mikalojaus paveikslai. Šio altoriaus struktūra tokia pati kaip ir Šv. Antano.

Visas kitas bažnyčios inventorius toks, koks aprašytas 1820 m.

1821 m. aprašytas vienuolynas. Tai dviaukštis mūrinis pastatas, turėjęs tris korpusus. Ketvirtąjį - pietinę kraštinę - sudarė bažnyčia. Rytinis ir vakarinis korpusas buvo 61 uolekties ilgio, o šiaurinis - 52 uolekčių pločio (matyt, ilgio). Vienuolyno aukštis buvo 12 uolekčių. Stogas - čerpinis. Rašoma, kad būtinas neatidėliotinas ir didelis jo remontas. Įėjimas į vienuolyną iš arkados. Abiejuose vienuolyno aukštuose - skliautuoti koridoriai, kurių grindys iš plytų. Pirmajame aukšte - vyresniojo celė su dviem kambariais, 4 celės vienuoliams, virtuvė su kamara ir refektoriumas su dviem atskiromis kambariais. Visame aukšte 10 vienverių durų su metaliniais apkaustais ir vidinėmis spynomis ir 38 įvairaus dydžio kituotų stiklų langai. Po visu pastatu - rūšiai. Antrajame aukšte 9 celės be kambarių, 1 su kamara, biblioteka ir 4 sandėliukai. Iš viso antrajame aukšte buvo 15 durų su metaliniais apkaustais ir vidinėmis spynomis, 46 langai iš įvairaus dydžio stikliukų alaviniuose ir kitokiuose rėmeliuose ("w łaski oprawnych"). Dalį jų reikėjo remontuoti. Abiejuose aukštuose buvo 17 įvairių koklinių krosnių. Visų celių grindys lentinės.

Taip bendrais bruožais aprašytas vienuolynas 1821 m. vizitacijos akte.

Tų metų vizitacijos akte išvardyti ir visi palivarko pastatai. Palyginus tą aprašymą su 1800 m., matyti kai kurie pasikeitimai. Kieme prie vartų tebebuvo gyvenamasis namas (gyvenamoji oficina) ant mūrinių pamatų. Namas buvo 33 uolekčių ilgio, 14 1/2 uolekties pločio ir 4 1/2 uolekties aukščio, pastatytas iš tašytos medienos, lygiais kampais, dengtas skiedromis, su plytų kaminu. Priemenėje - paprastos durys su metaliniais vyriais ir kitais apkaustais. Dešinėje pusėje buvo kepykla, kambaryukas ir dvi kamarėlės. Juose 5 paprasto darbo su metaliniais apkaustais durys ir 5 su nedideliais stikliukais ("w łaski oprawnych") langai, 1 plytinė krosnis kepimui. Šiame pastato gale lubos lentinės. Kairėje priemenės pusėje buvo kambarys su

kamara, 4 durys su metaliniais apkaustais, 4 langai, lentinės lubos, ašla ir plytinė krosnis. Toliau aprašoma 14 1/2 uolekties ilgio, 11 uolekčių pločio bei 4 1/2 uolekties aukščio skiedromis dengta klėtis. Ji buvo iš tašytos medienos, lygiais kampais. Durys su metaliniais apkaustais, grindys lentinės. Palivarke po vienu stogu buvo 24 uolekčių ilgio, 14 1/2 uolekties pločio ir 4 uolekčių aukščio arklidė ir vežiminė. Pastatas buvo iš pusiau perpjautų rąstų, suleistų į mūrinius stulpus. Jo pamatai mūriniai, stogas naujai dengtas skiedromis, dvejios paprastos su metaliniais apkaustais durys. Vežiminės grindys lentinės. Pastate minima 10 gardų su ėdžiomis. Vežiminė turėjo būti įdomios architektūros, nes minima, kad po ja ir arklidė buvo ilgas mūrinis tvartas. Į tvartą vedė paprastos durys su metaliniais apkaustais. Tebebuvo ir bravoras. Jis buvo pastatytas ant mūrinių pamatų iš tašytos medienos, lygiais kampais, dengtas skiedromis, 48 uolekčių ilgio, 14 1/2 uolekties pločio ir 5 uolekčių aukščio. Į bravorą vedė durys su metaliniais apkaustais. Jame buvo 2 iš plytų mūrytos krosnys. Kairėje - salyklinė ir pirtis. Ten 2 paprastos su metaliniais apkaustais durys, 3 smulkių stikliukų langai. Grindų nebuvo, lubos lentinės, dvi paprastos plytų krosnys. Dešinėje - nedideli tvarteliai. Į juos vedė paprastos su metaliniais apkaustais durys. Paskutinis 1820 m. aprašytas pastatas - tai medinė ledainė. Ji buvo 14 1/4 uolekties ilgio ir 8 1/2 uolekties pločio, dengta skiedromis. Į ją vedė stalių darbo durys. Lubos buvo lentinės.

Jau nebebuvo 1804 m. inventoriuje minėtų malūno ir kalvės. Tačiau dabar minimas tvartas - 21 uolekties ilgio, 15 1/2 uolekties pločio ir 4 uolekčių aukščio. Jis pastatytas ant mūrinių pamatų iš pusiau perskeltų rąstų, suleistų į mūrinius stulpus, dengtas skiedromis, durys su metaliniais apkaustais.

Palyginus 1800 m. planus, 1804 ir 1821 m. aprašymus kyla neaiškumų dėl palivarko pastatų skaičiaus ir stovėjimo vietos. 1800 m. planuose pavaizduota 10 pastatų. 1804 m. buvo 8 pastatai, nes pirmajame kieme jau nebeminima atskirai tarp klėties ir gyvenamojo namo buvusi vežiminė. Ir kažkodėl nebeminima ledainė. Tačiau tais metais nurodoma, kad bravoras ir prie jo du tvarteliai buvo po vienu stogu. Be to, minima kepykla, kuri greičiausiai buvo bravoro pastate, nes tokio pastato 1800 m. planuose nėra. 1821 m. iš anksčiau minėtų pastatų beliko gyvenamasis namas, klėtis, arklidė su vežimine, bravoras su tvarteliais ir ledainė - iš viso 7 pastatai. Nebebuvo, palyginus su 1800 m. planu, kal-

vės, atskirai stovinčios arklidės ir malūno, bet pastatytas tvartas, kurio tikslī vieta nežinoma.

1821 m. inventoriuje smulkiai aprašytos ir kitos valdos su jose buvusiais pastatais. Plomėnuose, kur anksčiau buvo plytinė, žemės su krūmais plotas apėmė apie 3 valakus. Tėn stovėjo skiedromis dengta grytelė su vienu kambariu ir kamara. Pirkelėje su dviem mažais langeliais buvo plytinė krosnis. Tėn dar stovėjo skiedromis dengtas tvartelis bei šiaudais dengta daržinė. Rūdininkų pievoje stūksojo sena šiaudais dengta daržinė. Pieva buvo 4 dešimtinių 185 sieksnių ploto. Tėn pat nedirbamos žemės plotas siekė 260 sieksnių. Morkininkų arba Rūdiškių pieva buvo prasta. Tėn jokių trobesių nebuvo. Tikslūs pievų pavadinimai nelabai aiškūs (plg. 1817 m. inventorių).

Labai smulkiai aprašytos ir kitos vienuolynui priklausiusios naudmenos. Vienuoliai tebevaldė Babruko ežerą. Jie turėjo ir kitų privilegijų: 1. Vienuolynas galėjo laisvai gaudyti žuvis visuose Trakų ežeruose (Galvės, Skaisčio, Totoriškių); 2. Tėrpupio seniūnijos giriose laisvai galėjo kirsti mišką statyboms ir kurui; 3. Iš Trakų pavieto maršalkos Boleslovo Riomerio (Römerio) Vladykiškių dvaro vienuoliai turėjo anuatą 8 statinėms grūdų, tačiau 1821 m. begaudavo tik 2 statines - 1 miežių ir 1 žirnių.

1821 m. vizitacijos akte labai plačiai aprašyti vienuolyne saugomi aktai, biblioteka, legacinės sumos, fundaciniai dokumentai ir kt. Visa tai šiame darbe aprašoma analizuojant paskutinį prieš vienuolyno uždarymą 1842 m. aktą.

Vizitacijos akto pabaigoje yra pastabų. Nurodama, kad būtina kuo greičiau suremontuoti bažnyčios kaminus (ar atrailas) ir perdengti stogą. Toliau rašoma, kad 1819 m. uždvirto vienuolyno kieme buvęs šulinys. Yra neaiški pastaba dėl storlenčių tvoros tarp mūrinių stulpų aplink ganyklą. Matyt, ir ją reikėjo remontuoti. Dar toliau aprašomi 1812 m. nuostoliai. Nurodama, kad rusų kariuomenė sudegino tvartą, arklidę, vežiminę, daržinę ir malūną, kurie buvo pastatyti iš išpjautų storlenčių tarp mūrinių stulpų.

Kas sudarė 1821 m. vizitacijos aktą, neaišku, nes akto apačioje sudarytojo parašo nėra.

Kitas - 1822 m. aprašymas labai trumpas, jame daugiausia nurodytos fundacinės sumos [VUB RS. F.4-A 2989]. Tačiau jame nurodyta ir tai, kad vienuolynas susisiečia su bažnyčia ir kad dabartinė bažnyčia, sudegus dviem ankstesnėms medinėms, pastatyta 1750 m. Ją fundavo Trakų pavie-

to vėliavininkas Jonas Judickis ir LDK raštininkienė Ona Judickienė. Prie bažnyčios nėra nei parapijos, nei filijų, nei špitolės, tik kapinės, kuriose laidojami Trakų miestiečiai. Paminima, kad vienuolyne tam tikslui skirtoje patalpoje yra parapijos mokykla, neturinti jokių fundacijų ir išlaikoma vien iš vienuolyno malonės. Direktoriaus taip pat nėra, o moko vienas specialiai skirtas kunigas. Mokomi 8 Trakų šlėktų ir miestiečių vaikai pagal Vilniaus universiteto 1-jai ir 2-jai klasėms, ar ir aukštesnėms klasėms parengtas programos. Šiuos duomenis surašė tuometinis gvardijonas Cestinas Rimkevičius.

1821 ar 1822 m. Trakų apskrities matininkas I. Vrubliauskas sudarė miesto ir apylinkių esamos padėties generalinį planą [Pilypaitis A., 1964. P. 25-27; MAB RS. F.229-897]. Jame yra mus dominančių žinių.

Planas nėra tikslus, todėl apie bernardinų vienuolyno pastatus ir valdas duomenys gali būti nepilni. Pavyzdžiui, nepažymėta vakarinėje kalvos papėdėje buvusi pelkė, nėra ir tuo metu pietiniame kalvos šlaite buvusių kapinių.

Plane matome bažnyčią su vienuolynu, o abipus (rytuose ir vakaruose) yra nemaži žali plotai. Kalvos šiaurinėje ir šiaurės rytų papėdėje stovi 6 pastatai. Sprendžiant iš ankstesnių iliustracijų, inventorių ar vizitacijos aktų, tai gali būti klėtis, vežiminė, palivarko gyvenamasis namas, arklidės ar bravoras. Plane yra ir kitokios informacijos apie bernardinų valdas. Bernardinų ežero pictinis galas pavadintas Bazilijonų ežeru. Už jo rytiniame krante pažymėtas (raidė A) Bernardinų upelis. Vadinasi, čia yra buvę bernardinams priklausiusių valdų. Bernardinų valdų 1851 m. plane pažymėta, kad nuo šios vietos jiems priklausė ežero dalis (apie tai žr. kitame skyriuje). Už Plomėnų ežero irgi yra buvusių bernardinų valdų. Pažymėta, kad ten (už linijos GH) yra ginčytina bernardinų žemė, kurioje stovėjo kažkoks trobesys. Dviejų trobesių grupė pavaizduota kiek žemiau. Prie vieno iš jų parašyta - "fabrikas" ("завод") ir dar vienas neįskaitomas žodis. Bet dėl šios žemės nuosavybės ginčytasi ne su bernardiniais, o su dvarininku Klečkausku. Įvairiuose dokumentuose minima, kad vienuoliai Plomėnuose valdė plytinę.

Trumpą aktą apie Trakų bernardinų vienuolyną 1828 m. liepos 29 d. surašė vizitatorius Čiobiškio klebonas Kazimieras Jurkevičius [VUB RS. F.57. 54- 195]. Jis padėtį lygino su 1820 m. Matyt, tada buvo paskutinė pati rimčiausia vizitacija. Rašoma, kad bažnyčia naujai išbaltinta ir nutin-

kuota. Karnizai, kurie buvo visiškai nutrupėję, suremontuoti. Kai kurias priekinio fasado vietas nudažė Glinkus(Glinko?). Raudonu (!) pokostu perdažyti bokštų stogai ir visi kiti skardiniai paviršiai. Akte minimas naujas bažnyčios trijų pakopų katafalkas su keturiomis nimfomis.

Suremontuotas ir vienuolynas. Pirmasis aukštas ne tik suremontuotas, bet ir išbaltintas. Tuo tarpu antrajame aukšte buvo būtinas didelis remontas. Reikėjo perdengti ir vienuolyno stogą. Didele čerpių dalimi jau buvo pasirūpinta. Visas vienuolyno sklypas ir kapinės iš dalies naujomis storlentėmis tarp ažuolinių stulpų aptverti. Tie darbai, neturint fundacijų, atlikti gvardijono Janušausko ir vikaro Teodoro Fedaravičiaus rūpesčiu. Visi kiti pastatai puikiausiai išsilaike.

Ir XIX a. vienuoliai vedė pajamų ir išlaidų knygas. Deja, jų liko tik viena iš 1823-1834 m. laikotarpio [VUB RS. F. 4 - A 2488]. Joje irgi yra duomenų apie statybos darbus.

1823 m. vienuolyne buvo remontuoti langai.

1824 m. baigti remontuoti visi vienuolyno langai. Be to, langai suremontuoti visuose palivarko pastatuose, bravore ir pirtyje. Tačiau tais metais vienuolynas patyrė ir kitokių nemažų nuostolių. Nesvyžiaus stotyje iš kunigo Dajoto (Dowiatta) pavogė 856 auksinus 11 grašių vienuolynui priklausiusių pinigų.

1825 m. pirka 33,5 kapos skiedrų stogui dengti. Meistras Zubrauskas taisė daržinės stogą. Pastatyta viena krosnis. Atsargos karininkui duota nedidelė išmalda, o 4 kareiviai vienuolyne uždarbiavo.

1826 m. aplink vienuolynui priklausiusią teritoriją (ganyklą) tarp mūrinių stulpų buvo tverinama tvora. Todėl iš Leibos Hisanavičiaus pirka kalkių. Jos, matyt, buvo reikalingos ir bažnyčios remontui. Minima, kad Vilniuje pirka 1000 plytų "bažnyčios frontui". Toliau remontuojami vienuolyno langai - vienu metu įstatytas 81 stiklas. Tais metais buvo ruošiama mediena, matyt, vežiminei, o ją statė meistras Jonas Tāmulevičius. Vežiminė buvo dengta šiaudais - vienuoliai pirko šiaudų kūgius.

1827 m. pats didžiausias darbas buvo bažnyčios stogo perdengimas čerpėmis. Iš plytininko Novickio pirka čerpių už 40 auksinų, o iš kitų - už 253 auksinus 10 grašių. Tais metais keliskart apmokėta už bažnyčios stogo perdengimą. Minima Jono Teodoravičiaus pavardė. Už 100 auksinų pirka kalkių.

1828 m. atsiskaityta už čerpes. Daug kartų mokėta ir už dažus. Kartais nurodoma, kad dažai skirti bažnyčiai. Pirka ir 2 pūdai skardos. 1828 m. buvo remontuotas bažnyčios stogas. Sąskaitose minimos ir išlaidos statyboms ar remontui. Yra mokėta dailidėms (minima Jono Nedzejausko pavardė), mūriniams. Vieną kartą mūriniams už vienuolyno stogą išmokėta 267 auksinai, o už bažnyčios bokštų remontą jie gavo 200 auksinų. Pirka nemažai čerpių, stiklo, stogams skiedrų, kalkių. Jankelis Joselevičius remontavo langus.

1829 m. vyko nemaži medžio darbai. Mokėtos didelės sumos už pusantro colio storio lentas (152 auksinai 10 grašių), už mūrločius, gegnes, už 50 storlenčių ir sijas. Kelis kartus mokėta dailidėms, skardininkui. Tais metais dirbo ir mūrinkai. Vienu metu jie pagal kontraktą gavo 333 auksinus 10 grašių. Darbavosi ir skardininkai. Pirka 3037 čerpės už 300 auksinų, plytų, vėl skiedrų ir nemažai dažų. Matyt, bažnyčios ir vienuolyno nemaži remonto darbai tęsėsi. Buvo perdengtas kažkokš ūkinis pastatas, pirka 3,5 kapos kūlių. Dailidės remontavo kažkokią pašiūrę.

Iš kitų išlaidų įdomesnės būtų šios: už klavikordą ir 4 gorčius avižų sumokėta 47 auksinai 16 grašių, už Švč. Mergelės Marijos karolius - 8 auksinai 20 grašių, už kažkokių dokumentų ("obligów") spausdinimą nenurodytoje tipografijoje mokėta 183 auksinai 10 grašių.

Apie Triakų vienuolyno pastatų remonto darbus kalba ir 1829 m. balandžio 26 d. vyresniojo Antano Janušausko raštas-prašymas Vilniaus kapitulai, prašant skirti statybai tinkamo miško [MAB RS. F. 43 - 18502]. Nurodoma, kad mediena reikalinga, "nes šeimos palivarkas... suiręs ir visiškai sugriuvęs, ir šiuo drįstu prašyti miško, tam tikrą kiekį, šitam pastatui tinkamą".

Kaip buvo reaguota į šį prašymą, neaišku. Archyvinėje byloje tėra tik tas vienas raštas. Nors apačioje yra kažkoks neįskaitomas priedas.

Kiti 1823-1834 m. pajamų ir išlaidų knygos įrašai nurodo toliau išvardintus darbus.

1830 m. remonto ir statybos darbai buvo labai menki: perstatytos kelios krosnys, remontuoti visi bažnyčios, vienuolyno bei palivarko pastatų langai. Vasario mėnesį paskiepyti 46 medeliai. Tai rodytų, kad vienuolynas turėjo nemažą sodą.

1831 m. statybos ir remonto darbai itin maži. Tačiau pajamų ir išlaidų knygoje jau atsispindi carinės Rusijos biurokratų įprotis - kyšininkavimas,

pvz., rašoma: "Dovana gorodničiaus sekretoriui dėl vienuolyno interesų". Dovanos būta nedidelės - tik 6 auksinai 10 grašių.

1832 m. vyko irgi tik smulkūs remontai. Tais metais vėl minimas sodininkas. Vienuolynas už 13 auksinų 20 grašių nusipirko angliškos skardos virdulį. Gėrė vienuoliai ir kavą, ją pirkdami kas mėnesį.

Kitų dvejų 1833-1834 m. statybos darbai neaiškūs, nors pajamų ir išlaidų knygoje jų kaštams padengti įrašytos nemažos sumos. Tie darbai aprašyti prieš tai išskutus kitą tekstą, nors ir ta pačia ranka. Reikia manyti, kad 1831 m. sukilimo metu vienuolynas buvo įrengti amunicijos sandėliai ir vienuolynas smarkiai nukentėjo, bent taip rašoma išlaidų knygoje. Vėliau, atrodo, 1833 m. balandžio mėnesį mūrininkai pateikė 800 auksinų sąskaitą. Tai už remontą mūro, nuirusio nuo sandėlio svorio, virš ir prie zakristijos patalpų. Vien už metalą mūrui sutvirtinti išmokėta 146 auksinai 20 grašių. O už dvejas duris, 4 spynas ir už grindų paklojimą dviejose celėse išmokėta 266 auksinai.

1834 m. daugiausia išlaidų būta dėl sandėlio svorio irstančiai perdangai remontuoti. Be to, permūrytos šešios krosnys; 540 auksinų kainavo kai kurių celių, durų, langų ir grindų remontas, buvo remontuoti vienuolyno ir bažnyčios stogai. 1834 m. pastatyta nauja ledainė.

Vadinasi, 1831-1832 m. vienuolynui ir bažnyčiai buvo padarytas didelis nuostolis, ir prie bažnyčios buvusiam korpuse atlikti atstatomieji darbai.

Visi šie stambūs pertvarkymai ir išlaidos išryškėja iš vienos bylos, susijusios su amunicijos sandėlio remontu [CVIA. F.604. Ap. 1. B. 11984].

1831 m. balandžio mėnesį į vienuolyno patalpas buvo perkelti 1-ojo pėstininkų korpuso sandėliai ir išbuvo iki 1835 m. Kaip aiškėja iš 1834 m. rugpjūčio 31 d. susirašinėjimo, jie čia sukilimo metu buvo perkelti iš privataus Špakovskio namo. Vienuoliai vėliau ėmė reikalauti nuomos mokesčio po 600 rublių asignacijomis per metus. Išpildžius jų reikalavimus, vienuoliai prisizadėjo remontuoti vienuolyno dalį, kur buvo sandėliai. Tačiau sukilimo metu nebuvo sudaryta jokių sutarčių. O armija ir liko armija. Ji motyvavo tuo, kad vienuolyno patalpos buvo užimtos ne pagal sutartis, o verčiant karinėms aplinkybėms, ir mokėti nuomą atsisakė. Vienuoliai nenorėjo nusileisti. Gvardijonas Dominykas Latukevičius 1839 m. kreipėsi į vidaus reikalų ministrą Strogonovą, prašydamas padengti nuostolius ir išmokėti nuomą. Vietos valdininkus tai labai užgavo. Prasidėjo priekabių

ieškojimas. O jiems tą pavedė Vilniaus civilinis gubernatorius. Tuometinis vienuolyno gvardijonas kunigas Dominykas Latukevičius 1840 m. kovo 7 d. raštu turėjo aiškintis Trakų gorodničiui Penkevičiui. Tame pasiaiškinyje nurodė, kokius nuostolius pastatui padarė kariuomenės sandėlių savivalautojai: išdaužė langus, išplėšė iš langų grotas, išlaužė duris, išgriovė krosnis, suniokojo plytines ir lentines grindis. Kadangi sunki amunicija buvo sukrauta celėse ir koridoriuose, tai nuo svorio deformavosi sienos. Jų remontas vienuolynui daug kainavo.

Buvo sudarytas nuostolių sąrašas. Jame nurodyta, kad remonto darbams dar reikia 138,10 rb sidabru. Kita nuniokoto vienuolyno dalis jau suremontuota paties vienuolyno lėšomis. Remontas kainavo 305,20 rb sidabru.

Iš to sąrašo galima padaryti išvadą, kad sandėliai užėmė beveik visą vienuolyną. Be to, aiškėja ir kai kurių vienuolyno dalių architektūra. Antrajame aukšte vienas langas buvo su apkaustytomis langinėmis ("окошко одну с кованными ставнями"). To paties aukšto koridoriaus langų stiklai buvo švino rėmeliuose, įtvirtintuose metaliniuose rėmuose. Bet kone visur viską reikėjo remontuoti.

Suremontuotų vienuolyno dalių sąrašė minimi pirmojo aukšto 4 koridoriai su 16 langų, antrojo - 3 koridoriai ir 16 patalpų. Antrojo aukšto rytiniame ir šiauriniame koridoriuose 9 langeliai įrengti su švino juostelėmis ("осажены в свинец"). Viename vakariniame refektoriumo langelyje įrengtos langinės. Tačiau toliau rašoma, kad rytiniame koridoriuje buvusiose 1-5 ir 7-8 patalpose naujai padaryti langai su langinėmis, pastatytos naujos koklinės krosnys, perklotos lentų grindys, suremontuotos ar naujai padarytos durys. 6-oje patalpoje buvo vienuolyno archyvas ir jo sandėliu nepavertė. Toliau pastabose nurodoma, kad aprašytame koridoriuje, 2-oje patalpoje (skaičiuojant nuo bažnyčios) nuo svorio sienoje ir skliautuose atsirado plyšys. Plyšių taip pat atsirado ir pirmajame aukšte esančioje zakristijoje bei gretimose patalpose. Šios vienuolyno dalies remontas brangiai atsiėjęs.

Gvardijono D.Latukevičiaus skundas vidaus reikalų ministrui turėjo fatališkų pasekmių. Mat jis, ieškodamas teisybės, nurodė, kad vienuolynas neturtingas. Buvo pareikalauta duomenų, kiek jame gyvena vienuolių ir koks jų pragyvenimo šaltinis. Išsigandęs gvardijonas 1840 m. kovo 17 d. rašė vyskupui Klangevičiui ir klausė, ar vienuolynas busiąs uždarytas. Ar

vienuoliai atgavo iš kariuomenės pinigus, neaišku, nes byloje apie tai dokumentų nėra.

1830 m., kiek anksčiau už nurodytas statybas ar remontą, sudarytas dar vienas inventoriųs [LVIA. F.694. Ap.1. B.3775. L.540-554]. Jame beveik kartojamos 1821 m. žinios. Todėl čia pateikiami tik pasikeitimai. Virš bažnyčios bokštų minimi kupolai ("i Kopulami"), dengti juodai dažyta skarda. Bažnyčia naujai uždengta čerpėmis, o jos išorė dažyta rudos spalvos dažais. Zakristijoje įdėtos marmurinės grindys.

1830 m. inventoriuje labai plačiai aprašoma, kokia intencija ir kokias mišias aukojo vienuoliai. Per metus jų buvo: 806 paprastos (skaitytinės), 159 giedotinės ir 37 metinės gedulingos mišios ("aniwersarz"). Buvo meldžiamasi už gyvus bei mirusius bernardinus ir geradėjus, už bernardinų provinciją, už Joną ir Eleonorą Judickius, Livonijos kanau-ninką Samuelį Lazevskį, Pranciškų Ščodrą, Skaržinskį, Antaniną Giedraitienę, Riomerius (Römerius), Stanislovą ir Justiną Pokirskius, Oržekovskius, Chlopickius, Jokūbą ir Eleną Supernackinus, Tadą Grinevičių, Voladkavičius, Stžemackius. Tai buvo vienuolynui kuo nors svarbūs asmenys. Smulkiai aprašoma dienos pamaldų tvarka ir vienuolyne švenčiamos šventės. Bažnyčios vertingas inventoriųs (iš sidabro, vario, žalvario ir kitų metalų) toks pat, kaip ir 1821 m. Minima buvus 120 paprasto stiklo lempų.

Pačiame vienuolyno pastate pasikeitimų nebuvo.

Inventoriuje aprašomi ir palivarko pastatai. Pirmiausia 20 1/2 uolekties ilgio, 11 16/24 uolekties pločio ir 4 uolekčių aukščio ūkvedžio oficina. Pastatas buvo ant žemų akmens pamatų, dengtas skiedromis. Mūrinis kaminas kyšojo virš stogo. Priemenės dešinėje buvo "stancija" su kamara. Toje namo pusėje minimos dvejios durys ir koklinė krosnis. Patalpoje kitoje priemenės pusėje stovėjo duonkepė plytinė krosnis. Namų viduryje, matyt, už priemenės, buvo sandėlis. Dešinėje namo pusėje grindys buvo lentinės, kairėje - plūkto molio. Ir dešinėje, ir kairėje namo pusėje minima po 4 langus. Visur lentinės lubos. Visų durų apkaustai - metaliniai. Vadinasi, šis pastatas buvo perstatytas po 1821 m., nes tais metais ūkvedžio oficina buvo visai kitokia.

Tebestovėjo klėtis ir po vienu stogu vežiminė su arklide. Vežiminė buvo dengta šiaudais, o ne skiedromis kaip 1821 m. Minimas "jų apačioje tvartas". Tai, matyt, irgi naujas 21 uolekties ilgio, 15 1/2 uolekties plo-

čio ir 4 uolekčių aukščio pastatas. Jo pamatas iš plytų, sienos iš pusiau perpjautų rąstų tarp mūrinių stulpų, dengtas skiedromis. Durys su metaliniais apkaustais. Senajame bravoro pastate jau buvo trys iš plytų pamūrytos krosnys.

Inventoriuje Morkininkų pieva vadinama dar Budiškėmis, o Totoriškių ežeras - Tarokiškių ežeru.

1830 m. vienuolyne gyveno 11 vienuolių, 10 kilusių iš įvairių Lietuvos vietovių. Visi vienuoliai prasilavinę. Vyresniuolu buvo žemaitis Celerinas (?) Rimkevičius.

Inventoriuje surašyti visi vienuolyne tuo metu saugoti 1522-1830 m. laikotarpio dokumentai. Šiame darbe jie aprašyti analizuojant kitų metų aktus ir inventoriųs. 1830 m. vienuolynas turėjo 1200 rb 99 1/2 kp pajamų. Išleido 1200 rb 65 kp, iš jų 284 rb (viskas sidabru) bažnyčios, vienuolyno ir kitų pastatų remontui.

1830 m. vizitacijos aktą surašė ir antspaudu patvirtino generalinis vizitatorius Valkininkų klebonas Jonas Kazlauskas.

Apskritai prieš vienuolyno uždarymą pastatų padėtis vis blogėjo. Tai bendra Lietuvos vienuolynų tendencija. O to carinė valdžia ir siekė. 1838 m. vizitacijos akte [VUB RS. F. 4 - A 2149] nurodoma, kad vienuolyno pirmojo aukšto langai be stiklų, antrajame aukšte langai irgi išdaužyti, ypač koridoriuje. Nuo lietaus ir princšamo sniego išbrinko grindys. Stogas skylėtas, pūva lubos. Baigia sugriūti vienuolyno palivarko pastatų dalis - bravoras ir arklidės su daržine. Suirusi ir vienuolyno teritoriją supusi tvora bei šventoriaus mūrinė tvora, buvusi į rytus ir į vakarus nuo bažnyčios.

Bažnyčios išorę irgi būtina reikėjo remontuoti, ypač priekinį fasadą. Ten karnizai buvo visai nubyrėję ir galėjo greitai pavirsti visiškais griuvėsiais.

1838 m. bažnyčios ir visų pastatų remontui išleista tik 40 rb sidabru.

Vizitacijos akto sudarytojas bernardinų ordino provinciolas Kipras Vyšniauskas iš vienuolyno vyresniojo pareikalavo, kad remontas kuo skubiau būtų atliktas. Tačiau, kaip toliau klostėsi įvykiai, jokių duomenų nėra.

Paskutinį prieš vienuolyno uždarymą vizitacijos aktą 1842 m. sudarė provinciolas Pranciškųs Kopecas [VUB RS. F.4. - A 2148], kuris greičiausiai rėmėsi 1821 m. vizitacijos aktu, nes sutampa ištisi sakiniai. Todėl jis jau neatspindi tikrosios to meto padėties. Tačiau yra ir kai kurių naujų momentų. Kupoliukai virš bažnyčios bokštų buvo nudažyti ne

juodai, o raudonai. Bažnyčios išorė buvo purvo spalvos, skliautai buvo ir kalkėmis baltinti, ir kažkokios spalvos ("kolorem Saladynowym") dažais dažyti. Zakristijoje vietoj plytinių grindų sudėtos marmurinės. Altoriai tebėra nepasikeitę. Visuose altoriuose yra šventųjų relikvijos, jos nepažeistos, su vyskupo antspaudais. Ant visų altorių yra pakankamai žvakidžių ir žvakių, altoriai apdengti apdangalais. Yra ir reikiamos kanonų lentelės. Prie bažnyčios yra parapijos kapinės. Jos naujai aptvertos storlentėmis.

Ūkvedžio oficinios aprašymas skiriasi nuo 1821 m. Tačiau, ar tai naujas pastatas, ar rekonstruotas ankstesnis, nustatyti sunku. Todėl čia pastatas aprašomas taip, kaip vizitacijos akte.

Pastatas buvo 20,5 uolekties ilgio, 11 16/21 uolekties pločio ir 4 uolekčių aukščio. Jis pastatytas ant žemo pamato iš tašytos medicnos, lygiais kamvais, dengtas skiedromis. Plytinis dūmtraukis išvestas virš stogo. Į pricmenę vedė paprastos durys su visais metaliniais apkaustais. Dešinėje priemenės pusėje - "stancija" su kamara. Tėn buvo dvejios paprasto darbo durys su metaliniais apkaustais. Toje namo pusėje stovėjo koklinė krosnis kepimui (?). Kairėje pusėje buvo dvi patalpos su dvejomis metalu apkaustytais durimis. Pirmoje patalpoje stovėjo plytinė duonkepė krosnis. Koridoriuje (neaišku kur ?) buvo sandėlis su metalu apkaustytais durimis. Dešinėje - 4 pusės arkušo dydžio langai, kairėje irgi 4 langai. Visur buvo lentinės grindys.

Svirno aprašyme pakartojamos 1822 m. inventoriaus žinios. Tik papildomai nurodoma, kad jame buvo 6 aruodai. Tebebuvo ir arklidė su vežimine, tik atrodė prasčiau negu anksčiau, nes dalis pastato jau buvo dengta šiaudais. Netoli stovėjęs tvartas (pavadintas tvarteliu) išliko nepakitęs. Bravore jau buvo pastatyta trečioji krosnis. Prie bravoro tebestovėjo ir du tvarteliai.

Prie 1842 m. vizitacijos akto pridėtas svarbiausių vienuolyne saugotų dokumentų sąrašas. Pats seniausias iš jų buvo 1522 m. kovo 22 d. Alberto Martyno Goštauto fundacijos santrauka. Saugotas ir 1617 m. Eustachijaus Valavičiaus aktas, kuriuo Goštautų statyta bažnyčia perleista bernardinams. Buvo ir du 1622 m. dokumentai. Vienu jų, išduotu 1622 m. gegužės 2 d., Trakų vaivada Aleksandras Chodkevičius bernardinams dovanojo Babruko ežerą, o kitu - 1622 m. gegužės 25 d. - Jonas Pašycas jiems dovanojo Plomėnų palivarką. Dar anksčiau sąrašė minimas 1594 m. (?) plytinės ir pievos Plomėnuose ribų nužymėjimas. Data aiškiai klaidinga. Deja,

šio dokumento likimas nežinomas. 1638 m. birželio 4 d. Vilniaus vyskupas Abraomas Vaina užrašė bernardinams Morkininkų ir Rūdiškių pievą.

Dėmesį atkreipia vienas momentas. Iki 1750 m. Trakų bernardinams niekas, be anksčiau minėtų, neužrašė pinigų, nedovanojo žemės sklypų, ežerų ir pan. Pavyzdžiui, 1647 m. liepos 24 d. Gardino pavieto maršalka Vladislovas Kierdcia Trakų bernardinams iš Vladykiškių dvaro užrašė tik 8 statines javų. 1690 m. rugpjūčio 19 d. vėl minimas užrašymas - 4 statinės javų iš to paties dvaro. Tačiau nuo 1750 m. užrašymai pasipila kaip iš gausybės rago. 1750 m. vasario 11 d. Judickiai užrašė 10000 auksinų. 1758 m. sausio 23 d. Ona Judickienė užrašė dar vieną 10000 auksinų sumą, o 1784 m. gegužės 8 d. ta pati fundatorė dar kartą užrašė, bet mažiau - 7000 auksinų. 1812 m. gegužės 25 d. Gabrielius Oginskis užrašė irgi didelę 10000 auksinų sumą. Nemažas sumas yra užrašę ir kiti feodalai - 1765 m. birželio 1 d. Steponas Dominykas Riomeris (Römeris) iš Daugirdiškių dvaro - 4000; 1788 m. vasario 4 d. Jokūbas Supernackis - 1000; 1803 m. balandžio 28 d. Juozapas ir Karolina Vrotkovskiai iš Kariotiškių dvaro - 1000; 1805 m. rugpjūčio 16 d. Trakų žemės teisėjas Jonas Skaržinskis - 3000 auksinų; 1817 m. sausio 5 d. dokumente minima 8000 auksinų suma, užrašyta Ignoto Zaleskio. Kiti piniginiai užrašymai yra mažesni, bet irgi pakankamai gausūs. Bet žemės dovanojimo dokumentas sąrašė tik vienas. 1755 m. liepos 10 d. vienas Trakų gyventojas (pavardė nenurodyta) užrašė namą ir sklypą (ar Trakuose, irgi nenurodyta). Žemės sklypų, matyt, bernardinai valdė ir daugiau. 1783 m. rugpjūčio 28 d. minimas kai kurių daržų keitimas su Trakų miestu. Ir tik 1802 m. liepos 28 d. Juozapas ir Marijona Jankauskai dovanojo dar vieną sklypą.

Iš saugotų dokumentų sąrašo matyti, kad bernardinai turėjo teisę Trakų ežeruose gaudyti žuvį ir Tarpupio seniūnijos miškuose kirsti medžius. Pirmąją teisę užginčijo Trakų parapijos bažnyčia. 1829 m. sausio mėnesį Trakų miesto teismas šią teisę paliko bernardinams. Ir dar vienas įdomus dokumentas. 1795 m. kovo 14 d. Trakų vaivadijos komisija revizavo prie bernardinų bažnyčios esančias parapijos kapines ir pripažino jas tinkamomis.

Šie dokumentai gana iškalbūs. Iki 1750 m. kokioms nors stambioms statyboms bernardinai pinigų neturėjo. Ir tik po šios datos jie galėjo statyti mūrinę bažnyčią ir vienuolyną. Kaip matome, net gaudami gana dideles sumas, vienuoliai gerai pastatų išlaikyti nesugebėjo.

Šiame akte minima, kad vienuoliai pirmąjį visų fundatorių dokumentų ir įvairių užrašymų sąrašą buvo susidarę dar 1751 m., o 1842 m. šis sąrašas buvo tebesaugomas vienuolyne.

Vienuolyne 1842 m. dar buvo saugomi šie dokumentai: 1763-1830 m. mirusių ir palaidotų bažnyčios rūsiuose bei kapinėse knyga, 1802 m. pajamų ir išlaidų knyga, taip pat 1818, 1820 bei 1830 metų vizitacijos aktai.

3. TRAKŲ BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ PASTATŲ ISTORIJA NUO UŽDARYMO 1845 M. IKI NUGRIOVIMO

Trakų bernardinų vienuolynas Vilniaus karinio gubernatoriaus įsakymu buvo uždarytas 1845 m. kovo 30 d. [LVIA.F.604. Ap.1. B. 11982; F.382. Ap.1. B.775].

Lietuvos vienuolynų uždarymas prasidėjo tuoj po trečiojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo ir baigėsi tik 1885 m. Šį procesą carinė Rusija vykdė nuosekliai ir planingai. Vienuolynų uždarinėjimo politika neaplenkė ir Trakų [Kurczewski J., 1908.S. 258-260]. Uždarius vienuolyną, prasidėjo pastatų bei kito judamo ir nejudamo turto parceliavimas. Kam buvo atiduotos vienuolyno žemės ir valdos, Babruko ežeras ir kitas nejudamas turtas, dar nenustatyta. Neišaiškinta ir į kieno rankas pateko bažnyčios inventoriūs: indai, rakandai, altorių paveikslai bei visos kitos vertybės. Perdavimo-priėmimo aktai arba neišliko, arba dar buvusių carinių įstaigų archyvuose nesurasti. Lietuvoje yra išlikusi tik viena byla, susijusi su vienuolyno archyvo ir bibliotekos likimu [LVIA. F.604. Ap.1. B.11982]. Remiantis šia byla ir aprašomi toliau vienuolyno reikalai.

Iš tos bylos matyti, kad tuometinis vyresnysis Anastazas Ignatavičius po Trakų vienuolyno uždarymo apsigyveno Vilniaus bernardinams priklausiusiame Rūdninkų palivarke. O pats vienuolynas (reikia suprasti vienuoliai) perkeltas į Iviją (dabartinėje Baltarusijos teritorijoje).

Uždarius vienuolyną, jo archyvo likvidavime dalyvavo Smeliškių klebonas Vaišvila (jo vardas, kaip ir daugelio kitų, dokumente nenurodomas) ir

Trakų dekanas bei Žaslių klebonas Silvestras Tomašauskas. Pastarasis 1845 m. birželio 27 d. apie tai Vilniaus Romos katalikų konsistorijai parašė raportą. Iš jo matyti, kad visi vienuolyno turtingieji dokumentai, anksčiau saugoti vyskupo kanceliarijoje, persiunčiami Vidaus reikalų ministerijai. O karalių išduoti fundaciniai dokumentai, taip pat du žemės geometriniai planai, tarpininkaujant pavieto matininkui Strusevičiui, atiduoti Valstybinių turtų rūmams. Vienuolių ordino ir diecezijos vyskupų ar civilinės valdžios cirkuliary, įsakymų ir nurodymų knygos perduotos Trakų parapijos bažnyčios administratoriui Čerskiui. Dar dvi dokumentų knygos - viena pajamų ir išlaidų (data nenurodyta), o kita su vienuolių sąrašu - pristatytos konsistorijai.

Tačiau jau 1850 m. dėl vienuolyno žemių planų, karališkų fundacijų ir kitų dokumentų iškilo neaiškumų. Pasirodo, kad tuometinis vienuolyno gvardijonas A.Ignatavičius jokių dokumentų matininkui Strusevičiui neperdavė. Vilniaus gubernijos valdyba nutarė pareikalauti iš Vilniaus diecezijos vienuolynų vizitatoriaus, kad jis savo ruožtu pareikalautų iš A.Ignatavičiaus dokumentų perdavimo pakvitavimo, kurį turėjo pasirašyti minėtas Strusevičius, gavęs vienuolyno dokumentus. Kartu buvo pareikalauta visų dokumentų kopijų. 1851 m. balandžio 14 d. Vilniaus diecezijos vienuolynų vizitatorius K.Vrubliauskas pranešė konsistorijai, kad jis iš A.Ignatavičiaus gavo 7 aplankus dokumentų bei Plomėnų palivarko planą, kurie ir persiunčiami konsistorijai.

Buvęs gvardijonas A.Ignatavičius, gyvenęs tada Rūdninkuose, 1851 m. kovo 26 d. parašė vizitatoriui K.Vrubliauskui pasiaiškinimą. Nurodė, kad bažnyčią ir zakristiją jis perdavęs dvasinei komisijai. Tuo tarpu dokumentų iš jo niekas nepareikalavęs. O matininkas Strusevičius, pasiėmęs vienuolyno raktus, pradėjo sudarinėti planus ir vienuolyno bei bažnyčios fasado brėžinius. Jis jokių dokumentų neperėmė ir jokio raštelio nedavė. Vienuolyno biblioteką perėmė į Vilnių iš ten atvykęs saugotojas Kopecas. Jis prašęs perduoti ir Trakų bernardinų archyvą. Tačiau A.Ignatavičius dokumentus persivežęs į Rūdninkus.

Tolesnis vienuolyno bibliotekos likimas nežinomas. Nėra net perimtų knygų sąrašo. O buvęs gvardijonas toliau nurodo, kad visus pas jį buvusius dokumentus pagal sąrašą persiunčiąs vizitatoriui. Toliau paaiškinama, kad

jokių karališkų fundacijų originalų nėra. Jie buvę saugomi Vilniaus diecezijos archyve. O kiti dokumentai apie vienuolių įsikūrimą Trakuose arba sudegę ankstesnių vienuolyno ir bažnyčios gaisrų metu, arba buvo sunaikinti 1812 m., kada prancūzai apiplėšė vienuolyną ir sudegino daugybę dokumentų.

Byloje yra visų paimtų dokumentų sąrašo juodraštis, rašytas ne A. Ignatavičiaus ranka, o greičiausiai gubernijos valdininkų. Jame išvardyti 7 aplankai dokumentų, kurių iš viso buvo 103 vienetai. Taip pat sąrašė figūruoja Plomėnų palivarko geometrinis planas ir vienas inventorių (data nenurodyta). Prie to inventoriaus buvo pridėta 1817 m. Trakų bernardinų vienuolyno vyresniojo Mauro Karvovskio Trakų apskrities teismui sudarytos manifestacijos kopija. Joje išdėstyti 1812 m. prancūzų padaryti vienuolynui nuostoliai. Nors sąrašė dokumentai daugiausia susiję su nejudamo turto (žemės, ežerų, sklypų ir kitų valdų) reikalais, tačiau vienas kitas dokumentas būtų svarbus ir vienuolyno bei bažnyčios architektūrai studijuoti. Minima, kad viename lotyniškai rašytame dokumente buvusi išdėstyta bažnyčios statybų istorija. Tai, matyt, mums būtų nepaprastos reikšmės dokumentas, kuris galėtų atsakyti į daugybę rūpimų klausimų.

Visi dokumentai buvo išsiųsti Vilniaus gubernijos valdybai. Jų tolesnis likimas neišaiškintas. Taip pat nepavyko nustatyti, ar tai buvo visas vienuolyno archyvas. O gal dalį dokumentų vienuoliai išsivežė į Ivlją arba jų dalis pakliuvo į Vilniaus bernardinų vienuolyno archyvą? Nežinomas kol kas, kaip minėta, ir bibliotekos likimas. Viena knyga (XVIII a. mišiolas) prieš keliolika metų buvo aptikta Semeliškių bažnyčioje ir dabar saugoma Trakų istorijos muziejuje.

Uždarius vienuolyną susirūpinta, kaip apsaugoti jo pastatus. Šiuo klausimu tarp valdžios įstaigų vyko didelis susirašinėjimas, palikęs mums 200 lapų bylą [LVIA. F.382. Ap.2. B.391].

Vienuolyno reikalai iš pradžių pavedami Vilniaus gubernijos matininkui Levickiui ir Trakų apskrities matininkui Strusevičiui. Pastarasis, nurodžius tuometiniam Vilniaus civiliniam gubernatoriui V.Žerebcovui, nubraižė vienuolyno bei bažnyčios esamos būklės planų ir fasadų brėžinius. Jie dar nesurasti. Iš 1845 m. susirašinėjimo matyti, kad brėžiniai buvo atsidūrę pas gubernijos matininką, kuris visą tą medžiagą persiuntė Vil-

niaus gubernijos statybos komitetui. Šie brėžiniai būtų dabar neįkainojama medžiaga.

Minėtoje byloje išliko Strusevičiaus 1845 m. gegužės mėnesį sudaryto reikiamo remonto ir kitų darbų sąrašo nuorašas. Iš jo matyti, kad vienuolyno rūsyje buvo 11 patalpų su 14 nedidelių langelių. Rūsiai buvo skliautuoti, be grindų. Pirmojo aukšto aprašyta 16 patalpų ir laiptai. Koridoriuje buvo 16 langų. Dėmesį atkreipia sakiny, kad iš vidinio sodo pusės (matyt, kiemelio) sienas reikia nutinkuoti ir išbaltinti. Vadinasi, vienuolyno kiemo fasadai dar buvo netinkuoti. O gal rašoma apie vienuolyno vakarinį fasadą, prie kurio glaudėsi jau anksčiau suplanuotas parkas, kuris matomas 1800 m. planuose. Tačiau aprašyme nurodoma, kad antrojo aukšto koridorius (bent jo dalis) dar neturėjo lubų, grindų ir langų. Iš viso šiame aukšte būta 18 patalpų, salės ir laiptinės.

Vienuolyno ir bažnyčios stogas jau buvo čerpių, bet prastas. Rašoma, kad bažnyčią reikės iš išorės nutinkuoti. Nejaugi ir ji buvo dar netinkuota? Bet tas aprašymas rodo, jog vienuolyno pastatai buvo apžeisti ir pradėję nykti. Reikėjo remontuoti duris, langus, krosnis, grindis. Visur buvo reikalingi ir apdailos darbai. Todėl vienuolyno ir bažnyčios tinkavimą, matyt, reikia suprasti kaip didelį pastatų remontą.

Savo samprotavimus dėl tolesnio vienuolyno pastatų panaudojimo turėjo pareikšti ne tik matininkas, bet ir apskrities bajorų vadas. Jis nurodė, kad dviaukščiame vienuolyno pastate galima įkurti apskrities valstybines įstaigas, teismą ir rotušę. Minėjo, kad Trakų miesto seni archyviniai dokumentai saugomi mediniuose pastatuose ir gali sudegti.

Matyt, tuo vadovaudamasis tuometinis gubernatorius pavedė gubernijos statybos komisijai sudaryti naują projektą, numatant vienuolyno pastatuose įkurdinti žandarų komandą, apskrities ir zemstvos teismus, bajorų globos įstaigą ir miesto rotušę. Visi vienuolyno perplanavimo darbai ir sąmatos sudarymas pavesti civiliniam inžinieriui Gromovui.

Projektavimo darbai visą laiką buvo skubinami. Norėdamas juos pagreitinti, Gromovas siūlė, kad matininkas padarytų pjūvius, o plane pažymėtų numatomus įrengti skliautus ir plytų grindis. Juos esą bus galima baigti iki to laiko, kol bus gauti kiti reikalingi duomenys. Be to, inžinierius Gromovas atliko dar kažkokius papildomus matavimo darbus. 1846 m. jis samdė du darbininkus, o Vilniaus žydas Leiba Rakas atvežė į Trakus kuolų, gairių, vinių bei kopėčių ir jam už tai buvo sumokėta 3 rubliai.

Vienuolyno perprojektavimo ir pritaikymo klausimais, kaip jau minėta, vyko didelis susirašinėjimas. Tačiau svarbu tai, kad 1846 m. sausio 16 d. raportu inžinierius pranešė Vilniaus gubernijos statybos komisijai, kad nubraižyti ant trijų lapų bernardinų vienuolyno planai ir aiškinamasis raštas įteiktas gubernatoriui. Bet tai greičiausiai buvo dar matininko Strusevičiaus padaryta dokumentacija. Tačiau kitos dienos raštu Gromovas nurodė, kad jis objektą apžiūrėjo vietoje, ir visos numatomos įstaigos (žandarų komanda, apskrities ir zemstvos teismai, bajorų globos įstaiga, miesto rotušė, apskrities iždinė bei kameros tardomiems areštantams) vienuolyne ir bažnyčioje gali tilpti. Kartu siūlė žandarų komandos ir iždinės čia neįkurdinti, o buvusioje bažnyčioje įrengti cerkvę. Tas atpigintų pačią vienuolyno rekonstrukciją ir atkristų naujos cerkvės statybą. Šis pasiūlymas, matyt, nebuvo priimtas ir apsiribota vien vienuolyno pastatu.

Projekto sudarymas užsitęsė. Be to, inžinierius Gromovas 1846 m. spalio 7 d. raštu Vilniaus gubernijos civilinio gubernatoriaus kanceliarijai pranešė, kad vienuolyno dešinė išorinė kapitalinė siena (?) nepatikima, nes atskilusi nuo skersinių sienų. Jo manymu, pastatą reikia stebėti visą žiemą ir projektas galys būti sudarytas tik 1847 m. pradžioje. Apie tai Gromovas pranešinėjo visus 1847 m. Kartu gąsdino, kad projektavimo darbai gali atsидėti net iki 1848 m., nes plyšiai sienose vis didėja.

Matyt, civilinio inžinieriaus lėtumas net nesparčius gubernijos valdininkus išvedė iš kantrybės. 1847 m. viduryje vienuolyno rekonstrukcijos projekto sudarymą perėmė inžinierius majoras Ivanas Migrinas ir jau tų pačių metų pabaigoje raportavo, kad projektas baigtas.

Projekto sudėtis neaiški. I.Migrinas nurodo, kad siunčias projektą ir sąmatą kartu su aiškinamuoju raštu ir vietovės planu. Tačiau nenustatyta, ar buvo sudaryta kokių nors kitų brėžinių. Projektas 1849 m. buvo pasiūstas į Peterburgo vyriausiąją kelių ir visuomeninių pastatų valdybą. Pridėtame rašte minimas tik vienas brėžinys. Tai greičiausiai bus generalinis planas.

Brėžinio (ar brėžinių) likimas neaiškus.

Į vienuolyno pastatus buvo atsiradę ir kitų pretendentų. 1846 m. Vilniaus vidaus bataliono vadas papulkininkis Mazalevskis prašė bernardinų vienuolyną perduoti Trakų invalidų komandai, saugančiai valdišką amuniciją, maisto atsargas ir pan. Jo manymu, čia galima būtų perkelti pačią komandą, įrengti viršininkui butą. Taip pat, jo nuomone, čia galėjo išsitekti Trakų miesto kalėjimas ir kita. Buvusi bažnyčia esą labai tiktų cerkvei.

Žandarų komanda galėtų likti tose patalpose, kurias jie užima. Rekonstrukcijai reikiama medžiaga galima bus gauti ardant medinius vienuolyno trobesius ir mūrinę sodo (t.y. šventoriaus) tvorą. Matyt, šis klausimas nebuvo teigiamai išspręstas, nes 1847 m. prašymas buvo pakartotas, tačiau ir vėl be pasekmių. Aprašomoje byloje nėra nė vieno brėžinio, tik projekto tekstinė dalis. Trumpame aiškinamajame rašte pažymima, kad visur vienuolyno pastate stogas praleidžia vandenį, įgriuvo dalis viršutinio aukšto skliautų, visur reikia dėti naujas grindis, langus ir kt. Pagal projektą vienuolyne buvo numatyta įkurdinti apskrities ir zemstvos teismus, iždinę, miesto valdybą ir tardomų areštantų kameras. Žandarų komanda čia jau buvo įsikūrusi 1846 m. Ji užėmė ir dalį ūkiniių vienuolyno pastatų. Kokie vienuolyno ūkiniai pastatai dar tebestovėjo, rašte nenurodoma. Iš naujų pastatų numatytas didelis lauko tualetas. Rekonstrukcija pagal sąmatą turėjo kainuoti 6682 rb 19 3/4 kp. Projektas buvo patvirtintas Vyriausiojoje kelių ir viešųjų pastatų valdyboje.

Kokius darbus numatė I.Migrinas, matyti iš 1850 m. Vilniaus gubernijos statybos ir kelių komisijos kitų dokumentų [LVIA. F.382. Ap.2. B.60. L.734]. Tai antrojo aukšto skliautų remontas, grindų perklojimas. Numatyta naujai pastatyti 13 krosnių, o 16 suremontuoti, galvota padaryti naujus ar suremontuoti senus durų ir langų blokus, planuota koridorius ir rūsius paversti gyvenamosiomis patalpomis, numatyta įrengti tualetus ir laiptus bei atlikti kitus darbus, svarbiausia - suremontuoti stogą.

Rekonstrukcijos darbai pradedami 1850 m. Jų eiga matyti iš išlikusios 1850-1855 m. laikotarpio 588 lapų bylos [LVIA. F.382. Ap.1. B.170]. Darbus apsiėmė trečiosios gildijos pirkliai Dovydas Moizelis ir Maušas Trockis. Kontraktas sudarytas už 4614 rb, nors šiems darbams buvo skirta 6665 rb. Darbus numatyta atlikti tų pačių metų balandžio-rugsėjo mėnesiais.

Rekonstrukcijos darbų priežiūra pavedama dviem architektams. Gubernijos architektas Afanacijus Ranvydas turėjo vesti bendrą priežiūrą, o architektas Vladimiras Nimetcas buvo įpareigotas praktiškai vykdyti darbus.

Yra išlikusios trumpos šių asmenų biografinės žinios, surinktos apie juos 1854 m. [LVIA. F.380. Ap.121. B.816].

Gubernijos architektas rūmų patarėjas A.Ranvydas buvo kilęs iš dvarininkų, Vilniaus universiteto auklėtinis. Gubernijos architekto pareigas ėjo nuo 1844 m. spalio 13 d. Išvardijant jo nuopelnus architektūros srityje

nurodoma, kad jis parengė 12 lapų Vilniaus misionierių vienuolyno rekonstrukcijos ir išplėtimo projektą, numatė įkurdinti čia pavyzdinį mergaičių institutą. Taip pat prisidėjo prie Vileikos kalėjimo statybos ir karališkojo malūno Vilniuje mechanizmų įrengimo. Jam tada buvo 47-eri metai.

Kolegijos sekretorius V.Nimetcas buvo užsienietis, priėmęs Rusijos pilietybę. 1849 m. baigė Kelių susisiekimo ir viešųjų pastatų vyriausiosios valdybos statybos mokyklą. Mokėjo prancūzų ir vokiečių kalbas. Statė Ašmenoje malūną, tiltą ir šliužą, prižiūrėjo Trakų bernardinų vienuolyno rekonstrukcijos darbus. Turėjo tik 26-erius metus.

Darbai prasidėjo ir vėliau vyko gana sunkiai. Jau jų pradžioje V.Nimetcas pranešė apie vienuolyno stogo avarinę būklę, permirkusius ir suskilusius antrojo aukšto skliautus. Rašė, kad kietas, kuriame buvo numatyta pastatyti mūrinį tualetą, užvirtęs griuvenomis, kad užgriuvęs šulinys ir pan. Tą patvirtino ir architektas A.Ranvydas. Teko sudaryti papildomą sąmatą. Buvo padaryti ir penki nauji brėžiniai - keliui nutiesti, tualetui statyti, tvorai ir dar vienas (neįvardytas). Parašytas ir aiškinamasis raštas.

Darbus trukdė ir kitos aplinkybės. Mat vienuolynui priklausęs sklypas jau buvo išnuomotas ir užsėtas iki pastato sienų. V.Nimetcas raportavo, kad nėra kur sandėliuoti medžiagų, o kelias į kalną irgi užtvertas. Be to, kasdien girtas nuomininkas su kitais (irgi girtais) pašaliniais asmenimis kolioja architektą ir visaip kitaip trukdo darbus. V.Nimetcas kreipėsi į groduščius, bet nesėkmingai.

Reikalą svarstė net gubernijos valdininkai ir sutarė, kad aplink pastatą turi būti paliktas toks laisvas plotas, koks reikalingas statybai.

Naujame projekte numatytas vienuolyno perplanavimas iš esmės ir didelis jo remontas [*LVIA. F.382. Ap.2. B.60. L.731-743*]. Buvo numatyta padidinti langus, pristatyti tambūrus, sumūryti naują karnizą, taigi beveik pakeisti ir išorės architektūrą. Vienuolyną numatyta aptverti tvora. Planuota ir palivarko medinių trobesių rekonstrukcija.

Užsitusus darbams, 1853 m. į Trakus buvo pasiūstas kontrolierius inžinierius majoras Nitoslavskis. Jis sudarė labai platų atliktų darbų sąrašą ir kartu su anksčiau minėtais architektais vykdė priežiūrą. Tačiau tai darbų nepagreitino. Todėl 1854 m. liepos 24 d. Vilniaus gubernatorius raštu gubernijos statybos ir kelių komisijai nerimaudamas klausė, kada gi, galų

gale, baigsis darbai vienuolynė. Savo nepasitenkinimą suprojektuotomis patalpomis pareiškė dvarininkų globos įstaiga ir išdinė. Dvarininkų globos patalpų rekonstrukcijai prisiėjo sudaryti naują 48 rb sąmatą. Taip pat sudaryta 627 rb 58 kp sąmata koridoriui rūsyje įrengti.

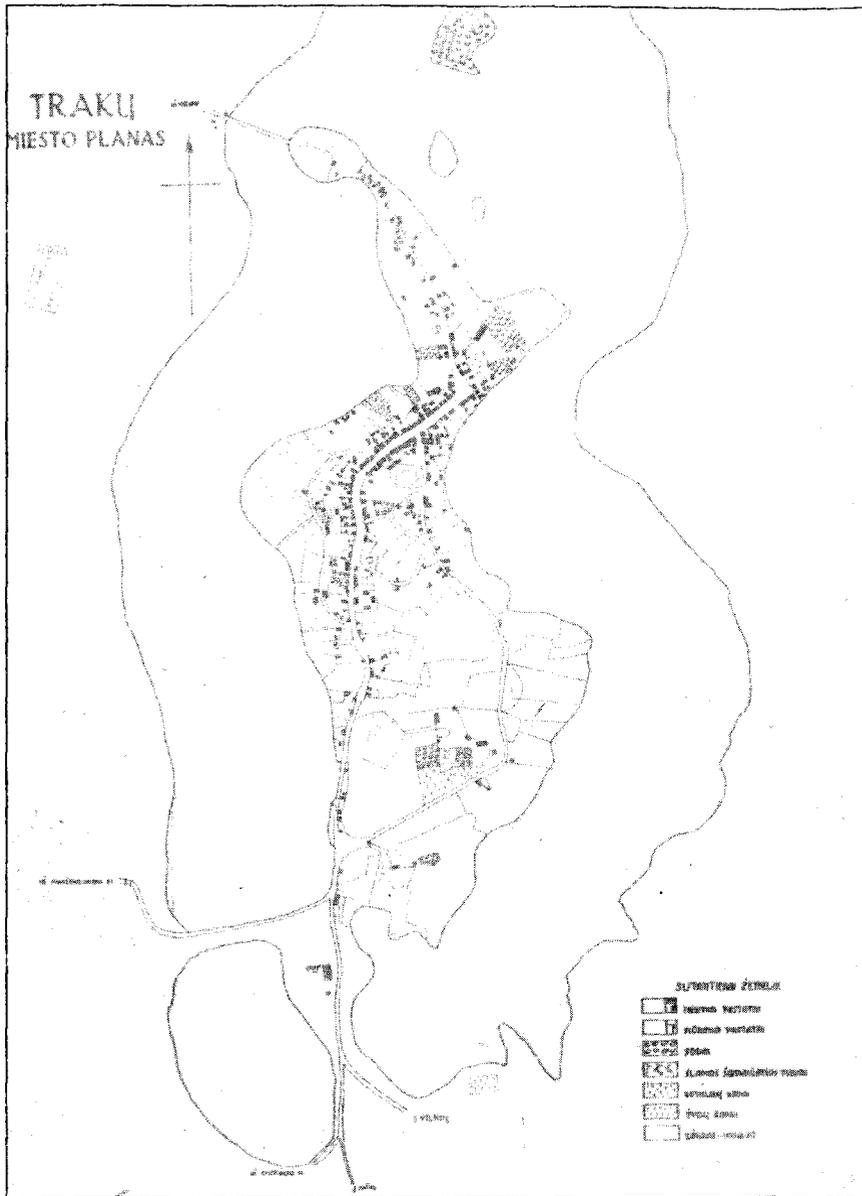
1854 m. spalio 20 d. architektas V.Nimetcas pranešė, kad vienuolyno rekonstrukcijos darbai šiaip taip baigti. Pateikiamas labai smulkus visų rekonstruotų pastatų inventorinis aprašymas.

V.Nimetcas už atliktus darbus turėjo atsiskaityti. Byloje išliko jo sudarytos dokumentacijos, pateiktos gubernijos statybos ir kelių komisijai, sąrašas. Tai 4 sąmatos, 7 fasadų, planų ir vietovės plano brėžiniai, 2 darbų žurnalai, 1 techninės ataskaitos byla, 1 darbų ataskaitos byla, aktas dėl bajorų globos patalpų rekonstrukcijos reikalingumo ir 2 aiškinamieji raštai.

Byloje yra 5 sąmatos. Tai bendra, dar 1847 m. sudaryta sąmata (tik 6665 rb 40 kp), bajorų globos patalpų rekonstrukcijos ir koridoriaus rūsyje įrengimo sąmatos, bei dar viena 3750 rb 64 1/4 kp sąmata, sudaryta 1850 m. architekto V.Nimetcos. Penktoji sąmata sudaryta 1850 m. irgi V.Nimetcos, bet jau 4157 rb 28 kp. Išliko ir 1850, 1851 ir 1854 m. smulkios techninės ataskaitos, 1850, 1851 ir 1854 m. darbų žurnalai. Pastaruosiuose padieniui aprašyti atlikti darbai ir jų kiekis, fiksuoti meteorologiniai duomenys. Brėžinių likimas ir toliau lieka mįsle - jų byloje nėra.

Trakų bernardinų vienuolyno pastatų naudojimas tuo metu neaiškus. Byloje yra 1854 m. spalio 15 d. Vilniaus gubernijos žandarų korpuso štabo karininko pulkininko (pavardė neįskaitoma) pranešimas statybos ir kelių komisijai. Esą jam pranešęs Trakų žandarų komandos vadas kapitonas Sachackis, kad visas vienuolyno patalpas, gubernijos vadovams leidus, užėmė Leibgardijos jėgerių pulko štabas. Todėl ir žandarų komanda užimti jiems skirtų patalpų negalinti. Kariuomenė ten 1855 m. lapkričio 8 d. dar tebebuvo.

1850 m. buvo iškilusi dar viena Trakų bernardinų bažnyčios panaudojimo idėja - įrengti joje Trakų maisto sandėlius (Тракайский провианский магазин) [*LVIA. F.382. Ap.2. B.60. L.952-953*]. Rašoma, kad dalis vienuolyno jau buvo paversta 1-ojo pėstininkų korpuso lauko valdybos (Полевое правление комиссионерства I пехотного корпуса) sandėliais, o dabar jie, dėl valdinių įstaigų, žandarų komandos ir patalpų

tardomiesiems areštuotiesiems įrengimo darbų laikinai perkraustyti į bažnyčią. Buvo pavesta architektui V.Nimetcui ir Trakų maisto sandėlių priežiūretojui apžiūrėti bažnyčią, nustatyti jos būklę ir padaryti išvadas apie jos stiprumą ir galimybes be pavojaus galutinai įrengti čia sandėlius.

Minėti asmenys, dalyvaujant Trakų gorodnyčiui papulkininkui Stuginui, nustatė, kad bažnyčios stogas avarinis, medinės konstrukcijos supuvusios, skliautai permirkę, apirusios sienos. Nusprendė, kad tokį pastatą naudoti pavojinga, o jį remontuoti būtų per brangu.

1850 m. iškilo vėl naujų planų dėl uždaryto bernardinų vienuolyno panaudojimo [LVIA. F.382. Ap.2. B.60. L.928-935]. Mat Trakų miesto gyventojai, sprendžiant iš pavardžių - karaimai, kreipėsi į carą ir "miesto palaikymui" prašė, kad Trakų centre vyriausybinėms įstaigoms būtų statomas naujas pastatas, užuot jas įkurdinus bernardinų vienuolyne. Taip pat siūlė, kad vienuolyne būtų įrengtos kareivinės ir įkurta trijų klasių mokykla bajorams. Šis pasiūlymas atsidūrė pas žandarų korpuso šefą generolą adjutantą grafą Orlovą, kuris jį persiuntė Vilniaus kariuomenai gubernatoriui. Galų gale šis prašymas pateko gubernijos bendrųjų reikalų komisijai, bet ji nespėdė mokyklos įsteigimo Trakuose, nes tai nebuvo jos kompetencija. Tačiau manė, kad pakeisti ankstesnius gubernijos ir aukštesnių vadovų sprendimus dėl vienuolyno pastatų esą nepatogu. Be to, darbų už nemažą sumą jau atlikta. Sumanymas iš esmės buvo palaidotas.

1854 m. liepos 22 d. Vilniaus gubernijos statybos ir kelių komisija ipareigojo minėtą V.Nimetcą sudaryti uždarytos bažnyčios remonto sąmatą. Architektas kartu su bajorų vadu ir inžinieriumi majoru Nitoslavskiu apžiūrėjo bažnyčią ir surašė akta. Nurodė, kad stogo būklė yra avarinė, palengva irsta sienos. V.Nimetcas sudarė 209 rb 52 kp stogo, sienų ir karnizų remonto sąmatą. Tačiau jam buvo liepta sudaryti viso pastato remonto sąmatą, kuri siekė 870 rb 14 kp. Bažnyčia, matyt, ir toliau palikta be priežiūros. Apie jos remontą byloje duomenų nėra.

Analizuojant to laikotarpio buvusio bernardinų vienuolyno pastatų likimą, mus domintų du planai. Pirmasis - tai 1846 m. viso miesto esamos padėties planas [Mikulionis S., 1979. P. 54-57] (5 pav.). Jame pa-vaizduota ir bernardinų vienuolyno valda. Palyginus su 1800 m., matyti

5 pav. 1846 m. Trakų miesto tikrosios būklės planas

pasikeitimų. Dabar visą pietinę Bernardinų kalvos ir šlaito dalį užėmė didelės kapinės. Želdiniai buvo ne tik į vakarus, bet ir į rytus, t.y. iš dviejų vienuolyno pastato pusių. Palivarke belikę šeši pastatai. Palyginus su 1800 m. planu, galima spėlioti, kad palivarke tebestovėjo bravoras, dalis arklidžių, kepykla (arba vienas iš palivarko gyvenamųjų pastatų), vežiminė ir klėtis. Tarp bravoro ir vienuolyno kalvos šlaite matomas dar vienas nežinomos paskirties trobesys, kurio nera 1800 m. plane.

1846 m. miesto planas rodo, kad bernardinų vienuolynui priklausiusioje teritorijoje prie dabartinės Vytauto gatvės prasidėjo statybos. Ten stovi 6 pastatai. Tačiau paties vienuolyno dokumentuose apie tai nieko neužsimenama. Vadinasi, tuojau po vienuolyno uždarymo bernardinų valdoje pradėjo kurtis miestiečių sodybos. Kiek vėliau vietoj buvusio palivarko dalies apie 1817-1850 m. (?) pastatoma ligoninė [VIA. F.218. Ap.4. B.1807]. Matyt, minimas koks nors kitas ligoninai skirtas statinys, nes dabartinės ligoninės architektūra rodytų XIX a. antrąją pusę ar net amžiaus pabaigą.

1851 m. sudaromas specialus Trakuose bernardinams priklausiusių valdų planas [Baliulis A., 1984. L.19; LVIA. F.526. Ap.3. B.9489]. Plane pažymėtos trys valdos: Babruko ežeras, dalis Bernardinų ežero ir teritorija mieste.

Analizuojamas planas yra ėjusio ypatingojo matininko pareigas A.Morozovo patvirtinta kopija. Kur yra originalas, nežinoma. Planą sudarė Trakų apskrities matininkas (kartu ir Vilniaus gubernijos sekretorius) Konstantinas Strusevičius. Mat beveik visos uždaryto vienuolyno valdos mieste perėjo "vietinės miesto rotušės" žinion. Sudarytą planą (originalą) pasirašė daugybė suinteresuotų asmenų, kurių valdos ribojosi su bernardinų valdomis, ir kviestinių.

Iš plano aiškėja, kad bernardinai valdė tik vidurinią Bernardinų ežero dalį. Plane jis pavadintas Lanko (iškreipus jį į Lonka) vardu. Į šiaurę ežeras pažymėtas kaip valstybinio Bražuolės dvaro nuosavybė. Pietinė dalis, vadinama Abatijos vardu, 1851 m. priklausė Vilniaus stačiatikių Šv. Trejybės vienuolynui.

Valda mieste iš šiaurės pusės ribojosi su nepilnamečio šlėktelės Barausko, miesto ir abatijos, o plano sudarymo metu ir su Vilniaus Šv. Trejybės vienuolyno sklypais. Iš kitų pusių teritoriją riboja gatvės.

Vienuolynui mieste priklausiusios valdos teritorijoje buvo jau iš seno susiklostęs funkcinis zonavimas. Ant kalvos stovėjo mūrinis vienuolynas su

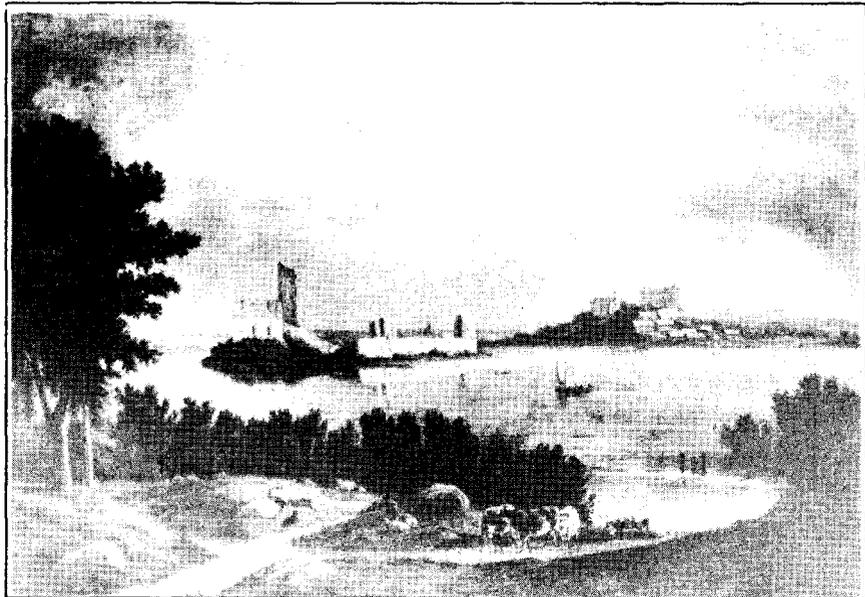
bažnyčia. Plano paaiškinimuose nurodoma, kur 1846 m. buvo skirtas plotas "Trakų kalėjimo tvirtovei" (Трокскому тюремному замку). Į vakarus nuo vienuolyno ant kalvos buvo vaisių sodas. Prie dabartinės Vytauto ir dalies Birutės gatvės tįsojo sausos pievos juosta. Į šiaurės vakarus buvo pelkė, pavadinta "pelkėta pieva". Į pietus tarp vienuolyno ir dabartinės Birutės gatvės buvo kapinės.

Plane nurodyti vienuolyno palivarko pastatai. Jų buvo penki: bravoras, arklidės, du palivarko valdytojo trobesiai ir klėtis.

1859 m. uždarytam Trakų bernardinų vienuolynui prasidėjo naujas etapas. Mat kilo sumanymas jame įrengti kalėjimą ir įkurdinti žandarų komandą [LVIA. F.382. Ap.1. B.433]. 1859 m. birželio 29 d. Vilniaus karinio gubernatoriaus ir Kauno bei Gardino generalgubernatoriaus valdyba pranešė Vilniaus gubernijos statybos ir kelių komisijai, kad kažkokia komisija apžiūrėjo visiškai apgriuvusią Trakų "kalėjimo pilį" (тюремный замок (!)). Buvo leista kalinius perkelti į uždarytą bernardinų vienuolyną. Kartu pranešė, kad vienuolyną rekonstruoti į kalėjimą gali leisti tik vidaus reikalų ministras ir gubernijos valdžia. Tačiau Vilniaus karinis gubernatorius pritaikyti bažnyčią invalidų komandai (kuri, matyt, saugojo kalinius) nesutiko. Motyvavo, kad nesą reikalo iškelti šią komandą iš jos užimamų patalpų mieste.

Gubernijos statybos ir kelių komisija tų pačių metų liepos 8 d. nusprendė kalėjimą įrengti visame vienuolyne, paliekant visas valdines įstaigas iš miesto nuomojamuose pastatuose. Taip pat nusprendė į ten perkelti ir invalidų komandą, iki tol įsikūrusią pusiau sugriuvusiame privačiame name. Šiems tikslams dar 1858 m. buvo parengtas projektas su aiškinamuoju raštu. Projekto likimas nežinomas, nes byloje apie jį neužsimenama. Darbai turėjo kainuoti 640 rb 45 kp. Buvo prašoma leisti panaudoti lėšas iš 4500 rb sumos, skirtos Ašmenos, Lydos, Vilniaus ir Trakų kalėjimų remontui.

Iš susirašinėjimo aiškėja, kad tuo metu vienuolyno pastatas buvo tuščias ir kam nors panaudoti bažnyčią nebuvo planuojama. Rekonstrukcijos darbai pavedami jau minėtam architektui V.Nimetui. Kartu buvo sutarta pastatą dar kartą apžiūrėti. Tai pavedama V.Nimetui ir inžinieriui štabo kapitonui Suchodolskiui. Sudaromas aktas, kuriame nurodoma, kad reikia atlikti papildomus darbus. Aktą dar pasirašė bajorų vadas.

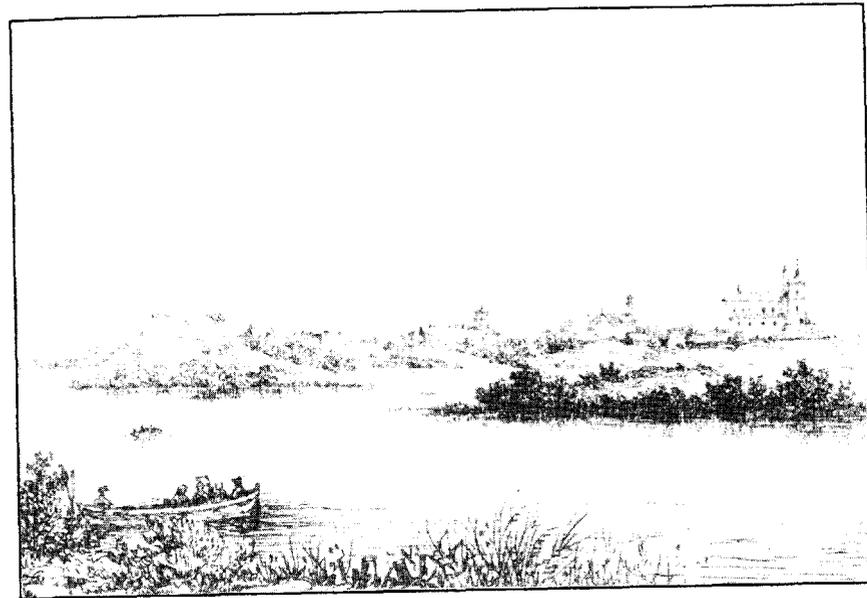
6 pav. 1846 m. Trakų miesto ir salos pilies bendras vaizdas. K. Breslauerio tapybos darbas

Vilniaus karinis gubernatorius su tuo sutiko. Tik dar kartą nurodė, kad jokių būdu nebūtų užimta bažnyčia. Jai esą numatyta kitokia (nenurodoma kokia) paskirtis.

Darbų eiga neaiški. Pavyzdžiui, 1859 m. rugsėjo 30 d. V. Nimetcas praneša, kad Statybos ir kelių komisijai siunčia aktą ir kai kurių darbų sąmatą. O spalio 5 d. jis praneša, kad darbai baigti ir areštuotieji bei invalidų komanda galinti persikelti. Papildomi darbai kainavo 214 rb 72 kp. Iš susirašinėjimo matyti, kad tai buvo smulkūs darbai, kurių reikėjo siekiant geriau ir tikslingiau laikyti areštuotuosius ir sumažinti išlaidas kariniams postams.

Visų darbų reikalingumą ir kokybišką atlikimą metų gale paliudijo Statybos ir kelių komisijos narys inžinierius pulkininkas Narbutas.

Byloje yra išlikęs 1859 m. atliktų darbų sąrašas, sudarytas V. Nimetco. Iš jo matyti, kad pastato viduje buvo papildomai pastatyta sienų, remontuotas čerpių stogas ir pirtis areštuotiesiems. Visi kiti darbai daugiausia susiję

7 pav. 1855 m. Trakų centrinės dalies vaizdas. S. Vorobjovo piešinys

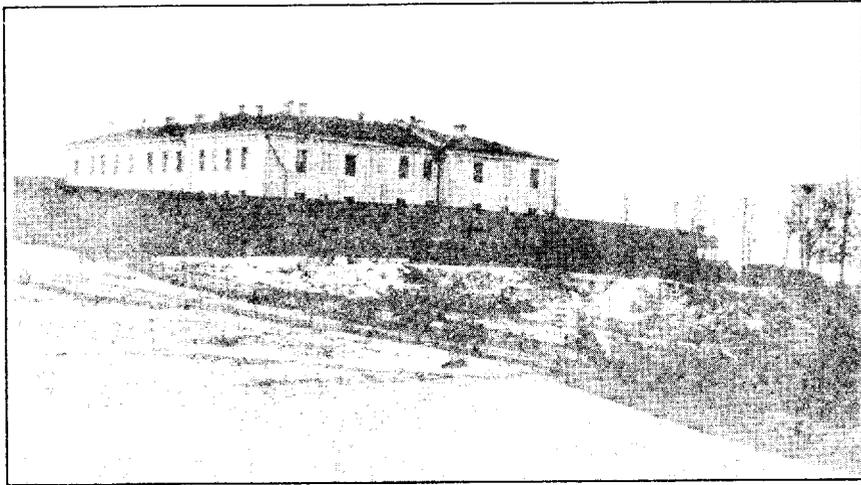
su kalėjimo ir invalidų komandos įkurdinimu. Tai gultų įrengimas, grotvų uždėjimas ant 42 langų, durų sustiprinimas ir kt.

Prie rekonstrukcijos darbų dirbo kalvis Volodzka, šaltkalvis Ševerdavičius, staliai Berkovskis ir Šimkevičius, mūrininkas Maleras ir stiklius Morduchovičius.

Kaliniai į jiems pritaikytą vienuolyną perkelti 1859 m. gruodžio 10 d. Įrengto kalėjimo kai kurios patalpos buvo drėgnos. Apie tai Vilniaus civiliniam gubernatoriui pranešė Trakų apskrities bajorų vadas ir minėtas pulkininkas Narbutas. Apžiūrėjus vietoje, nuspręsta kai kuriuos peršalančius antrojo aukšto skliautus užpilti pelenais ir anglimi arba apkloti šiaudais. O visą tą sluoksnį patarta dar užpilti smėliu.

Bernardinų vienuolyno pastatas priklausė vietos valdžiai, t.y. Trakų groduičiui. Kalėjimas užėmė visą antrąjį aukštą ir pirmojo aukšto bei rūsio kairiąją (tik neaišku kurią) dalį.

Atlikęs darbus 1860 m. V. Nimetcas atsiskaitė. Yra išlikęs siunčiamų dokumentų sąrašas su lydraščiu. Sąraše figūruoja dvi sąmatos, darbų vykdy-

8 pav. Kalėjimų paveldo bernardinų vienuolyno vaizdas. XX a. pradžios nuotrauka

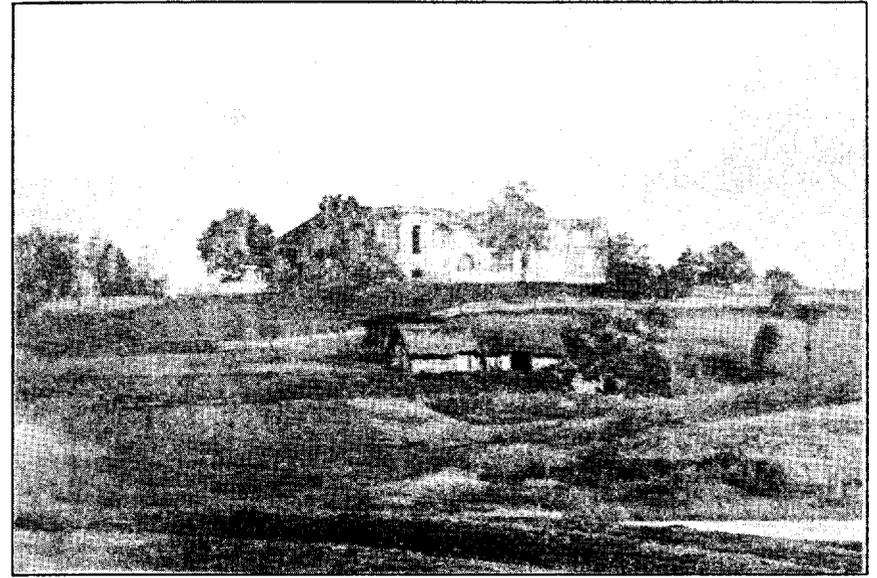
mo žurnalas, knyga darbininkų sąrašams, knyga medžiagoms surašyti, techninė ataskaita ir dvi susirašinėjimų bylos. Byloje, deja, tėra tik vienos 1859 m. gegužės 15 d. sudarytos 646 rb 85 kp sąmatos kopija. Reikia manyti, kad kita išvardyta medžiaga buvo persiųsta kurioms nors kitoms suinteresuotoms organizacijoms.

1860 m. birželio 1 d. dokumentu ši byla ir baigiama.

Aukščiau išdėstyta medžiaga rodo, kad po 1845 m. vienuolyno uždarymo buvo nubraižyta daug brėžinių, bet jie kol kas nesurasti. Tie brėžiniai būtų unikali medžiaga, jei ateityje kultū sumanymas bernardinų pastatus kalvoje atstatyti.

Kitoks likimas laukė apleistos Trakų bernardinų bažnyčios [LVIA. F.382. Ap.1. B.680].

1865 m. balandžio 30 d. Trakų miesto ir apskrities karinis viršininkas papulkininkis Sazanovas raportu prašė Vilniaus gubernijos vadovus leisti nugriauti bernardinų bažnyčios bokštus (karinio viršininko raporte jie vadinami kupolais). Motyvavo, kad būtina "panaikinti bažnyčios vaizdą" ir kad gresiantys griūti bokštai yra pavojingi kareivinėms (tada vienuolyne buvo įsikūręs kalėjimas ir žandarų komanda). Kartu buvo siūloma išardytas medžiagas atiduoti tam, kas savo lėšomis sutiks nugriauti bokštus.

9 pav. Buvusio bernardinų vienuolyno mišal. XX a. pradžios nuotrauka

Vilniaus gubernijos valdyba bokštų nugriovimui neprieštaravo, tik reikalavo, kad atsivėrusios angos būtų užtaisytos ardant gautomis medžiagomis.

Kaip praneša 1865 m. birželio 22 d. tas pats Trakų karinis viršininkas, nugriauti bokštus sutiko Sankt Peterburgo-Varšuvos geležinkelio inžinierius Konstantinas Skrochovskis. Tačiau iš jo buvo pareikalauta duomenų - kiekgi kainuotų tie darbai.

Iš susirašinėjimo paaiškėja, kad K.Skrochovskis apsiėmė nugriauti, ko gero, visą bažnyčios viršų, t.y. abu bokštus, frontoną ir bažnyčios stogo gegnes. Kartu pasižadėjo atsiradusias skylės uždengti lentomis.

K.Skrochovskis sudarė 315 rb sąmatą. Iš jos matyti, kokie planuoti ardymo darbai. Tai apie 20 kubinių sieksnių plytų mūro išgriovimas, 40 porų gegnių nuardymas, dviejų kupolų su medinėmis konstrukcijomis ir kryžiais nuėmimas, griuvenų pašalinimo darbai ir skylių vietoj bokštų užtaisyimas lentomis. Buvo iš ardymo numatyta gauti 10000 plytų, 5 geležinius kryžius, 4 kubinius sieksnius medienos, metalinį balkonėlį ir apie 40 pūdų

surūdijusios skardos. Medžiagų kaina nenurodyta, nes ją nustatyti nesa galima.

1870 m. buvo sumanyta Trakų bernardinų vienuolyno bažnyčią galutinai nugriauti. Duomenų apie tai randame išlikusioje Vilniaus gubernijos valdybos statybos skyriaus byloje [*LVIA. F.382. Ap.1. B.775*]. Kaip matyti iš susirašinėjimo, dar tų pačių metų spalio 13 d. Vilniaus gubernatorius kreipėsi į Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko generalgubernatorių ir prašė leidimo nugriauti prie vietinio kalėjimo esančią uždarytą bažnyčią. To paties mėnesio 20 d. raštu generalgubernatorius paprašė papildomų duomenų: kada ir kam leidus bažnyčia buvo uždaryta, kam ji buvo perduota ir kam ji tada priklausė. Taip pat prašyta duomenų apie kalėjimo pastatus ir apie buvusius ankstesnius planus dėl bažnyčios paskirties pakeitimo. Į šį raštą kažkodėl atsakė Vilniaus gubernijos stačiatikių cerkvių statybos komiteto pirmininkas. Buvo pateikti visi reikalingi duomenys. Nurodyta, kad bažnyčia yra pusiau sugriuvusi ir per ją pabėga kaliniai.

Generalgubernatorius 1870 m. lapkričio 27 d. raštu leido galutinai nugriauti bernardinų bažnyčią. Tačiau kiek anksčiau inžinierius Noldė jam buvo pranešęs, kad pastate yra brangių plytų, todėl jo griovimą reikia atiduoti iš varžytinių. Šie darbai 1871 m. buvo pavesti statybos skyriaus jaunesniajam inžinieriui Polozovui. Iš jo buvo pareikalauta žinių apie medžiagų ir nugriovimo kainą, apie nugriovimo darbų, statybinio laužo išvežimo ir aikštelės sutvarkymo (sutrambavimo) kainas.

Tačiau griovimas užsitęsė. Todėl generalgubernatorius 1871 m. gegužės 2 d. raštu apie tai priminė Vilniaus gubernatoriui. Šis savo ruožtu spaudė Polozovą. Polozovas savo raportu pasiūlė, kad tą darbą atliktų technikas Gartungas, kuriam priklauso ir kitų darbų priežiūra Trakuose. Kartu pranešė, kad minėtas technikas apžiūrėtų kalėjime remonto darbus, kuriuos už 300 rb atliko Trakų apskrities ispravnikas. Tačiau reikalai vis tiek nepajudėjo. Todėl generalgubernatorius rugpjūčio 1 d. vėl rašė raštą Vilniaus gubernatoriui. Atsakymą, kad Gartungui pavesta pateikti žinias per dvi savaites, pasirašė gubernijos architektas Čaginas. Technikas Gartungas aiškinosi, kad griovimas užsitęsė, nes jis labai užimtas cerkvių statyba Vilniaus, Ašmenos ir Švenčionių apskrityse bei kitais darbais. Kartu rašė, kad Trakų cerkvės šventikas Penkevičius numatė prie cerkvės (esamos) pastatyti varpinę ir mano, kad jai medžiagos tiktų iš numatytos nugriauti bažnyčios. Matyt, buvo planuota iš tokiu būdu

gautų medžiagų sumūryti ir cerkvės tvorą. Tačiau Gartungas siūlė ją, ekonomijos dėlei, mūryti iš lauko akmenų. Ir vėliau šis klausimas kažkodėl buvo iškilęs.

Bažnyčios (tik neaišku, kodėl ji pavadinta dominikonų) nugriovimas pagal samatą turėjo kainuoti 1566 rb 66 kp. Numatyta iš ardymo gauti 135200 plytų už 400 rb 57 kp ir 18,5 m³ akmenų už 55 rb 52 kp.

Nugriauti bažnyčią pasisiūlė Vilniaus gyventojas Azarijus Semionovas-Pozemskis. Prašyme rašoma, kad jis sužinojęs, jog bažnyčios nugriovėjui bus atiduotos visos gautos medžiagos.

Bažnyčios liekanos nebuvo nugriautos dar ir 1880 m. Tų metų liepos 25 d. rašte Vilniaus gubernijos cerkvių statybos valdybai (церковно-строительное присутствие) rašoma, kad Vilniaus gubernijos prokuroriui nugriauti bažnyčią siūlėsi kalinys Rubinas Koganas.

Tačiau dėl tolesnio bažnyčios likimo byloje duomenų nėra. 1883 m. birželio 7 d. gubernijos inžinieriaus Levickio rezoliucija ši byla užbaigiama. Matyt, bažnyčia jau buvo nugriauta. Kas tą padarė, kada ir kokiomis sąlygomis, gal paaiškės vėliau. Dabar galima tik spėlioti, kad Trakų Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčia galutinai nugriauta 1880-1883 m. laikotarpiu. Matyt, tada pietiniame vienuolyno korpusė buvo įrengtas įvažiavimas į kiemą. Dėl bažnyčios griovimo ir įvažiavimo įrengimo minėtas korpusas turėjo būti rekonstruotas.

Išnyko nuo žemės paviršiaus Trakų bernardinų vienuolyno bažnyčia. Ji savo architektūra gal ir nebuvo puošni, tačiau vaidino ypatingą vaidmenį Trakų miesto panoramoje ir apylinkių kraštovaizdyje. Ne be reikalo į ją atkreipė dėmesį Trakus piešę dailininkai (6 pav.). Vienas iš jų - Peterburgo dailės akademijos auklėtinis Sokratas Vorobjovas, kuris 1855 m. atliko čia piešimo praktiką. [*Mikulionis S., 1982. P. 22-23*] (7 pav.). Liko vien kalėjimu paversti vienuolyno mūrai (8-9 pav.).

Archyvinės žinios apie Trakų bernardinų mūrinio vienuolyno ir bažnyčios pastatus baigiasi 1883 m. Bet iki ansamblio galutinio sugriovimo Pirmojo pasaulinio karo metu, t.y. 1915 m., praėjo nemažai laiko, ir to laikotarpio įvykiai, remontas, pakeitimai ir, galų gale, paties palivarko pastatų nugriovimo istorija dar laukia tyrinėtojų.

Šį skyrių galima užbaigti ištrauka iš P.Klimo, aplankiusio Trakus 1915 m. spalio 15 d., išpūdžių: "Įeinant į Trakų miestelį vaizdas greitai atsimaigė. Nabaigęs trobelės visos sugriautos, išplėšytos, nudegusios, apkasais apraus-

tos, nugriuvusios, šaudyte iššaudytos. Kalėjimo rūmų stogas nudeges, cerkvės viršūnė numušta, bažnyčios vienas bokštas nugriautas ir šiaip bažnyčia pikta apdaužyta... Kaip nepaprasta buvo keliauti pseudopirkliui per tuos ugnies ir kraujo, rodos dar šiltai aptaškytus ir tyrais paverstus Lietuvos laukus" [Klimas P., 1922. P. 549-551].

Tolesnė bernardinų vienuolyno istorija - tai likimo valiai paliktų ir niekieno neprižiurimų griuvėsių istorija.

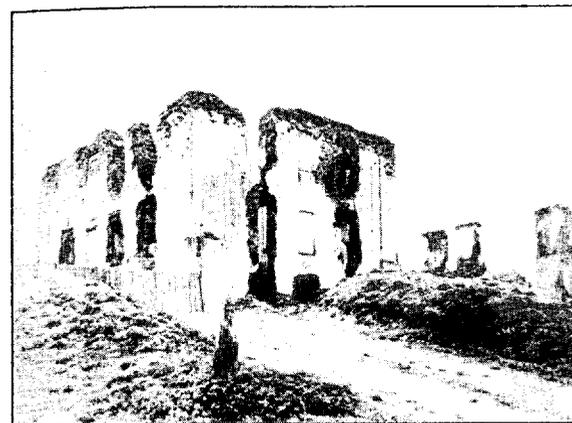
4. BERNARDINŲ VIENUOLYNO PASTATŲ LIKIMAS LAIKOTARPIU NUO 1915 m. IKI ŠIŲ DIENŲ

1915 m. karo veiksmy metu vienuolyną sugriovė vokiečių artilerija. Tai galutinai nulėmė tolesnę bernardinų vienuolyno valdos ir pastatų mieste likimą:

1. Mūrinio vienuolyno griuvėsiai paliekami likimo valiai;
2. Bernardinų kalvoje ir į šiaurės rytus bei į rytus nuo jos pastatomi keli vienaaukščiai nedideli trobesiai. Kai kurie iš jų gali būti išlikę dar nuo kalėjimo laikų;
3. Toliau (nors ir neintensyviai) miestiečių sodybomis ar kitokios paskirties pastatais užstatoma kita vienuolynui priklausiusi teritorija.

Po Pirmojo pasaulinio karo Vilniaus kraštą okupavo Lenkija. Tarpukario metu Trakuose vyko šiek tiek tokios statybos, senų pastatų remontas, prasi-dėjo pilių (ypač salos pilies) konservavimas. Tačiau bernardinų vienuolyno ir bažnyčios griuvėsiai, kaip jau buvo minėta, visiškai apleidžiami. Nors bandymų užfiksuoti esamą griuvėsių būklę buvo. 1921 m. technikas Vilhelmas Jarmalavičius sudarė "N.Trakų kalėjimo mūrų" planą [LVIA. F.55. Ap.5. B.95. L.94]. Planas scheminis ir greičiausiai vaizduoja pirmąjį aukštą. Tačiau tai labai svarbus brėžinys, nes jis vienintelis dabar žinomas planas, leidžiantis bent apytikriai įsivaizduoti vienuolyno korpusų ir vidaus patalpų išdėstymą.

Brėžinyje parodyti ir tuo metu vienuolyno aplinkoje, matyt, dar nuo kalėjimo laikų tebestovėję pastatai. Pačioje kalvoje į pietvakarius nuo vie-

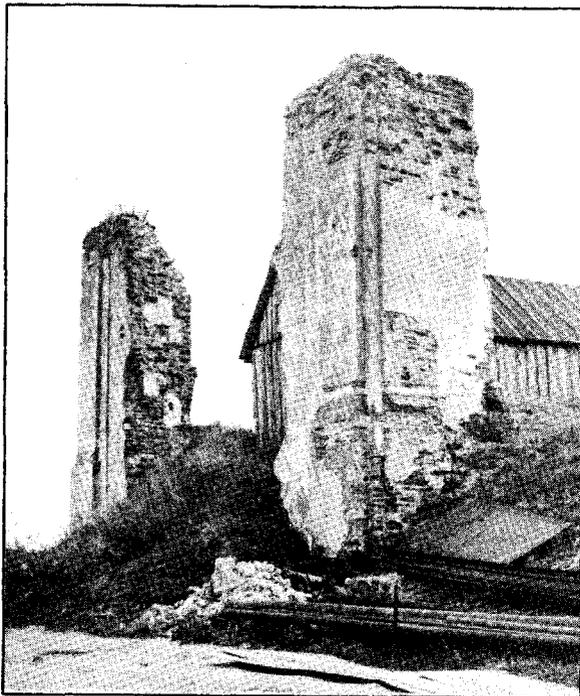

10 pav. Buvusio vienuolyno mūrai. J.Klosa(?) nuotrauka

nuolyno buvo medinis pastatas, pavadintas "tarnybos namu". Šis pastatas, atrodo, dar tebestovėjo ir po Antrojo pasaulinio karo. Į rytus jau už kalvos ribų stūksojo medinė arklidė ir sandėlis. O kiek atokiau - medinis su mūriniais stulpais kluonas. Kada nugriauti pastarieji trys trobesiai, - žinių aptikti nepavyko.

Apie 1925-1926 m. prof. J.Klosas (?) bernardinų vienuolyno griuvėsius nufotografavo. Nuotraukos buvo saugomos Valstybinio istorijos archyvo fonduose [LVIA. F.1135. Ap.3. B.655]. Toji su nuotraukomis byla prieš porą metų archyve dar tebebuvo. Dabar ji yra dingusi. Beliko tik nugriauto vienuolyno nuotraukų kelios kopijos pas pavienius asmenis (10 pav.). Jei aplankas su nuotraukomis neatsiras, tai bernardinų vienuolyno pastatų istorijai bus didelis nuostolis. Šis praradimas pasijaus ypač tada, kai iškils vienuolyno restauravimo poreikis.

Tarpukario laikotarpiu palengva toliau užstatoma vienuolynui priklausiusi teritorija. Tai matome iš J.Tochtermano 1935 m. sudarytų Trakų miesto schemų [Tochtermann J., 1935]. Prie dabartinės Vytauto gatvės stovėjo aštuonios sodybos. Šios sodybos egzistavo jau nuo XIX a. vidurio. Viena sodyba buvo įsikūrusi prie dabartinės Birutės gatvės. Dar viena sodyba matoma dabartinėje Banelio gatvėje netoli ligoninės. Visas bernardinams priklausęs sklypas jau padalintas dviem naujai susiformavusiomis gatvelėmis. Rytų-vakarų kryptimi tarp Bernardinų kalvos vakarinio šlaito ir Vytauto gatvės matome vieną tokią gatvelę, o kalvos papėdėje - pastatų gru-

11 pav. Trakų bernardinų vienuolyno liekanos. XX a. antroji pusė

pę. Šio darbo autorius prisimena ten buvus iš betono blokų pamūrytą piešinę ir medinius pagalbinius pastatus. Tarp dabartinių Vytauto ir Birutės gatvių J.Tochtermanas rodo tuščią plotą. Matyt, tik po 1935 m. šiame tuščiam lygiame plote, buvusiam į pietvakarius nuo kalvos, pastatyta didelė vienaaukštė mokykla. Ji ir visi kiti senieji pastatai buvo išlikę iki mūsų dienų. Jie nugriauti tipinių gyvenamųjų namų statybos metu. Ant Bernardinų kalvos, sprendžiant iš J.Tochtermano planų, bent iki 1935 m. didesnių statybų nevyko. Tik jos pietvakariniame krašte stovėjo nemažas medinis gontais dengtas pastatas, bet tai gali būti 1921 m. N.Jermalavičiaus išmatuotas "tarnybos namas".

Bernardinams priklausiusios valdos užstatymo istorija smulkiau neanalizuojama. Lenkų okupacijos metu šiose valdose vykusios statybos nieko bendra su bernardinų vienuolynu neturi. Miestiečių sodybų kūrimasis ir kitos statybos - tai jau atskira Trakų miesto užstatymo istorija.

Greičiausiai sodybų savininkai net nežinojo, ant kieno žemės stovi jų trobesiai.

Trakų miesto paminklų likimas po Antrojo pasaulinio karo nevienodas. Kone visas dėmesys buvo skiriamas Trakų salos pilies fragmentiniam restauravimui-konservavimui. Tie darbai, prasidėję 1947 m., tebesitęsia iki šiol. Pusiasalio pilyje darbuojamasi nuo 1953 m. Tačiau darbai vyko neorganizuotai, priešokiais ir šios pilies padėtis dabar katastrofiška. 1953 m. šiek tiek dirbta ir prie dominikonų vienuolyno bažnyčios pusiasalio pilyje neužbaigtų mūrų. 1954 m. suremontuotas Šv.Jono Nepomuko koplytstulpis miesto centre. Retkarčiais nedidelis remontas vyko ir parapijos bažnyčioje.

Tačiau bernardinų vienuolyno likimas yra panašus į daugelio Trakų senųjų pastatų likimą, t.y. jie buvo laikomi neturinčiais jokios vertės ir, pirmai progai pasitaikius, nugriaunami.

Po Antrojo pasaulinio karo bernardinų vienuolyno griuvėsiai vis dėlto nebuvo sulyginti su žeme. Nors bandymų būta. Vienas buvusių rajono valdininkų pasakojo, kad apie 1959-1962 m.buldozeriais buvo griauamos dar virš žemės kyšančių mūrų liekanos. "Operacija" beveik pavyko. Todėl iki mūsų dienų išliko tikrai vienuolyno rytinio korpuso kampai (11 pav.). Kiek prisimena šio darbo autorius, minėtas valdininkas pasakojo, kad, neva, kalvoje buvo rengiama turgaus aikštė. Nugriautų mūrų luitai dar ilgai gulėjo ant žemės paviršiaus. Jie buvo ardomi ir išrenkamos plytos. Deja, tuo užsiiminėjo net valstybinės įstaigos. 1959 m. iš vienuolyno griuvėsių buvo renkamos plytos gotikinio pastato Vilniuje, Pilies g. 12 fasadui restauruoti. Bet plytų buvo surinkta ne tiek daug, ir ne tai buvo svarbiausia vienuolyno liekanų tolesnio nykimo priežastis.

Kiek darbo autorius prisimena, bent jau nuo 1959 m. Bernardinų kalvoje buvo įsikūrusi vietinė remonto organizacija, kuri ten išbuvo gana ilgai. O vienuolynui priklausiusios teritorijos dalis, buvusi prie dabartinės Vytauto gatvės, dabar ištiesai užstatyta daugiaaukščiais gyvenamaisiais namais. Bet, kaip minėta, tai jau atskira Trakų miesto istorijos dalis.

SUTRUMPINIMAI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Baliulis A., 1972 - Baliulis A. Trakų senamiesčio regeneracijos projektas: Istorinė apybraiža. V., 1972 // PRPL F. 5-619.

Baliulis A., 1984 - Baliulis A. Trakų senamiesčio regeneracijos projekto korektūra: Istoriniai tyrimai. T.1. V., 1984 // PRPL F. 5-3545.

Baliulis A., Firkovičius R., Vojevodskaitė A., 1981 - Baliulis A., Firkovičius R., Vojevodskaitė A. Lietuvos architektūros paminklai: Istoriniai tyrimai. V., 1981 // PRPL F. 5-2820.

Čerbulėnas K., 1981 - Čerbulėnas K. Profesoriaus Martyno Knakfuso kūryba // Lietuvos TSR architektūros klausimai. V., 1981. T. 7 (2).

Čerbulėnas K., 1983 - Čerbulėnas K. Disonyzas Čadajus // Statyba ir architektūra. 1983. Nr. 12.

Drėma V., 1980 - Drėma V. Architekto Augustino Kosakauskio kūryba // Lietuvos TSR architektūros klausimai. V., 1980. T. 6(2).

EP - Troki Stare i Nowe // Encyklopedyja powszechna. Warszawa, 1867. T. 25.

Firkovičius R., 1981 - Firkovičius R. Nemėžio mečetė (Vilniaus raj.). Lietuvos architektūros paminklai: Istoriniai tyrimai. Istorinės apybraižos. V., 1981 // PRPL F. 5-2820.

Jasas R., 1980 - Jasas R. Pergamentų katalogas. V., 1980.

Jurginis J., Lukšaitė I., 1981 - Jurginis J., Lukšaitė I. Lietuvos kultūros istorijos bruožai. V., 1981.

Klimas P., 1922 - Klimas P. Mano kelionė po Lietuvą 1915 metais // Mūsų senovė. Tilžė, 1922. T. 4/5.

Kodeks... - Kodeks dyplomatyczny katedry i Diecezji wileńskiej. Kraków, 1939. T. 2.

Kryczyński L., 1937 - Kryczyński L. Historia meczetu w Wilnie. Warszawa, 1937.

Kryczyński S., 1938 - Kryczyński S. Tatarzy litewscy. Warszawa, 1938.

Kulwiec E., 1939 - Kulwiec E. Troki, przewodnik. Wilno, 1939.

Kunčas-Žemaitaitis R.A., 1985 - Kunčas-Žemaitaitis R.A. Lietuvos kartografinio vaizdo vystymosi bruožai XVI-XVIII amž.: Parodos katalogas. Chicago, 1985.

Kurczewski J., 1908, 1916 - Kurczewski J. Kościół zamkowy, czyli katedra wileńska. Wilno. 1908. T. 1; 1916. T. 3.

LI - Lietuvos inkunabulai. V., 1975.

LM - Lietuvos Metrika // LMA (A. Baliulio nuorodos).

Lopaciński E., 1946 - Lopaciński E. Materjały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkiem Księstwie Litewskim (XV-XIX w.). Warszawa, 1946.

Łoza S., 1954 - Łoza S. Architekci i budowniczy w Polsce. Warszawa, 1954.

LMA. F55. Ap.5. B.95; F378. Ap.72. B.212; F380. Ap.121. B.816; F382. Ap.1. B.170, 433, 680, 755, 775; F382. Ap.2. B.60, 391; F526. Ap.3. B. 9489; F604. Ap.1. B.11982, 11984; F684. Ap.1. B.4014; F694. Ap.1. B. 3494, 3775, 4019; F1135. Ap. 3. B.655; SA. B.5917 (A. Baliu-

Mikulionis S., 1979 - Mikulionis S. XIX amžiaus Trakų perplanavimo projektai // Architektūros paminklai. V., 1979. T. 5.

Mikulionis S., 1982 - Mikulionis S. Sokrato Vorobjovo Trakų miesto piešiniai // Statyba ir architektūra. 1982. Nr.12.

Mikulionis S., 1986 - Mikulionis S. Kai kurie duomenys apie dominikonų pastatų Trakų pusiasalio pilyje architektūrą // Lietuvos TSR architektūros klausimai. V., 1986. T. 8(2).

Mikulionis S., 1987 - Mikulionis S. Trakų miesto silueto formavimasis ir vaizdavimas ikonografijoje // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Urbanistika ir rajoninis planavimas. V., 1987. T. 14. Trakų miesto ir apylinkių urbanistinis formavimas.

Pilypaitis A., 1964 - Pilypaitis A. Kuo vadovautis tvarkant Trakus // Statyba ir architektūra. 1964. Nr. 28.

PRPI - Paminklų restauravimo projekto institutas.

Syrokomla W., 1857 - Syrokomla W. Wyieczki po Litwie w promieniach od Wilna. Wilno, 1857.

Szyszman A., 1936 - Szyszman A. Osadnictwo karaimskie w Trokach za wielkich ksiąząt litewskich (Osobne odbicie z czasopisma "Mysl karaimska"). Wilno, 1936.

TLE - Tarybų Lietuvos enciklopedija. V., 1988. T. 4.

Tochtermann J., 1935 - Tochtermann J. Troki: Zarys antropogeograficzny. Wilno, 1935.

VIA. F218. Ap. 4. B. 1807 - Centrinis valstybinis istorijos archyvas (Sankt Peterburge).

VIM - Valstybinis istorijos muziejus (Maskvoje).

VJB RS. F. 3-145; F. 4-A 2014, A 2019, A 2115, A 2148, A 2149, A 2437, A 2488, A

2489, A 2542, A 2543, A 2545, A 2546, A 2989, A 3845; F. 23-46, 47; F. 57, B. 54-195 - Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius.

Zahorski W., 1902 - Zahorski W. Troki i zamek trocki. Wilno, 1902.

Акты... - Акты издаваемые Виленскою Коммисею для разбора древних актов. Вильна, 1910. T. 35.

Археографический сборник... Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1867. T. 2; 1871. T. 5; 1904. T. 14.

Леонтович Ф.И., 1897 - Леонтович Ф.И. Акты Литовской Метрики. Варшава, 1897. T.1.

Освящение..., 1863 - Освящение новоустроенной православной церкви в уездном городе Троках Виленской губернии. Вильна, 1863.

Чантурия В.А., 1969 - Чантурия В.А. История архитектуры Белоруссии. Минск, 1969.

HISTORY OF THE CONSTRUCTION OF ST.MICHAEL'S EPISCOPAL CHURCH AND THE BERNARDINE MONASTERY IN TRAKAI

SUMMARY

Trakai has always played an important role in the life of the Lithuanian state. No wonder that there had been houses of worship of various confessions in this small town, standing on the hills and on the shores of the lakes surrounding it. There must have been pagan shrines or places related to ancient religion in Trakai or its surroundings. E.Kulvietis in this guide to Trakai published in 1939 writes that Odyneć, Uźtrakis' manager, built a small church (an orthodox church) on the site on an ancient pagan shrine in 1791. V.Sirokomlė, who studied the history of the cult buildings' construction, noted in 1857 that the bernardine church was probably standing on the foundation of some pagan temple as well. However, this site remains unstudied even by the archeologists. At the close of the 15th century Christian buildings began to appear, the orthodox churches in the first place. The Nativity of Our Lady Church is the oldest among them. It is supposed that it was funded in 1384 by Vytautas, the Grand Duke of Lithuania, together with a monastery. There were at least five orthodox churches in Trakai in the 15-20th centuries. St.Mary's Visitation and St.John's Catholic Parish Church was also funded by Vytautas in 1409. There had been two Catholic monasteries and one Catholic cloister. Some buildings or their fragments remained of the monasteries (the Bernardine and the Dominican). The Benedictine cloister and the wooden church were short-lived. The nuns were transferred from Orsha to Trakai around 1666, and already in 1688 the Dominicans were brought to this place by M.Oginskis. Cult buildings of other confessions were constructed in Trakai, too. They include a Tatar mosque (destroyed in 1609 and never rebuilt), a Jewish synagogue (destroyed in 1966), and a Karaim kenessa which is still there.

It should be noted that the foundation of the Trakai town, its development and the history of construction of individual buildings so far were studied only episodically. Detailed studies on individual buildings and on their relationship do not exist, and the relation between the parish church and other churches, monasteries and cloisters is still unclear.

The history of Bernardine monastery in Trakai has been studied only episodically, too. When the issue of reconstruction of the district hospital arose, the Construction and Repairs Department of the Trakai District Board placed an order with the Institute of Monuments Restoration and Design to make a historical-architectural evaluation of the Bernardine hill and its surroundings in 1991. The present history of construction was written within the framework of this order. The author collected and summarized all the historical-iconographical material on this monastery stored in the archives of the Republic of Lithuania.

Part of this material was found and these fragments were published by the explorers of Trakai and its architecture A.Baliulis, R.Firkovičius and A.Vojevodskaitė. The author of the present study made use of the signatures of the archival sources referred to in their works, however, all the historical sources and the iconography were additionally studied. Since complex research on the Bernardine monastery and the church has not been carried out yet, the study is based on historical sources only. The following stages of construction on the Bernardine hill can be traced:

- 1) from the end of 15th c till 1617 - the period of existence of St.Michael's episcopal church built by the Goštautas family;
- 2) from 1617 till now - the period of existence of the Bernardine monastery, which can be divided as follows:
 - a) from 1617 till the middle of the 18th c - initial period of construction carried out by the Bernardines;
 - b) from the middle of the 18th c till 1845 - the period of the brick buildings of the monastery and the church as well as wooden buildings of the household sector, i.e. the principal period of construction;
 - c) from 1845 till World War I - the period when the dwelling-house of the monastery was reconstructed and the church was pulled down following the closing of the monastery; the reconstructed building was destroyed by the German artillery during World War I;

d) from World War I till our times - the period of the final ruin of the Bernardine buildings.

The above chronological scheme is kept to in the present study.

The Bernardine monastery and St. Michael's church were set up on a rather high hill, which is now called the Bernardine Hill. Dwelling and household buildings of the monastery were situated at the foot of the hill on its northern and northeastern side. The whole estate belonging to the monastery occupied a triangle plot bordered by present Vytauto, Birutės and Banelio streets.

There are only a few facts known about the first period of construction on the Bernardine Hill.

The construction of the church was funded by the voivode of Trakai Martynas Goštautas. However, the 12-year period between Goštautas' death (around 1483) and the beginning of the church construction (1495) is obscure.

The bishop of Vilnius Vaitiekus Taboras initiated the funding and he took care of the construction. In 1495, he concluded an agreement with Nikelis (Mikalojus) Prokopovičius, the chief of Trakai, on the building of a church with a belfry for 600 auksinai (old Lithuanian golden coin). In 1544, N. Prokopovičius was mentioned in the documents as being dead. Apparently he did not complete the construction, because in 1522 Žygimantas Senasis gave permission to Albertas Goštautas, son of Martynas Goštautas (both were prominent figures in the history of the Grand Principality of Lithuania), to continue the construction of the church. Albertas Goštautas was appointed voivode of Trakai in 1519 and probably it was then that he decided to complete the construction begun by his father.

As it was already mentioned, initially the church was built of brick. Documents dating from the end of the 15th c witness this fact, too. The text of the privilege of 1522 reads that the church was rebuilt as a brick building ("the muro et lapidibus"). Another privilege of the same year states that the building was a marvellous brick and stone temple. Solely the visitation reports of later dates assert that the first Bernardine church was a wooden one.

In 1522 the church was provided with material support. It was granted the land it was built on, a privilege was given for free fishing in Lake Galvė, three subjects were assigned to the church, etc. The dona-

tions are confirmed by the records in the Lietuvos Metrika, showing that there must have been three priests in St. Michael's episcopal church.

It has not yet been determined when and why the church had fallen into decay. Scarce hints in the historical sources show that it was still standing at the turn of the 17th century. In 1586, Steponas Batoras confirmed a privilege of Žygimantas Senasis in Gardinas. There is a record of April 2, 1603 in Lietuvos Metrika, stating that 9 threescore of grašiai (small coin), assigned to St. Michael's church, were not received from Žasliai for a long time. After this date, the church is not mentioned anywhere.

Following the decay of the church, the granted privileges became voided. Part of them was transferred in some way to the Trakai parish church, and part - to the Bernardines.

The place for St. Michael's Episcopal Church was selected very successfully, but it is not known why this particular place was chosen by Goštautas. The Goštautas' family ties with Trakai has not attracted the attention of the historians yet. In the 18th century, the memory of the activities of this family was still alive in Trakai. There is record in the 1782 inventory of the Trakai parish church, which reads that the church was built by Goštautas, the owner of Geranainiai (the date of the record is not known), however, another record of the same inventory states that it was funded in 1409 by Vytautas, Grand Duke of Lithuania.

So much is known about the construction on the Bernardine Hill funded by the Goštautas' family.

The second stage of construction started in 1617, when the bishop Eustachijus Valavičius gave the church to the Bernardine monks at the request of the noblemen of the Trakai province. There is no evidence of the state the church was in at that time. Maybe the decay was not utter and the monks could make use of the church. However, later documents unanimously assert that the first building of the Bernardines Church was a wooden one. Since 1617, a monastery or some other building suitable for dwelling of the monks must have existed close to the church. One can presume that the monastery's dwelling premises, most probably wooden, were hastily built by the monks themselves. Thus, there exist two versions as to the buildings on the Bernardine Hill in this period:

- a) a brick St. Michael's Church and a wooden monastery;
- b) a wooden St. Michael's Church and a wooden monastery.

It is not known whether there were any other buildings on the hill, because documents start mentioning the economic buildings at the foot of the hill only in the middle of the 18th century. Very few documents pertaining to this issue dating the early period of the church and the monastery are available so far. For instance, in 1649, the bishop A.Vaina bequeathed the Bernardine Church 1000 auksinai and a black-marble table from the bishop's palace since his mother had been buried in this church.

The early period of the Bernardines' life in Trakai ended in 1655. During the wars with Moscow, the Russian army captured Trakai. The town was burnt down, the castles destroyed, and the monastery devastated. A woodcut by K.Šnopsas dating from later time, i.e. 1666, has survived. It depicts some cult building on the hill. Earlier it was supposed to be the parish church of Trakai, while now it is considered a picture of the Bernardine Church. The church is represented having two towers in the front facade, the surrounding wall having some small towers as well. The church has a Renaissance appearance and is similar to other 15-16th century cult buildings of defensive purpose, which have remained in the present territory of Byelorussia and Poland (orthodox churches of Sinkovičiai, Malomožeikiai, Černavīčiai, Bžochovas, Supraslis). Thorough and complex investigation would allow determining whether the object represented in the woodcut is the Bernardine church, and whether the architecture of the building belongs to the 17th century. It may also turn out to be an interpretation of Gothic architecture making use of the Renaissance architectural forms.

The period following the destruction of 1655 is rather obscure as well. Some monastery buildings undoubtedly existed in the end of the 17th century and in the first half of the 18th century, needing repairs as any other buildings, however, the available documents concerning these repairs or construction are very scarce. The earliest account books, visitation reports, and inventories that have remained date from the middle of the 18th century. The account book of 1739-45 is the earliest among them. As it is evidenced by the items of the expenses, minor repairs were done and construction material and articles were purchased over these years. In 1739, the repairs were done to the church. The records witness that stone-masons worked there, iron was purchased and windows were repaired. In the same year, minor construction works were carried out in

the brewery and the stable. In 1740, a painter whose name is not indicated, received 56 golden coins for painting a picture and a "Via Crucis". Three small barrels of roof nails were purchased for 27 auksinai, and 12 auksinai were paid to carpenters for the erection of the gates in 1742.

Another account book begun in 1747 has disappeared from the library of Vilnius University, therefore it is impossible to determine what works were carried out during the period of 1747 - 52. Judging by the first book, the Bernardines of Trakai built quite a few buildings in the first half of the 18th century. It is not yet determined when the household sector had started forming, but at least the brewery building and the stable were already standing at the foot of the hill in the middle of this century.

At the same time, the construction of a brick church, and later of a brick monastery started in the site of the wooden church. This new construction was funded by the Trakai standard-bearer Jonas Judickis, his wife Elconora Rudaminaitė Judickienė and Ona Oginskaitė Judickienė. However, we still can not trace the exact dates of the beginning of constructions. Though the 19th century visitation reports assert that the brick church was built in 1750 and exprovincial Pranciškus Savičius consecrated its former name of St.Michael's in the same year, the analysis of the historical sources reveals that most probably the construction of the church was started earlier, may be even in the end of the 30-ies of the 18th century. The brick monastery was built later in the same century. Much information about these constructions is provided by the account books covering the period of 1752-1782, as well as visitation reports (one report on the monastery visitation and five - on the church visitation). Among the expenses recorded in the account book begun in January, 1752, and finished in August, 1753, there are items that can be attributed without doubt to construction works. Carpenters were paid for the construction of some building, for roofing the monastery, and for the erection of a bathhouse. Joiners were also paid. Iron was purchased as well as a large quantity of kindling for the roofs and eleven barrels of roof nails. Other construction material was purchased, too, including paint, glass and metal. Expenses on brick-makers are mentioned. A picket fence was erected and stoves were built. Another account book was begun in September, 1753, and finished in August, 1754. Minor expenses on paying a carpenter and on purchasing of construction material are recorded in this book. A well

was dug in 1753. Judging by the account book covering the period of October, 1754 - May, 1763 (?), there was not much building going on before 1763. A brewery was under construction in 1761. Over this period, some work was done by a tinsmith and the windows were glassed. There are other interesting expenses entered into the book: a picture of St. Anthony was mended and 10 silver books were bought in 1755, while 6 hides were bought for the organ in 1761. In June, 1761, "repairing of copper after the fire" was paid for: some building of the monastery had probably caught fire. The monks purchased a clavichord in 1759.

In the account book covering a rather long period (1760-1777), no larger constructions or repairs are mentioned. In 1766, P.Savičius drew up a lustration statement of the church and the sacristy. This is the first known document describing the condition of certain buildings as well as the altars of the church. The statement indicates that the church was a brick one with a newly built porch. There were five altars in the church. The main altar displayed the Crucifix picture, which was presumably in the first tier, while the painting of St. Michael hung in the second tier. The Blessed Virgin Mary's Altar was cut of wood with some details being gilded. The painting contained by this altar had silver binding and gilded crowns. St. Ann's altar is not described in this document, with the reference given that the list of its belongings is kept in the brethren. St. Francis' altar is referred to as an old woodcarved one. The last, St. Anthony's altar was also cut of wood and had no gilding. It contained a painting "St. Anthony and Infant Christ" decorated with silver binding. Silver church articles, dishes, etc. are described as being kept in the treasury of the sacristy. The monastery building is mentioned neither in the 1766 lustration statement, nor in another one, drawn up by P.Savičius and bearing no date.

As it was mentioned above, information about construction in 1764-69 is not available. However, it is supposed that by then the monks had already started to this of the future construction of the new brick monastery. Considerable expenses for brick-making are recorded in the 1770-79 account book. New altars were erected in the church in 1770. The construction of the church was presumably begun in 1771, since a large amount of bricks was brought to the monastery in the beginning of the year, and stone-masons were regularly paid since spring. In 1772 expenses on stone-masons are no longer mentioned. A hotbed was built and the ground was

made even in the kitchen-garden in 1772. This year also saw repairs of the altars in the church. Motiejus, an artist from Vilnius, painted St. Francis' picture for the church. The church was floored anew. The lustration statement drawn up by Erikas Boniatinskis in 1772 reads that marble for the floor was brought from Karaliaučius. The altars are also described in the statement. The main altar as well as St. Mary's and St. Ann's altars were new, veneered and varnished.

Large construction was started again by the Bernardines in 1774. Mention should be made of the fact that a considerable amount of 869 aukštinai and 24 grašiai were paid that year to stone-masons who had been building the church for 12 weeks. That year saw minor repairs of household buildings as well.

A lustration statement drawn up by Robertas Jurakas in 1775 provides evidence as to the monastery buildings and their arrangement. The church was standing on the hill, with the new brick monastery built close to its northern facade. The monastery was a two-storey building and had cellars. Not far away an old wooden building was still standing. The buildings of the household sector were located at the foot of the hill, on its northern and northeastern side, and included a wooden two-storey garner, a wooden dwelling-house and a joiner's workshop, another dwelling-house for servants, cattle sheds, a cartshed, a smithy, and a brewery with a bathhouse.

Large works of various kinds were carried out in 1776, too. Expenses related to roofing are mentioned. Stone-building continued to be recorded for another few years. The accounts of 1779-82 show that final works were being carried out. Sawyers, joiners, and stove-makers were paid. In 1781, the drain-pipes were made for the church. An architect called Jonas was paid 18 aukštinai and 12 grašiai in 1782.

A report on the lustration of the church and the monastery drawn up by R. Jurakas in 1784 is one of the latest documents concerning construction in the second half of the 18th century. No essential alterations were made in the church. New furniture was erected in the monks' choir behind the altar. In the same place, a veneered and varnished small altar containing a picture of Christ was hung on the wall. The monks' cells are described in detail as well as the newly arranged refectory. A new library room and a scholasterium are mentioned. The latter one had 4 windows, which indi-

cates that it was rather spacious and intended for a large number of studying persons. The monks possessed a rich library, the book list of which, drawn up in 1787, has remained till now. New buildings of the estate are mentioned in 1784 and they include a mill by oxen, an ice-house, and a stable with a cartshed.

No construction was carried out in the manastery in the 19th century up till its closing in 1845. Two master plans of the estate were drawn in 1800. They show that the church was of the east-west oriental. On the north there was a four-building manastery with a well in the yard. The churchyard and the cemetery were located to the south and to the west of the church, while a regularly-designed garden - to the west. In the south-eastern corner of the hill lime works were setup. The kitchen-gardens of the manastery extended to the north and northeast of the hill. The ten economic buildings were arranged in two groups. The rest area was occupied by pasture.

Several visitation reports have remained of the 19th century. Not only the buildings are described there, but also the data on the documents kept in the manastery as well as the library, the legacies, the estate, the privileges, etc. is provided. The earliest of the reports dates from 1804. It reads that at that time the church was a brick building with a tiled roof and two towers, one of which had two bells. The church was floored with marble and had an extensive cellar. It is indicated that the pulpit was "painted", and 6 pictures painted on canvas hung on the pillars. There was a confessional made of wood. The church had 9 windows. One more window with metal railing was made in the wall separating the upper passage of the manastery from the church. The church had an organ of medium size. The document also mentions a small altar embellished with decorations and containing pictures of Christ, Mary, and St. Ann on one side, and that of St. Francis - on the other. It was designed for processions. All the five altars are described. The main altar was veneered and varnished and contained a picture of the Blessed Virgin of Jerusalem with silver binding and silver crown coated with gold. On the right side of the main altar was the veneered, varnished and polished altar of the Immaculate Conception containing a picture of Virgin Mary and Christ, also with silver binding and gilded crowns. Above was one more picture of Immaculate Conception with folds. The St. Anthony's altar was painted, varnis-

hed and polished and contained a picture "St. Anthony and Christ". The clothes and the rays of both figures were silvered. The picture of St. Francis hung in the first tier of the altar bearing the name of this saint, while above hung pictures of Virgin Mary of Čenstachava. The St. Ann's altar contained a picture of St. Ann and Infant Christ with silver crowns coated in gold as well as a picture of St. Michael with folds.

The description of the monastery itself is rather brief. The records indicate that it was a two-storey building with a gallery. Cellars extended beneath the entire building. There were 38 windows on the ground floor and 46 on the first floor. 6 cells, a kitchen, a refectory, and some larders were arranged on the ground floor, while on the first floor there were 12 cells and 2 store-rooms. The description of the economic buildings is particularly concise. A new brewery, built of wood and tiled, and a hut, a bathhouse and an ice-house are mentioned. Two cattlesheds nestled close to the brewery under the same roof. A wooden bake-house with larders, an old two-storey garner, and a wooden mill driven by horses are also mentioned. Three stables, two cartsheds and two barns were arranged in a new building with a stone foundation. An old smithy was still there. One more new dwelling-house on a stone foundation is mentioned.

Funding is extensively described in this inventory. On April 12, 1522 the Trakai voivode Martynas Goštautas funded St. Michael's Episcopal Church. In 1617 the dean of Trakai and the bishop of Vilnius Eustachijus Valavičius settled the Bernardines in the place of the church destroyed by wars, conveyed to them the plots and kitchen-gardens, and gave permission to fish in the lakes of Trakai. This settlement was confirmed by the privilege issued by Žygimantas Augustas, who assigned a strip of meadows and woods in Tarpupis to the Bernardines. On May 2, 1636, Aleksandras Chodkevičius donated Lake Babrukas. The donation was confirmed by Vladislovas IV. On June 4, 1638, bishop Abraomas Vaina donated a meadow called Morkininkai. On May 25, 1662, Jonas Pašycas donated a brick yard with meadows and a small forest in Plomėnai. All these privileges were acknowledged by the Trakai Zemstvo Court by a decree of April 20, 1800. Legacies are also described in detail. In 1804, the monks received a revenue of 314 roubles and 77 1/2 kopecks in silver of the legacy amount.

Tomas Giečiauskas, a 59-year-old nobleman from Polockas, was the guardian of the Bernardines in 1804. He was a professor of secular philosophy and rhetorics.

The next inventory was made in 1817. It reads that there were 5 students in theology in the monastery. The studies lasted for one year, with geography, grammar and arithmetics taught. Quite a few monks with a pedagogic experience lived in the monastery: a guardian Celestinas Rimkevičius, who had been working for 6 years as professor and prefect of people's schools in the Dotnuva monastery and who was a professor at the Bernardine monastery of Trakai for 6 years; a vicar Ipolitas Turavičius, who had been a teacher in Troškūnai; a priest Florentinas Vasilkevičius, who had been teaching for 7 years at the schools of Telšiai and who was teaching in the Bernardine monastery for 5 years already; a priest Pankratas Šiškus, who had been teaching at the schools of Dotnuva and Telšiai for 7 years.

In 1817 the amount of the legacies made up 6945 roubles and 17 1/2 kopecks in silver. The largest amount should be mentioned: in 1750, Jonas and Eleonora Judickiai bequeathed 3000 roubles to the monastery (7%); in 1765, Steponas Dominykas Riomeris - 600 roubles (7%); in 1780, Pranciškus Ščodra - also 600 roubles (7%); in 1792 - knight Ignotas Oginskas, who was also elder of Darsūniškis, bequeathed 700 aukšiniai (6%); in 1810, a duchess Antanina Bialozaraitė-Oginskienė - 1500 roubles; in 1817, Ignotas Zaleskis, a former standard-bearer of Trakai - 1200 roubles. There existed also disputable sums of legacies (5472 silver roubles). The monastery did not possess any other fundings, e.g. villages. Interest (410 roubles and 71 kopeck) of the actual amounts was not paid already in 1817. It is noted in the document that the monastery and the church fell into decay completely. The monastery was ravaged in 1812: the stable and the mill were burnt down, and the church and the monastery were robbed. The visitation report of 1818, recorded by the Drasūniškis' dean Antanas Miendzigurskas, contains a concise history of the construction of the monastery, as well as descriptions of the estate and the sums of legacies.

In 1819 the pupils of the Dotnuva school, on the grounds of the works of H. Leibovočius, drew the map of all the Bernardine monasteries of Lithuania. The monastery of Trakai is also mapped here. For some reason,

solely the church is depicted, standing on the hill among the lakes. It is a quite simple halltype building, with the side facade divided into three parts, each having one window. The front facade is particularly simple: only the door is marked in it. The church is completed by the pediment, above which as if a dome is seen. There are two three-tier towers, divided by cornices and completed by the semi-sphere domes, in the front facade on both sides of the hall. The dome of the left tower consists of two parts, while the dome of the right tower is undivided. Each edge of the tower contains a window. There is a door in the front facade of the left tower. Another two-tier small tower is depicted close to the right tower. It contains a door on the ground floor and two windows on the first floor, and is completed by a dome as well.

Very detailed visitation reports, dating from 1820 and 1821 have survived. They provide almost analogous data on the church and the monastery as well as a description of the inventory and concise biographies of the monks. 8 persons are named, all of noble descent. A 47-year-old Timotiejus Likonskas from Upytė was the monastery senior in 1820.

It is stated at the beginning of the visitation report of 1821 that the wooden (!) St. Michael's church was funded by Albertas Martynas Goštautas on April 12, 1522. The church was assigned to three lay priests. During the wars the church was devastated and the priests left it. 1617 the Bishop Eustachijus Valavičius handed the abandoned church over to the Bernardines at the request of the inhabitants of the Trakai voivode province. This first wooden church was destroyed during the war of 1655 and a new one, also wooden, was built on its site later. During local turbulences the latter was burnt down as well (the date is not indicated). A brick church was constructed on this site in 1750 by common efforts of various citizens, Jonas and Eleonora Judickiai in particular. It was consecrated by P. Savičius in the same year. The church is described in the inventory. It is specified that the church was 53 cubits long, 15 1/2 cubits wide and 18 cubits high. Burial cellars extended below the church at its full length. A wooden carved pulpit was standing on the right side of the presbitery. The choir platform was supported by brick post. The church contained 13 windows and white washed cylinder vault. The sacristy and the treasury were arranged close to the church wall. Both premises had 3 windows each. The five altars are described quite in detail. The description of the

monastery reads that it was a two-storey brick building consisting of three parts. It was bordered by the church on the south. The eastern and western parts were 61 cubit long, while the northern was 52 cubits long. The height of the monastery was 12 cubits. The roof was tiled. It is stated in the document that the roof is in need of an immediately and large repairing. The monastery was entered through the gallery. The corridors on both floors were vaulted. The floor in the corridors was made of brick, while in the cells it was wooden. The estate buildings are described as well. On comparing the plans of 1800 and the descriptions of 1804 and 1821, questions arise as to the number of them and their location. 10 buildings are represented in the plan of 1800. There were 8 buildings in 1804, since the cartshed and the ice-house which were standing separately are mentioned no more. However, it is indicated that a brewery and 2 small cattlesheds were built under one roof. In 1821, a dwelling-house, a garner, a stable with a cartshed, a brewery with cattlesheds and an ice-house, 7 buildings in all, had been left of the buildings mentioned before. As compared with 1800, a stable and a mill were no longer there, but a cattleshed was built (its location is not known).

Other domains belonging to the monastery as well as the documents kept in it, the library, etc. are described in minute detail in this visitation report.

In 1821 or 1822, the land surveyor of the Trakai district L. Vrubliauskas drew a master plan of the town of Trakai and its surrounding. The plan is not precise, therefore the data on the Bernardine estate and the buildings may be incomplete.

A brief report on the monastery was written out by the dean of Čiobiškis Kazimieras Jurkevičius in 1828. He states that as compared with 1820, the church is newly plastered and whitewashed, and the cornices which had almost completely crumbled were mended. The roofs are painted anew. The ground floor of the monastery underwent repair, while the first floor still needed large repairing. The guardian Janušauskas and vicar Teodoras Federavičius took care of all the works as long as funding was no longer available.

Only one account book, covering the period of 1823-34, remained of the 19th century. Expenses on repairs and construction are mentioned in the accounts. In 1827, the roof of the church was tiled. Considerable amounts

assigned to repairs in the beginning of the 20-ies allow of supposing that great damage was inflicted to the monastery and the church during the revolt of 1831-32. Large rebuilding works were carried out in the building of the monastery bordering with the church. The monastery was particularly damaged due to the transfer of the depots of the 1st infantry corps to its premises. The depots remained in the monastery from April, 1831, till 1835. The heavy ammunition was stored in the cells and the galleries, and the walls were moved with weight.

According to the inventory of 1830, no alterations were made in the building of the monastery. 11 monks lived there that year, among whom 10 were descended from Lithuania. The inventory provides extensive descriptions of the Masses served by the monks. The annual mass service included: ordinary read Masses 806, chanted Masses 159, and 37 anniversals (annual Masses usually served for the dead). The monks prayed for the Bernardines dead and alive, for the Bernardine province, for Jonas and Eleonora Judickiai, for the canon of Livonia Samuelis Lazevskis, for Pranciškus Ščodra, Antanina Giedraitienė, Steponas Dominykas Riomeris, Stanislovas and Justinas Pokirskis, the Chlopickis, Jokūbas and Elena Supernackis, Valadkevičius, Stžemackis and other benefactors of the monastery. The arrangement of the daily prayers and celebrations is described in detail.

It is noted in the visitation report of 1838 that the majority of the buildings of the monastery and the church had fallen into decay and needed repairing.

The last visitation report prior to the closing of the monastery was written out in 1842 by a provincial Pranciškus Kopec. The list of the most significant documents kept in the monastery and the list of donators were appended to the report. Attention is attracted by the fact that money bequests increase considerably starting with 1750. On February 11, 1750, the Judickis family bequeathed 10,000 auksinai. Ona Oginskaitė-Judickienė later bequeathed 10,500 auksinai, and again on May 8, 1784 - 7,000 auksinai; on June 1, 1765, Steponas Dominykas Riomeris of the Daugirdiškiai estate bequeathed 4,000 auksinai; on July 28, 1800, Juozapas and Karolina Vrotnovskiai of the Kariotiškės estate bequeathed 1,000 auksinai; on August 16, 1805, Jonas Skaržinskis, the judge of the land of Trakai

bequeathed 3,000 auksinai; on May 25, 1812, Gabrielius Oginskis bequeathed 10,000 auksinai; on January 5, 1817, Ignotas Zaleskis bequeathed 18,000 auksinai, etc.

On March 30, 1845, the Bernardine monastery of Trakai was closed by the order of the military governor of Vilnius. It has not yet been determined to whom were the land, the property, Lake Babrukas and other domains transferred. It was not found out either into whose hands did the inventory of the church (dishes, household utensils, pictures, etc.) fall. A file concerning the documents' transfer has remained. It states that the then senior of the monastery Anastazas Ignatavičius settled in the Rudnikai, which belonged to the Bernardines, and the rest monks were transferred to Ivija (now the Byelorussian territory). The monastery's library was brought to Vilnius and it is not known happened to it later. The former guardian A. Ignatavičius handed over all the documents which were in his possession to the monastery inspector of the Vilnius diocese, and latter handed them over to the Roman Catholic Spiritual Consistory. From there, the documents were forwarded to the Board of the Vilnius Province. Their fate is unknown. A. Ignatavičius pointed out while handing over the documents that he did not possess any originals of the royal fundings, since they were kept in the archives of the Vilnius diocese. The documents concerning the settlements of the Bernardines in Trakai either were burnt down during the previous fires of the monastery and the church, or were destroyed in 1812. There were 103 items in the list of the documents handed over by A. Ignatavičius. They include a geometric plan of the Plomėnai, an undated inventory, etc. It is mentioned that one document written on Latin contained a history of the construction of the church.

There arose a question of utilization of the monastery's buildings after the monastery was closed. Extensive correspondence was conducted by the governmental institutions on this issue. The Land surveyor of the Trakai District, by the order of V. Žerebcov, the then civil governor of Vilnius, made drawings of the plans and facades of the monastery and the church in the current state. They have not been found yet.

A gendarme brigade, district and land courts, an institution of noblemen's guard, and a city hall were intended to be established in the monastery buildings. The gendarme brigade moved to it in 1846 occupying

part of the household buildings as well. The civil engineer Gromov was charged to replan the monastery and to draw up the estimate. However, designing works were protracted. In the middle of 1847, the drawing up of the reconstruction project was taken over by the engineer major Ivan Migrin and it was accomplished at the end of that year. It is not known where the project is now. Repairing of the vaults of the first floor, reflooring, erecting new stoves and repairing the existing ones, and mending of the doors and the windows were envisaged. The corridors and the cellars were intended to be converted into living premises. The reconstruction was started in 1850. The architect of the province Afanasijus Ranvydas and the architect Vladimiras Nimetc were commissioned to supervise the works. A. Ranvydas was a graduate of Vilnius University and had worked as an architect of the district since 1844. V. Nimetc was a foreigner who became a Russian citizen. He had graduated from the Construction School at the Main Office of Road Communication and Public Buildings. The reconstruction works were carried out with difficulty due to bad condition of the buildings. A new project was drawn up, envisaging essential replanning of the monastery and a large repairing. Reconstruction of the wooden estate buildings was also planned. All the works were accomplished in 1854. However, it is not clear what the monastery buildings were used for that time. New ideas concerning their utilization were advanced from time to time, eg. to set up a food warehouse, barracks, a school for the noble, etc.

In 1851, the map of the domains owned by the Bernardines was drawn. Three domains are marked in it: Lake Babrukas, part of the Bernardine Lake, and a territory in the town. The latter bordered the plots belonging to a minor gentleman Baranauskas, to the town and to the abbey, and at the time of drawing up the map it was also bordering the plots of St. Trinity monastery of Vilnius. On other sides, the territory was bordered by streets. Five buildings of the monastery estate are marked in the map.

In 1859 an idea was conceived of establishing a prison in the monastery. Correspondence among the institutions shows that at that time the building of the monastery was vacant, and the church was not intended for any specific purpose. After the reconstruction of the monastery building by V. Nimetc, the prisoners were transferred to it in December 10,

1859. The prison occupied the first floor and the left of the ground floor and the cellar.

On July 22, 1854, the Commission on Construction and Roads charged V.Nimetc with the drawing up the estimate for the repairs of the closed church. The condition of the church was critical at that time, with the walls falling to pieces. However, it was left without superintendence.

Lieutenant-colonel Sazonov, military chief of the Trakai town and district, in his report of April 30, 1865, asked permission of the heads of the Vilnius province to pull down the towers of the Bernardine church. The board of the Vilnius province did not object to this. It requested only to wall up the openings with the material obtained during the pulling down of the building. Finally it was intended to demolish the church in 1870. The church was half-destroyed then and the prisoners could escape through it. On hearing that all the material obtained would be given to the demolisher, Azarijus Semionovas-Pozemskis, a Vilnius inhabitant, offered to pull down the church. But the remnants of the church were still here in 1880. Documents record the church to have been demolished in 1883. It is not known who and when pulled them down finally. Archival data on the buildings of the Bernardine monastery and the church of Trakai end with this year. However, the period from 1880 till the ensemble's final destruction in 1915 is still waiting for the explorers to study events, repairs, alterations, and the history of demolition.

During the war actions in 1915, the monastery was destroyed by the German artillery. The ruins were abandoned. Later some small one-storey buildings were constructed on the Bernardine Hill and to the north and north-east of the hill. Houses of the town-dwellers were gradually put up the rest of the territory which had once belonged to the monastery.

In 1921, Vihelmas Jarmalavičius drew up the "Plan of the Prison Walls of the New Trakai". The plan is a sketchy one and presumably represents the ground floor of the building. It is the only plan available, giving an approximate idea of the arrangement of the monastery buildings and inner premisses.

Around 1925-26, prof. J.Klos (?) took a photograph of the ruins of the Bernardine monastery. The photographs were kept in the central State Historical Archives, but now the file with the photographs is missing. Some private persons possess several copies of the photographs.

In the period between World Wars the territory of the monastery was built up further. It is seen from the Trakai town schemes drawn up by J.Tochterman in 1935. The whole area, which previously belonged to the Bernardines, was already divided by two streets newly formed. No large construction was conducted on the Bernardine Hill before 1935. The ruins of the monastery were not leveled to the ground in the post-war years, however, only the corners of the eastern building have remained till our times. In 1959, brick was collected from the ruins for the restoration of the facade of the Gothic building in Vilnius< Pilies st., 12, as well as for other purposes. The part of the territory of the Bernardine monastery located near the present Vytauto street is now fully built up with many-storied dwelling houses.

STANISLOVO MIKULIONIO PUBLIKUOTŲ DARBŲ SĄRAŠAS

1960

1. Dar kartą apie Trakus /B.Krūminis, S.Mikulionis // Tiesa. 1960. Kovo 31.

1967

2. Liaudies meistrų Dagių karta: [Kupiškio raj.] // Kultūros barai. 1967. Nr.4. P.73 :ilustr.

1968

3. Gynybinės architektūros paminklų konservavimas ir restauravimas // Muziejai ir paminklai. 1968. P.103-111 :ilustr.

4. Mūsų laukia dideli darbai // Gimtasis kraštas. 1968. Vas.29.: ilustr. (Visų pirma - Vilniaus pilys).

5. Problemos dar neišspręstos // Literatūra ir menas. 1968. Kovo 30. P.2-3, 13.- (Senamiesčių rūpesčiai).

6. Trakų salos ir pusiasalio pilių statybos istorija, remiantis atliktais architektūriniais tyrimais: [Moksl. pranešimas Trakų istorijos muziejaus moksl. konf.,1967 vas. 13] // Muziejai ir paminklai. 1968. P.59-65 :ilustr.

7. Vytauto bažnyčia Trakuose // Kultūros barai. 1968. Nr.9.P.73-74.:plan.

1970

8. Историко - архитектурные исследования древней части города Тракай и проектные предложения по ее реконструкции / С.А.Микулиенис,

С.С.Абрамаускас // Строительство и архитектура: Материалы XX юбилейной литов. респ. науч.-тех. конф. В., 1970. С.53-54.

1971

9.Naujausi duomenys apie salos piliį // Lietuvos pilys. V., 1971. P.129-144 :ilustr.

10. Trakų miesto ir jo gynybinės sistemos susidarymo bruožai / S.Mikulionis, S.Abramauskas // Architektūra ir miestų statyba. 1971. Sąs.1. P.67-68 :schem.

11. Trakų pilių medinių konstrukcijų mįslės // Statyba ir architektūra. 1971. Nr.10. P.26.

12. Trakų pilys // MITE. V.,1971. T.3. P.566-568 :ilustr.

1973

13. Trakų pusiasalio pilies statybos raida naujų tyrimų šviesoje / S.Mikulionis, S.Abramauskas // Architektūra ir miestų statyba. 1973. Sąs.2. P.73-104 :ilustr.

14. Тракайскі замак // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1973. №4. С.46-48.

1975

15. Исследования комплекса памятников оборонного зодчества

Тракай и вопросы его охраны: Автореф. дис.... канд. архит. наук: 18.00.01. - теория и история архитектуры. М., 1975. 48 с. ил.

16. Parapijinių mokyklos pastato Trakuose architektūra // Architektūra ir miestų statyba. 1975. Sąs.4. P.109-114 :ilustr.

17. Trakų pilių sienų medžiagos ir mūrijimo technika / V.Levandauskas, S.Mikulionis // Architektūros paminklai. 1975. T.3. P.121-135 :ilustr.

1977

18. Gynybinės architektūros paminklų tyrimas, konservavimas, restauravimas ir panaudojimas / S.Mikulionis, E.Purlys // Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos: [Konf. medžiaga, Vilnius, 1975 m. lapkr. 20-21d.]. V., 1977. P.66-70.

19. Tiltų kaimo liaudies architektūros ypatumai / V.Kasputis, S.Mikulionis // Statyba ir architektūra. 1977. Nr.5. P.30-32:ilustr.

20. Trakų ikūrimo ir urbanistinės raidos klausimai // LRSR architektūros klausimai. 1977. T.5, sąs.4. P.38-63 :ilustr.

1978

21. Trakų salos pilis. V: Mintis, 1978. 64p. :ilustr.

22. Тракайскі замак. В.: Мінтис, 1978. 64 с. ил.

23. Kokia Trakų didžiosios pilies atėitis // Statyba ir architektūra. 1978. Nr.3. P.29-30 :ilustr.

24. Zamek w Trakai / Rozmawiaj J.Werckewicz // Czerwony Sztandar 1978. 6 kwiet. il.

1979

25. Aptvarinės pilys Lietuvoje // Statyba ir architektūra. 1979. Nr.11. P.24-25. :brėž.

26. XIX amžiaus Trakų perplanavimo projektai // Architektūros paminklai. 1979. T.5. P.54-57 :ilustr.

27. Požiūris: Senamiestis - paminklas: [Pokalbyje apie Trakų senamiesčių dalyvauja S.Mikulionis ir kt.] / Parenge A.Žemaitytė // Literatūra ir menas. 1979. Gruod. 29. P.4-5 :ilustr.

28. T.Makovskio 1600 metų Trakų graviūra - Lietuvos kartografijos paminklas // Architektūros paminklai. 1979. T.5.P.49-53 :ilustr.

29. Trakai: Atsitiktinė samplaika ar harmoninga visuma? // Literatūra ir menas. 1979. Gruod.1. P.6-7.

1980

30. Darbais turtingi metai // Statyba ir architektūra. 1980. Nr.10. P.14-15 :ilustr.

31. Galvės ežero saloje: [Pasikalbėjimas su Trakų salos tyrimo projektav. darbų vad. S.Mikulioniu / Užrašė] J.Vercinkevičius // Tiesa. 1980. Rugp.7 :ilustr.

32. Gynybinės architektūros paminklų konservavimas - restauravimo ir pritaikymo problemos Vilniaus ir Trakų zonos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimas ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980 m.: Moksl. konferencija (1980 m. lapkr. 19-20d.): Pranešimų tezės / Sudaryt. R.Kaminskas. V., 1980. P.46-47.

33. Inž. B.Malevskio sudarytas Trakų salos pilies priešpilio pietryčių bokšto sutvirtinimo projektas // Architektūros paminklai. 1980. T.6. P.50-53.

34. Pavydo karčema ir poetas: [Karčema, kurioje lankėsi poetas Syroklė - L.Kondrotavičius, palei kelią iš Trakų į Aukštadvarį] // Literatūra ir menas. 1980. Bal.5. P.16.

1981

35. Senieji Trakai - piliavietėje buvęs benediktinų vienuolynas // LTSR architektūros klausimai. 1981. T.7. sąs.2. P.13-27 : iliustr.

1982

36. Die Inselburg Trakai. V: Mintis, 1982. 64p. : iliustr.

37. Trakai insular castle. V: Mintis, 1982. 64p. : iliustr.

38. Du momentai iš Trakų pusiasalio tyrinėjimo ir apsaugos istorijos // Kraštotyra. 1982. Kn.15. P.81-87 : iliustr.

39. Kas turi būti norma? // Literatūra ir menas. 1982. Liepos 31. P.9.

40. Skansenai Trakuose?: Kodėl gi ne / R.Kaminskas, S.Mikulionis: [Dėl Trakų liaud. kultūros ir ist. paminklų aps.] // Literatūra ir menas. 1982. Kovos 6. P.7.

41. Sokrato Vorobjovo Trakų miesto piešiniai 1855 m. // Statyba ir architektūra. 1982. Nr.12. P.22-23 : iliustr.

42. Urbanavičius V. Punios [Apie Punios plk. tyrinėjimus / Su S.Mikulionio rekonstr. pieš.] // Mokslas ir gyvenimas. 1982. Nr.9. P.29.

43. Комплексные исследования и реставрация ансамблей Тракайских замков на острове и полуострове // Охрана, исследование и регенерация памятников комплексов истории и культуры: Межресп. науч. конф. (Клайпеда, 25-29 окт. 1982 г.): Тезисы докл. / Сост. Р.Каминкас. В., 1982. С.59-61.

1983

44. Karališkieji Medininkai - miestelis ar kaimas? / S.Mikulionis, A.Baliulis // Statyba ir architektūra. 1983. Nr.10. P.22-23 : iliustr.

45. Kur dunkso Trakų pilys: [Pokalbis su archit. S.Mikulioniu apie Trakų pilies restauraciją / Užrašė J.Vercinkevičius] // Literatūra ir menas. 1983. Bal.9. P.9 : iliustr.

46. Trakų pilys // LTE. V, 1983. T.11. P.374 : iliustr.

1984

47. Gdy Wszechnica patrowała Trokom // Czerwony Sztandar. 1984. 4 maja.

1985

48. "Trakų štai didinga pilis!": [Trakų pilies rekonstravimo - restauravimo darbai 1905 m. ir po II pasaulinio karo] // Vakarinės naujienos. 1985. Rugp. 14.- Tas pats laikr. rus.

1986

49. Gynybinės architektūros paminklų mokslinės projektinės dokumentacijos ruošimas: Metod. nurodymai / Sudaryt.: R.Kaminskas, S.Mikulionis. V: PKL. 1986. 52p. : iliustr.

50. Bronislavas Malevskis: [Apie inž. statybininką, 1850-1914] / J.Vercinkevičius, S.Mikulionis // Statyba ir architektūra. 1986. Nr.8. P.31 : iliustr.

51. Buvusios imperatoriškosios archeologijos komisijos ir jos nario V.Šukevičiaus pastangos apsaugoti Trakų salos pilį // Kraštotyra. 1986. Kn.20. P.86-92.

52. Kai kurie duomenys apie dominikonų pastatų Trakų pusiasalio pilyje architektūrą // LTSR architektūros klausimai. 1986. T.8, sąs.2. P.97-103 : brėž.

53. Kai kurių dailės paminklų Senuosiuose ir Naujuosiuose Tra-

kuose klausimu // Lietuvos TSR dailės paminklų tyrimai: Teorinė konf. (Vilnius, 1986 m. kovo 28 d.): Pranešimų tezės. V. 1986. P.9-11.

1987

54. Adomonis T., Čerbulėnas K. Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija. V: Mokslas, 1987.

D.1 : Nuo seniausių laikų iki 1775 m. 319p. : iliustr.-Šaltinių ir lit. sąrašė aut.: S.Mikulionis ir kt.

55. Lietuvos architektūros istorija. V: Mokslas, 1987.

T.1. Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio. 384p.: iliustr.- Turinio r-klėje aut.: S.Mikulionis ir kt.

56. Trakų salos pilis. V: Mintis, 1987. 24p. : iliustr.

57. Pilys. / V.Daugudis, S.Mikulionis // TLE. V, 1987. T.3. P.379-380.

58. Trakų miesto silueto formavimasis ir vaizdavimas ikonografijoje // Urbanistika ir rajoninis planavimas. 1987. Sąs.14. P.34-45 : iliustr.

1988

59. Architektūros pagrindų programa. V, 1988. 20p.

60. Trakų salos pilis: Svarbiausi faktai, skaičiai, vaizdai. V: Mintis, 1988. 1 lap. sulankst. į 8 p. : iliustr.

61. Тракайский замок: Важнейшие факты, цифры, объекты. В.: Минтис, 1988. 1 л. слож. в 8 с.: ил.

62. Dėl kai kurių dailės paminklų Senuosiuose ir Naujuosiuose Trakuose kilmės // Menotyra. 1988. T.16. P.26-32.

63. Trakai / A.Baliulis, S.Mikulionis, K.Misinas // TLE. V, 1988. T.4. P.329-331 : iliustr.

64. Trakų pilys / S.Mikulionis, A.Tautavičius // TLE. V, 1988. T.4. P.333-334.

65. Trakų viduramžiai ir dabartis: [B pokalbio Trakų ist. muz. "Trakų vaidmuo feodal. Lietuvos valstybės formavimesi ir kovose prieš kryžiuočių agresiją" / S.Mikulionis ir kt.] / Spaudai parengė D.Andrašiūnaitė // Spurtulis (Trakai). 1988. Rugp. 6 : iliustr.

66. Trilikauskaitė J. Punia: [Alytaus raj.] / S.Mikulionio rekonstrukc. pieš. // Lietuvos pionierius. 1988. Sausio 13.

1989

67. Ar tikrai lenkų protėvynė - Šklėrių kaime? // Galvė (Trakų raj.). 1989. Liepos 11. P.2.

68. Dėl Vytauto portretų Trakų bažnyčiose // Galvė (Trakų raj.). 1989. Geg. 20. P.3.

69. Dėl Vytauto portretų Trakų bažnyčiose // Kultūros barai. 1989. Nr.2. P.55-56.

70. Nacionalinėms vertybėms - tinkamą apsaugą: [Pokalbis su Trakų salos pilies priešpilio restauravimo projekto autoriumi archit. S.Mikulioniu] / Kalbėjosi A.Vercinkevičiūtė // Galvė (Trakų raj.). 1989. Kovo 2. P.3 : iliustr.

71. Parapijinės mokyklos pastato Trakuose architektūra // Galvė (Trakų raj.). 1989. Spalio 14. P.2-3.

72. Pirmasis Trakų salos pilies apsaugos projektas / S.Mikulionis, L.Žilėvičius // Vakarinės naujienos. 1989. Sausio 6. P.11.- Tas pats laikr. rus.

73. Prikelta iš užmaršties: [S.Mikulionio, J.Vaitkevičiaus, V.Rūko ir J.Vercinkevičiaus pasisakymai konferencijoje Trakų mokyklos 580 m. jubiliejaus proga / Medžiagą paruošė A.Zapols-

kienė] // Galvė (Trakų raj.). 1989. Lapkr. 7. P.2-3 :ilustr.

1990

74. Muzika Trakų bažnyčioje (XVIII a.): [Apie Trakų bažnyčioje 18 a. pab. gyvavusį orkestrą] // Voruta. 1990. Nr.5. P.3.

75. Oficina vadinamas...: [Iš Trakų mokyklų istorijos] // Tėvynės šviesa (Trakų raj.). 1990. Sausio 31. P.10.

76. Pilis: [Trakų pilies restauravimas] // Respublika. 1990. Gruod. 30. P.12 :ilustr.

77. Poezija Trakų bernardinų vienuolyne // Voruta. 1990. Nr.2. P.2 :ilustr.

1991

78. Trakų miestas ir pilys: istorija ir architektūra / A.Baliulis, S.Mikulionis, A.Miškinis. V.: Mokslas. 1991. 295p. :ilustr.

79. Dar kartą apie Vilniaus senamiestį // Gimtinė. 1991. Gruod. 1-31 :ilustr.

80. Dominikonų mokyklos Trakų paviete XIX a. pradžioje // Voruta. 1991. Nr.7. P.4.

81. Gediminas ir Trakai // Vakarinės naujienos. 1991. Spalio 21. - Tas pats laikr. rus.

82. Mintys apie vieną sąrašą: [Trakų raj. Mikniškių dvaro gyventojų sąrašas, 1810-1816 m.] // Voruta. 1991. Nr.1. P.4.

83. Trakų pilys // Mokslas ir gyvenimas. 1991. Nr.3. P.4-7.

84. Vilniaus katedros Jasinskio altarija ir Trakai: [Apie Serapiniškės, Trakų raj.] // Gimtinė. 1991. Geg. 1-31 :ilustr.

85. Бывшая Императорская Археологическая Комиссия и дело

охраны памятников в Литве в XIX - начале XX в.в.: (На примере Тракайских замков) // Проблемы истории архитектуры: Всесоюз. науч. конф.: Тезисы докл. 1991. Т.1. С. 31-35.

86. Тракайский замок на острове юю Юный художник. 1991. №4. С.26-29.

1992

87. Армастymai prie pusiau uždaru sienų // Voruta. 1992. Spalio 21. P.3.

88. Bražuolės (Trakų raj.) palivarko pastatų architektūra XVIII a. antroje pusėje // Voruta. 1992. Bal. 15. P.6.

89. Iš Trakų bažnyčios istorijos // Voruta. 1992. Vas. 12. P.3 :ilustr.

90. "Jei nori būti didis, tai prižiūrėk rūmų stogo čerpes...": [Pokalbis su archit. S.Mikulioniu / Užrašė A.Radzevičiūtė] // Vilniaus laikraštis. 1992. Birž. 18 :ilustr.

91. Už valdovų sielas: [Iš Trakų bažnyčios istorijos] // Gimtinė. 1992. Bal. 1-30 :ilustr.

LITERATŪRA APIE STANISLOVĄ MIKULIONĮ

1. Mikulionis S. // LIE.V., 1981. T.7. P.491.

2. Mikulionis S. // Monumentum. 1971. Vol.7. P.95: ilustr.

3. Abramauskas S. Mūsų pilys // Naujos knygos. 1978. Nr.5. P.37.

Rec. kn.: Mikulionis S. Trakų salos pilis. V.: Mintis, 1978. 64p.: ilustr.

4. Baliulis A. Senųjų Trakų praeitis: [Minimas S.Mikulionio Trakų vienuolyno restauravimo projektas] // Voruta. 1990. Nr.1.P.4-5: ilustr.

5. Glemža J., Pūkus S. Restauravimas: [Minimas archit. - restaurat. S.Mikulionis] // TLE. V. 1987. T.3. P.538-539.

6. Glemža J. Stanislovą Mikulionį palydėjus: [Nekrologas] // Voruta. 1992. Spalio 21. P.3 :portr.

7. Jankevičienė A., Adomonytė N. Gotika: [Minimas S.Mikulionis] // TLE. V., 1985. T.1. P.645-646.

8. Jankevičienė A. Trakų bažnyčia: [Minimas S.Mikulionio straipsnis "Trakų įkūrimo ir urbanistinės raidos klausimu"] // TLE. V., 1988. T.4. P.332.

9. Mačiulis A. Mikulionis Stanislovas // TLE. V., 1987. T.3. P.88 :portr.

10. Marcinkevičienė B. Meilė: [Apie archit.-restaurat. S.Mikulionį ir akmenskaldį L.Goršanovą] // Kultūros barai. 1965. Nr.10. P.9-11 :ilustr.

11. Senamiestių rūpesčiai: [Ryšium su R.Sadausko ir S.Mikulionio diskus.

straipsniais, išsp. savaitr. "Literatūra ir menas" 1968 m. kovo 30: Pasisakymai] // Literatūra ir menas. 1968. Birž. 22. P.4.; Liepos 6. P.5,11; Rugp. 21. P.3.

12. Tautavičius A. Senieji Trakai: [Minimas S.Mikulionio ir A.Baliulio straipsnis "Senieji Trakai - piliavietė ar buvęs Benediktinų vienuolynas"] // TLE. V., 1987. T.3. P.652.

13. Бархин М. Смотр достижений советской архитектуры: [Говорится и об archit. С.Микуленисе] // Архитектура СССР. 1968. №1. С.5-20 :илл.

Bibliografiją sudarė Rūta Kuodienė

TURINYS

Redakcijos žodis	5
<i>Stanislovas Mikulionis</i>	7
ĮVADAS	9
I SKYRIUS. GOŠTAUTŲ ŠV.MIKALOJAUS VYSKUPO BAŽNYČIA (nuo XV a. pabaigos iki 1617 m.)	13
II SKYRIUS. TRAKŲ BERNARDINŲ VIENUOLYNO PASTATŲ STATYBOS ISTORIJA (nuo 1617 m. iki mūsų dienų)	16
1. Nuo 1617 m. iki XVIII a. vidurio - pradinis bernardinų statybų periodas	16
2. Trakų bernardinų mūrinės bažnyčios ir vienuolyno statyba bei palivarko mediniai trobesiai nuo XVIII a. vidurio iki 1845 m.	20
3. Trakų bernardinų vienuolyno pastatų istorija nuo uždarymo 1845 m. iki nugriovimo	62
4. Bernardinų vienuolyno pastatų likimas laikotarpiu nuo 1915 m. iki šių dienų	80
Sutrumpinimai. Šaltiniai ir literatūra	84
History of the construction of St.Michael's episcopal church and the bernardine monastery in Trakai	86
Stanislovo Mikulionio publikuotų darbų sąrašas	104
Literatūra apie Stanislovą Mikulionį	109

Mokslinis leidinys
Monografija

ACTA ACADEMIAE
ARTIUM VILNENSIS
VILNIAUS DAILĖS
AKADEMIJOS DARBAI

1

Stanislovas Mikulionis

Trakų
Šv.Mikalojaus
Vyskupo bažnyčios ir
bernardinų vienuolyno
statybos istorija

Mokslinė redaktorė R.Janonienė
Redaktorė T.Valiuvienė
Dailininkas A.Žvilius

Pasirašyta spaudai 1993 05 SL 174

Tiražas 2000 egz.

Užsakymas

Vilniaus dailės akademijos leidykla,

Maironio 6, 2600 Vilnius.

Spaudė: VĮSS, Dariaus ir Girėno g. 39

Pastebėtų klaidų atitaisymas

Psl.	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
7	5 iš ap.	archeologijos	architektūros
37	6 iš		
	virš.	pastate	kieme
84	1 iš ap.	(A.Baliu-	(A.Baliulio nuoroda) - Lietuvos valstybinis istorijos archyvas

84 puslapyje neišspausdinta:

MAB RS. F.43-204(Da 90), 1840, 18460, 18471, 18472, 18502, 26738, 26751; F.229-897 - Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius.

Mikulionis S., 1977 - Mikulionis S. Trakų įkūrimo ir urbanistinės raidos klausimu// Lietuvos TSR architektūros klausimai. V., 1977. T. 5(4)